

378
267

DAVRON ZIYADULLAYEV

MAXSUS FANLARNI O'QITISH USLUBIYOTI

O'QUV QO'LLANMA

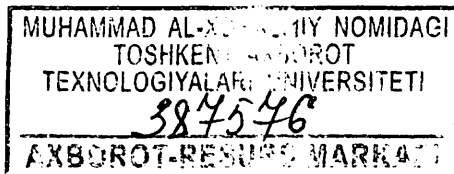
**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI VA KOMMUNIKATSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH VAZIRLIGI**

**MUHAMMAD AL-XORAZMIY NOMIDAGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI
UNIVERSITETI**

DAVRON ZIYADULLAYEV

**MAXSUS FANLARNI O'QITISH
USLUBIYOTI**

O'QUV QO'LLANMA

**TOSHKENT
"INNOVATSIYA -ZIYO"
2019**

UDK: 370.1
BBK: 74.00
Z-76

Ziyadullayev, Davron.
Maxsus fanlarni o`qitish uslubiyoti (o`quv qo`llanma)-Toshkent:
“INNOVATSIYA -ZIYO”, 2019, 118 b.

UDK: 370.1
BBK: 74.00
Z-76

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent Axborot texnologiyalari universitetining Ilmiy-uslubiy kengashi qarori asosida nashrga tavsiya etilgan.

Mazkur o`quv qo`llanmada O`zbekistonning ta`lim tizimi, 2017-2021-yillarda olib boriladigan islohotlar, shuningdek, bo`lajak pedagog kadrlarga ta`lim to`g`risidagi me`yoriy hujjatlarni o`rgatish, ta`lim jarayonining o`quv metodik ta`minoti bilan ishlash ko`nikmasini shakllantirishdagi muhim manbalar va ma`lumotlar berilgan.

O`quv qo`llanma barcha magistratura mutaxassisliklari uchun mo`ljallangan.

Taqrizchilar:

F.M. Zakirova
S.Q. Tursunov

- pedagogika fanlari doktori, professor
- pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

SO'Z BOSHI

Respublikamizda ma'naviyatni yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari darajasiga chiqarish maqsadida katta ahamiyatga ega bo'lgan nazariy-amaliy ishlar amalga oshirilmoqda, har tomonlama yetuk, barkamol, mustaqil fikrlashga qodir, irodali, fidoiy va tashabbuskor kadrlarni tayyorlashga katta e'tibor berilmoqda. Bu borada ta'lim turlari to'g'risida mutlaqo yangi qoidalar hayotga joriy etildi. Kadrlar tayyorlash va uzluksiz ta'lim tizimini isloh qilishning huquqiy-me'yoriy asosi yaratildi.

“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uzluksiz ta'lim tizimida yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ularda ilmiy dunyoqarashni, mehnatga ijodiy munosabatni tarkib toptirish, yuksak mehnat intizomini shakllantirish vazifasini qo'yadi.

Bu vazifalarni bajarish ta'lim tizimida yangi texnika va texnologiyalardan foydalana oladigan, yuksak malakali, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash demakdir.

Bu vazifalar ijrosining mantiqiy davomi sifatida qabul qilingan “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qaror bugungi kun ta'lim jarayonining asosi hisoblanadi.

Qarorda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning ustuvor vazifalaridan kelib chiqqan holda kadrlar tayorlashda xalqaro standartlar darajasiga mos oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratilishini ta'minlash masalasi ko'zda tutilgan.

Ishlab chiqarish texnologiyalarining yangilanayotganligi, fan kashfiyotlari va texnikaning bevosita ishlab chiqarish kuchiga aylanib borishi oliy ta'lim muassasalaridagi maxsus fanlar o'qituvchilarining o'z bilimlarini mustaqil va muntazam ravishda chuqurlashtirib, yangilab, to'ldirib va kengaytirib borishini talab etadi.

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida o'quv rejalarini va fan dasturlarini dunyo ta'lim standartlariga muvofiqlashtirish zarur. Maxsus fanlardan o'quv dasturlarini zamon talablariga mos ravishda oddiydan murakkabga qarab tuzish, har bir mavzu uchun qo'shimcha o'quv va didaktik materiallarni yaratish ta'lim oluvchilarning nazariy bilimi, amaliy ko'nikma va malakalarini shakllantirib borishda samara beradi.

Maxsus fanlardan ta'lim oluvchilarda yetarlicha bilim va ko'nikmalarni hosil qilish uchun zamonaviy ta'lim talablariga javob beruvchi o'quv-uslubiy majmualar hamda o'quv adabiyotlarining yangi avlodini yaratish va o'quv jarayoniga tatbiq etish hozirgi davr talabidir.

Maxsus fañlardan ta'lim oluvchilarda yetarlicha bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda zamonaviy o'qitish texnologiyalari va faol usullarini ta'lim jarayonida qo'llash yaxshi natija beradi. O'qitishda faol usullarni qo'llash ta'lim oluvchilarning bilim imkoniyatlari, ijodiy qobiliyatlari va amaliy ko'nikmalarini o'rganish darajalarini rivojlantirishda ijobiy samara beradi. Maxsus bilimga ega kadrlar tayyorlashda ixtisoslik fanlarini o'qitish jarayoni to'g'ri va samarali tashkil etilsa, yangi o'qitish usullaridan foydalanilsa jamiyatga yetuk kadr tayyorlashning asosi bo'ladi.

Ushbu o'quv qo'llanmada rivojlanish strategiyasining ta'lim tizimiga oid yo'nalishi, unda ko'rsatilgan islohotlar va shu bilan bir qatorda, maxsus fanlarning o'quv-uslubiy ta'minotini ishlab chiqish qoidalari, o'qitish metodlari va ta'lim tamoyillari haqida so'z yuritilgan. Shuningdek, maxsus fanlarni o'qitish jarayonini tashkil etish, o'tkazish va baholash, o'qitishda faol usullarni qo'llash, mustaqil ishlarni o'tkazish va nazorat qilish haqida batafsil ma'lumotlar va tavsiyalar yoritilgan.

I BOB. O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING “HARAKATLAR STRATEGIYASI”

1.1. “Harakatlar strategiyasi”: taraqqiyotning yangi bosqichi, yangi vazifalar

Izchillik va qat'iyat bilan amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida “Odamlar o'zlarining hayotidan rozi bo'lishi kerak!”,-degan hayotbaxsh g'oya yotadi. O'zbekiston taraqqiyotining navbatdagi bosqichida ham odamlarning yashash sharoitini yanada yaxshilash, farovonligini oshirib borish lozim bo'lgan asosiy vazifa va bosh maqsad sifatida belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Konstitutsiyamiz qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasida ilgari surilgan “2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi” davlat va jamiyatning bosh maqsadi bo'lgan odamlarning turmush darajasi va sifatini yanada oshirishni ta'minlashga qaratilganligi bilan nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi.

2017-yil keng jamoatchilik tomonidan O'zbekiston taraqqiyotida juda katta amaliy ahamiyat kasb etadigan, bevosita davlat rahbari tashabbusi bilan hukumat, parlament va fuqarolik jamiyati institutlari ishtirokida ishlab chiqilgan “2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi” loyihasi jamoatchilik muhokamasidan o'tdi.

Muhokamalar jarayonidagi qizg'inlik, ishtirokchilarning savol-javob va taklif-mulohazalar bildirishdagi faolligi fuqarolarimizning ijtimoiy-siyosiy faolligi ortib borayotganligini, islohotlarga nisbatan dahldorlik tuyg'usi shakllanganligini ko'rsatib turibdi.

2017-yil 7-fevral kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi Farmoni qabul qilinganligini ham shu o'rinda alohida ta'kidlab o'tish lozim. Zamirida ulkan ezguliklar mujassam bo'lgan hujjat muhokamasi keng jamoatchilikning katta qiziqishiga sabab bo'ldi.

Keng jamoatchilikning katta qiziqishi va alohida e'tiboriga sazovor bo'lgan “Harakatlar strategiyasi” O'zbekiston taraqqiyotining navbatdagi bosqichida konseptual ahamiyatga egaligi bilan muhim ahamiyat kasb etadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Konstitutsiyamiz qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasidan.

Mazkur hujjatning davlat va nodavlat tashkilotlari, ayniqsa, fuqarolik jamiyatining eng muhim institutlaridan biri bo'lgan siyosiy partiyalarning faollari, qolaversa, jamoatchilik vakillari tomonidan muhokama etilishi mamlakatimizdagi demokratik islohotlarning amaldagi hayotiy ko'rinishi deb e'tirof etish uchun o'rinlidir.

Ushbu tarixiy hujjatning tom ma'nodagi ahamiyati nimada?

Birinchidan, Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan "Harakatlar strategiyasi" davlatimiz va jamiyatimizni rivojlantirishning mutlaqo yangi bosqichini boshlab beradi.

Ikkinchidan, "Harakatlar strategiyasi" Konstitutsiyamizning asosiy demokratik normalarini bosqichma-bosqich amalga oshirish doirasida demokratik yangilanish va modernizatsiya jarayonlarining mantiqiy va qomuniy davomidir.

Uchinchidan, o'z mohiyat e'tiboriga ko'ra, "Harakatlar strategiyasi" dunyoda tub o'zgarishlar yuz berayotgan hozirgi zamonda siyosiy, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy islohotlarning eng muhim besh ustuvor yo'nalishini amalga oshirishning besh yilga mo'ljallangan milliy strategiyasidir.

To'rtinchidan, "Harakatlar strategiyasi"ning jonli va qizg'in jamoatchilik muhokamasi bugungi zamon talabiga mos ravishda eng yangi informatsion texnologiyalarni keng qo'llagan holda olib borildi. Bu uning to'laqonli muhokamasi uchun asos bo'lib xizmat qildi.

"Harakatlar strategiyasi"ni izchil va tizimli amalga oshirishda uchta muhim prinsipga e'tiborni qaratish lozim.

Birinchi prinsip: "Harakatlar strategiyasi" biz tanlab olgan va Birinchi Prezidentimiz asos solgan hamda butun dunyo tan olgan taraqqiyot "o'zbek modeli"ning mantiqiy davomidir.

Shu ma'noda "Harakatlar strategiyasi" o'zining bosqichma-bosqichligi, izchilligi va tadrijiyligini saqlab qoladi.

Ikkinchi prinsip: "Harakatlar strategiyasi"da beshta ustuvor yo'nalish, ya'ni davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari, qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari, iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari, ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar uzviy bog'liq ekanligi va bir-birini taqozo etishini aniq va ravshan anglash lozim.

1. Davlat va jamiyat qurilishini takomillashtirish

2. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud - huquq tizimini yanada isloh qilish

3. Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirish

4. Ijtimoiy sohani rivojlantirish

5. Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik, o'zaro manfaatli tashqi siyosat yuritish

Uchinchi prinsip: "Harakatlar strategiyasi" ma'no-mazmuni sodda va tushunarli, har bir fuqaro uchun amaliy ish dasturiga aylanmog'i kerak.

Yuqorida sanab o'tilgan beshta muhim ustuvor yo'nalishda qabul qilinishi zarur bo'lgan qonun ijodkorligiga har tomonlama katta mas'uliyat bilan yondashishimiz talab etiladi.

Xulosa qilib aytganda, "Harakatlar strategiyasi" o'z mohiyatiga ko'ra davlat va jamiyat rivojining prinsipial jihatdan yangi bosqichda mamlakatimizni rivojlantirish bo'yicha boshlangan keng ko'lamli va tizimli islohotlarni yanada izchil davom ettirish, yurtimizda yuz berayotgan o'zgarishlarga yangicha nigoh bilan qarash, erishilgan yutuqlarga xolisona baho berish va mavjud muammolarni chuqur tahlil etish va ularning yechimini topish imkonini beradi².

Bugungi kunda mamlakatimizda 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi asosida barcha soha va tarmoqlarda ulkan o'zgarishlar amalga oshirilmoqda.

² <http://m.insonvaqonun.uz/?q=ruknlar/2884>

Ustuvor yo'nalishlarda ranglar mujassamligi quyidagicha ta'riflangan:

I. Davlat va jamiyat qurilish tizimini takomillashtirish

(Moviy havorang – osmon va toza suv ramzi, buyuk Amir Temur davlati bayrog'ining rangi).

II. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish

(Siyohrang – qonuniylik elementlari hisoblangan ustuvorlik va ornomuslilik ramzi).

III. Iqtisodiyotni rivojlantirish va erkinlashtirish

(Tillarang – iqtisodiyotni rivojlantirish elementlari hisoblangan kuch-qudrat va boylik ramzi).

IV. Ijtimoiy sohani rivojlantirish

(Qizil rang – hayot va aholining munosib turmush tarzini ta'minlash ramzi).

V. Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat

(Oq rang – tinchliksevarlik siyosati elementlari hisoblangan tinchlik va soflik ramzi).

1.2. 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi

I. Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari

1.1. Demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilishda Oliy Majlis, siyosiy partiyalarning rolini yanada kuchaytirish:

- davlat hokimiyati tizimida Oliy Majlisning rolini oshirish, uning mamlakat ichki va tashqi siyosatiga oid muhim vazifalarni hal etish hamda ijro hokimiyati faoliyati ustidan parlament nazoratini amalga oshirish bo'yicha vakolatlarini yanada kengaytirish;

- qabul qilinayotgan qonunlarning amalga oshirilayotgan ijtimoiy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va sud-huquq islohotlari jarayoniga ta'sirini kuchaytirishga yo'naltirgan holda qonun ijodkorligi faoliyati sifatini tubdan oshirish;

- siyosiy tizimni rivojlantirish, davlat va jamiyat hayotida siyosiy partiyalarning rolini kuchaytirish, ular o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish.

1.2. Davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish:

- davlat boshqaruvini markazlashtirishdan chiqarish, davlat xizmatchilarining kasbiy tayyorgarlik, moddiy va ijtimoiy ta'minot darajasini oshirish hamda iqtisodiyotni tartibga solishda davlat ishtirokini bosqichma-bosqich qisqartirish orqali davlat boshqaruvi va davlat xizmati tizimini isloh qilish;

- mamlakatni ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha vazifalarni amalga oshirishda o'zaro manfaatli hamkorlikning samarasini oshirishga qaratilgan davlat-xususiy sheriklikning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish;

- davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligini ta'minlash, jismoniy va yuridik shaxslarning huquq va erkinliklari hamda qonuniy manfaatlariga oid axborotni taqdim qilishning zamonaviy shakllarini joriy etish;

- «Elektron hukumat» tizimini takomillashtirish, davlat xizmatlari ko'rsatishning samarasi, sifatini yuksaltirish va bu xizmatdan aholi hamda tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan foydalanish imkoniyatini oshirish.

1.3. Jamoatchilik boshqaruvi tizimini takomillashtirish:

- xalq bilan muloqotning samarali mexanizmlarini joriy etish;

-jamoatchilik nazoratini amalga oshirishning zamonaviy shakllarini rivojlantirish, ijtimoiy sheriklikning samarasini oshirish;

- fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirish, ularning ijtimoiy va siyosiy faolligini oshirish;

- mahalla institutining jamiyat boshqaruvidagi o'rni va faoliyati samaradorligini oshirish;

-ommaviy axborot vositalarining rolini kuchaytirish, jurnalistlarning kasbiy faoliyatini himoya qilish.

II. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari

2.1. Sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudning nufuzini oshirish, sud tizimini demokratlashtirish va takomillashtirish:

-sud'yalar va sud apparati xodimlarining mavqeini, moddiy rag'batlantirish va ijtimoiy ta'minot darajasini oshirish, sudlarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash;

-sud'yalarga g'ayriqonuniy tarzda ta'sir o'tkazishga yo'l qo'ymaslik bo'yicha ta'sirchan choralar ko'rish;

-sudning mustaqilligi va beg'arazligi, sud prosessida tomonlarning tortishuvi va teng huquqlilik tamoyillarini har tomonlama tatbiq etish;

- «Xabeas korpus» institutini qo'llash sohasini kengaytirish, tergov ustidan sud nazoratini kuchaytirish;

- sudlarni yanada ixtisoslashtirish, sud apparatini mustahkamlash;

-sudlar faoliyatiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

2.2. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash:

- fuqarolarning murojaatlarini o'z vaqtida hal etish, murojaatlarni ko'rib chiqishda sansalorlik, rasmiyatchilik va loqayd munosabatda bo'lish holatlariga yo'l qo'rganlik uchun javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash, shuningdek, buzilgan huquqlarni tiklashning barcha zarur choralari ko'rish;

- sud, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari faoliyatida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini ta'minlash;

- fuqarolarning xususiy mulkka bo'lgan huquqlarini amalga oshirish kafolatlarini mustahkamlash;

- fuqarolarning odil sudlovga to'sqinliksiz erishishini ta'minlash;

- sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlari ijrosi samaradorligini oshirish.

2.3. Ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik qonunchiligini takomillashtirish:

- jinoyat va jinoyat-prosessual qonunchiligini takomillashtirish va liberallashtirish, alohida jinoiy qilmishlarni dekriminallashtirish, jinoiy jazolar va ularni ijro etish tartibini insonparvarlashtirish;

- odil sudlovni amalga oshirish samaradorligi va sifatini oshirish, ma'muriy, jinoyat, fuqarolik va xo'jalik sud ish yurituvining prosessual asoslarini takomillashtirish;

- jinoyat, fuqarolik va xo'jalik ishlarini ko'rib chiqish tartibini takomillashtirish, bir-birini takrorlaydigan vakolat va instansiyalarni qisqartirish;

- elektron tartibda sud va ijro ishini yuritishning zamonaviy shakl va usullarini joriy etish.

2.4. Jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish:

-jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish borasidagi faoliyatni muvofiqlashtirishning samaradorligini oshirish;

-diniy ekstremizm va terrorizmga, uyushgan jinoyatchilikning boshqa shakllariga qarshi kurashish bo'yicha tashkiliy-amaliy choralarni kuchaytirish;

-korrupsiyaga qarshi kurashishning tashkiliy-huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish va korrupsiyaga qarshi kurashish tadbirlarining samaradorligini oshirish;

-aholining huquqiy madaniyati va ongini yuksaltirish, bu borada davlat tuzilmalarining fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari bilan o'zaro samarali hamkorligini tashkil etish.

2.5. Sud-huquq tizimida qonuniylikni yanada mustahkamlash:

- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari ishini samarali rejalashtirish va uning natijalarini tahlil qilish, tizimli huquqbuzarliklarni aniqlash hamda ularga imkoniyat yaratayotgan sabab va sharoitlarni bartaraf etish;

- sud, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari xodimlarini o'qitish, tanlash, tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish, rotatsiya qilish tizimini takomillashtirish;

- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari xodimlari orasida huquqbuzarliklarning oldini olish, profilaktika qilish va bartaraf etish bo'yicha idoraviy nazoratning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish;

- huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari faoliyati ustidan jamoatchilik nazorati mexanizmlari samaradorligini oshirish, fuqarolarning huquqni muhofaza qilish tizimiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash.

2.6. Yuridik yordam va xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish:

-davlat organlarining yuridik xizmati faoliyati samaradorligini oshirish;

-advokatura institutini rivojlantirish, jinoyat, fuqarolik, ma'muriy va xo'jalik ishlarini ko'rib chiqishda advokatlarning rolini oshirish;

-notariat va fuqarolik holatlari dalolatnomalarini yozish organlari tizimini isloh qilish.

III. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari

3.1. Makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish:

- makroiqtisodiy mutanosiblikni saqlash, qabul qilingan o'rta muddatli dasturlar asosida tarkibiy va institutsional o'zgarishlarni chuqurlashtirish hisobiga yalpi ichki mahsulotning barqaror yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash;

- harajatlarning ijtimoiy yo'naltirilganini saqlab qolgan holda davlat budjetining barcha darajalarida mutanosiblikni ta'minlash, mahalliy budjetlarning daromad qismini mustahkamlashga qaratilgan budjetlararo munosabatlarni takomillashtirish;

- soliq yukini kamaytirish va soliqqa tortish tizimini soddalashtirish siyosatini davom ettirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish va tegishli rag'batlantiruvchi choralarni kengaytirish;

- ilg'or xalqaro tajribada qo'llaniladigan instrumentlardan foydalangan holda pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish, shuningdek valyutani tartibga solishda zamonaviy bozor mexanizmlarini bosqichma-bosqich joriy etish, milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash;

- bank tizimini isloh qilishni chuqurlashtirish va barqarorligini ta'minlash, banklarning kapitallashuv darajasi va depozit bazasini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini mustahkamlash, istiqbolli investitsiya loyihalari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashni yanada kengaytirish;

- sug'urta, lizing va boshqa moliyaviy xizmatlarning hajmini ularning yangi turlarini joriy qilish va sifatini oshirish hisobiga kengaytirish, shuningdek kapitalni jalb qilish hamda korxonalar, moliyaviy institutlar va aholining erkin resurslarini joylashtirishdagi muqobil manba sifatida fond bozorini rivojlantirish;

- xalqaro iqtisodiy hamkorlikni yanada rivojlantirish, jumladan, y etakchi xalqaro va xorijiy moliyaviy institutlar bilan aloqalarni kengaytirish, puxta o'ylangan tashqi qarzlarni siyosatini amalga oshirishni

davom ettirish, jalb qilingan xorijiy investitsiya va kreditlardan samarali foydalanish.

3.2. Tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish, milliy iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish hisobiga uning raqobatbardoshligini oshirish:

- milliy iqtisodiyotning mutanosibligi va barqarorligini ta'minlash, uning tarkibida sanoat, xizmat ko'rsatish sohasi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik ulushini ko'paytirish;

- ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik jihatdan yangilash, ishlab chiqarish, transport-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga qaratilgan faol investitsiya siyosatini olib borish;

-yuqori texnologiyali qayta ishlash tarmoqlarini, eng avvalo, mahalliy xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlash asosida yuqori qo'shimcha qiymatli tayyor mahsulot ishlab chiqarishni jadal rivojlantirishga qaratilgan sifat jihatidan yangi bosqichga o'tkazish orqali sanoatni yanada modernizatsiya va diversifikatsiya qilish;

-iqtisodiyot tarmoqlari uchun samarali raqobatbardosh muhitni shakllantirish hamda mahsulot va xizmatlar bozorida monopoliyani bosqichma-bosqich kamaytirish;

-prinsipial jihatdan yangi mahsulot va texnologiya turlarini o'zlashtirish, shu asosda ichki va tashqi bozorlarda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini ta'minlash;

-ishlab chiqarishni mahalliyashtirishni rag'batlantirish siyosatini davom ettirish hamda, eng avvalo, iste'mol tovarlar va butlovchi buyumlar importining o'rnini bosish, tarmoqlararo sanoat kooperatsiyasini kengaytirish;

- iqtisodiyotda energiya va resurslar sarfini kamaytirish, ishlab chiqarishga energiya tejaydigan texnologiyalarni keng joriy etish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, iqtisodiyot tarmoqlarida mehnat unumdorligini oshirish;

- faoliyat ko'rsatayotgan erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar va kichik sanoat zonolari samaradorligini oshirish, yangilarini tashkil etish;

- xizmat ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish, yalpi ichki mahsulotni shakllantirishda xizmatlarning o'rnini va ulushini oshirish, ko'rsatilayotgan xizmatlar tarkibini, eng avvalo, ularning zamonaviy yuqori texnologik turlari hisobiga tubdan o'zgartirish;

- turizm industriyasini jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda uning roli va ulushini oshirish, turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish va sifatini yaxshilash, turizm infratuzilmasini kengaytirish;

- eksport faoliyatini liberallashtirish va soddalashtirish, eksport tarkibini va geografiyasini diversifikatsiya qilish, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish va safarbar etish;

- yo'l-transport infratuzilmasini yanada rivojlantirish, iqtisodiyot, ijtimoiy soha, boshqaruv tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish.

3.3. Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish:

-tarkibiy o'zgartirishlarni chuqurlashtirish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish;

-paxta va boshqqli don ekiladigan maydonlarni qisqartirish, bo'shagan yerlarga kartoshka, sabzavot, ozuqa va yog' olinadigan ekinlarni ekish, shuningdek, yangi intensiv bog' va uzumzorlarni joylashtirish hisobiga ekin maydonlarini yanada optimallashtirish;

-fermer xo'jaliklari, eng avvalo, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish bilan bir qatorda, qayta ishlash, tayyorlash, saqlash, sotish, qurilish ishlari va xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanayotgan ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklarini rag'batlantirish va rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

-qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yarim tayyor va tayyor oziq-ovqat hamda qadoqlash mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha eng zamonaviy yuqori texnologik asbob-uskunalar bilan jihozlangan yangi qayta ishlash korxonalarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya va modernizatsiya qilish bo'yicha investisiya loyihalarini amalga oshirish;

-qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash, tashish va sotish, agrokimyo, moliyaviy va boshqa zamonaviy bozor xizmatlari ko'rsatish infratuzilmasini yanada kengaytirish;

-sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yanada yaxshilash, melioratsiya va irrigatsiya ob'ektlari tarmoqlarini rivojlantirish, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish sohasiga intensiv usullarni, eng avvalo, suv va resurslarni tejaydigan zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish, unumdorligi yuqori bo'lgan qishloq xo'jaligi texnikasidan foydalanish;

-kasallik va zararkunandalarga chidamli, mahalliy yer-iqlim va ekologik sharoitlarga moslashgan qishloq xo`jaligi ekinlarining yangi seleksiya navlarini hamda yuqori mahsuldorlikka ega hayvonot zotlarini yaratish va ishlab chiqarishga joriy etish bo`yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini kengaytirish;

- global iqlim o`zgarishlari va Orol dengizi qurishining qishloq xo`jaligi rivojlanishi hamda aholining hayot faoliyatiga salbiy ta`sirini yumshatish bo`yicha tizimli chora-tadbirlar ko`rish.

3.4. Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag`batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

-xususiy mulk huquqi va kafolatlarini ishonchli himoya qilishni ta`minlash, xususiy tadbirkorlik va kichik biznes rivoji yo`lidagi barcha to`siq va cheklovlarni bartaraf etish, unga to`liq erkinlik berish, "Agar xalq boy bo`lsa, davlat ham boy va kuchli bo`ladi" degan tamoyilni amalga oshirish;

-kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat`iy oldini olish;

-davlat mulkini xususiylashtirishni yanada kengaytirish va uning tartibini soddalashtirish, xo`jalik yurituvchi sub`ektlarning ustav jamg`armalarida davlat ishtirokini kamaytirish, davlat mulki xususiylashtirilgan ob`ektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

-investisiya muhitini takomillashtirish, mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga xorijiy, eng avvalo, to`g`ridan-to`g`ri xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish;

-korporativ boshqaruvning zamonaviy standart va usullarini joriy etish, korxonalarni strategik boshqarishda aksiyadorlarning rolini kuchaytirish;

-tadbirkorlik sub`ektlarining muhandislik tarmoqlariga ulanishi bo`yicha tartibi va mexanizmlarni takomillashtirish va soddalashtirish;

-mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, davlat boshqaruvi tizimini markazlashtirishdan chiqarish va demokratlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, nodavlat, jamoat tashkilotlari va joylardagi o`zini o`zi boshqarish organlarining rolini oshirish.

3.5. Viloyat, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish, ularning mavjud salohiyatidan samarali va optimal foydalanish:

-ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni jadallashtirish, xalqning turmush darajasi va daromadlarini oshirish uchun har bir hududning tabiiy, mineral-xomashyo, sanoat, qishloq xo'jaligi, turistik va mehnat salohiyatidan kompleks va samarali foydalanishni ta'minlash;

-hududlar iqtisodiyotini modernizatsiya va diversifikatsiya qilish ko'lamini kengaytirish, rivojlanish darajasi nisbatan past bo'lgan tuman va shaharlarni, eng avvalo, sanoat va eksport salohiyatini oshirish yo'li bilan jadal rivojlantirish hisobiga mintaqalar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi farqlarni kamaytirish;

-yangi sanoat korxonalarini va servis markazlarini tashkil etish, kichik sanoat zonalarini tashkil qilish, yirik xo'jalik birlashmalarining mablag'larini, banklarning kreditlarini va xususiy xorijiy investisiyalarni jalb qilish hisobiga kichik shaharlar va shaharchalarni jadal rivojlantirish;

-sanoat va xizmatlar ko'rsatish sohasini jadal rivojlantirish hisobiga subvensiyaga qaram tuman va shaharlarni kamaytirish va mahalliy byudjetlarning daromad bazasini kengaytirish;

-sanoat korxonalarini va boshqa ishlab chiqarish ob'ektlarini joylashtirishga qulay shart-sharoitlar yaratish, xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish hamda aholining turmush sharoitini yaxshilash maqsadida hududlarning ishlab chiqarish, muhandis-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilma tarmoqlarini yanada rivojlantirish va modernizatsiya qilish.

IV. Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari

4.1. Aholi bandligi va real daromadlarini izchil oshirish:

-aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirish, kam ta'minlangan oilalar sonini va aholining daromadlari bo'yicha farqlanish darajasini yanada kamaytirish;

-byudjet muassasalari xodimlarining ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalar hajmini inflyatsiya sur'atlaridan yuqori miqdorda izchil oshirish;

-yangi ish o'rinlarini yaratish hamda aholining, eng avvalo, o'rta maxsus va oliy o'quv muassasalari bitiruvchilari bandligini ta'minlash, mehnat bozori mutanosibligini va infratuzilmasi rivojlanishini ta'minlash, ishsizlik darajasini kamaytirish;

-mehnatga layoqatli aholining mehnat va tadbirkorlik faolligini to'liq amalga oshirish uchun sharoitlar yaratish, ish kuchi sifatini yaxshilash, ishga muhtoj shaxslarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini kengaytirish.

4.2.Aholini ijtimoiy himoya qilish va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish:

-aholiga majburiy ijtimoiy kafolatlarni ta'minlash, aholining ehtiyojmand qatlamlarining ijtimoiy himoyasini hamda keksalar va imkoniyati cheklangan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, ijtimoiy xizmat ko'rsatishni yaxshilash, aholiga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishda davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish;

-aholiga tibbiy va ijtimoiy-tibbiy xizmat ko'rsatish qulayligi hamda sifatini oshirishga, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirishga, tibbiyot muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlashga yo'naltirgan holda sog'liqni saqlash sohasini, eng avvalo, uning dastlabki bo'g'inini, tez va shoshilinch tibbiy yordam tizimini yanada isloh qilish;

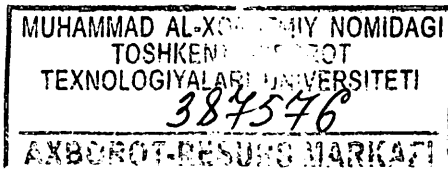
-oila salomatligini mustahkamlash, onalik va bolalikni muhofaza qilish, onalar va bolalarning sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishini kengaytirish, ularga ixtisoslashtirilgan va yuqori texnologiyalarga asoslangan tibbiy yordam ko'rsatish, chaqaloqlar va bolalar o'limini kamaytirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni yanada kengroq amalga oshirish;

-xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni davlat va jamiyat boshqaruvidagi o'rnini kuchaytirish, xotin-qizlar, kasb-hunar kolleji bitiruvchi qizlarining bandligini ta'minlash, ularni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb etish, oila asoslarini yanada mustahkamlash;

-pensionerlar, nogiron, yo'lg'iz keksalar, aholining boshqa ehtiyojmand toifalarining to'laqonli hayot kechirishlarini ta'minlash uchun ularga tibbiy-ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini yanada rivojlantirish va takomillashtirish;

-farmasevtika sanoatini yanada rivojlantirish, aholi va tibbiyot muassasalarining arzon, sifatli dori vositalari va tibbiyot buyumlari bilan ta'minlanishini yaxshilash, dori-darmonlar narxlarining asossiz o'sishiga yo'l qo'ymaslik bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;

-aholi o'rtasida kasallanish ko'rsatkichlarining pasayishini va umr uzayishini ta'minlash.

4.3. Arzon uy-joylar barpo etish bo'yicha maqsadli dasturlarni amalga oshirish, aholining hayot sharoitlari yaxshilanishini ta'minlovchi yo'l-transport, muhandislik-kommunikatsiya va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish hamda modernizatsiya qilish:

-aholi, eng avvalo, yosh oilalar, eskirgan uylarda yashab kelayotgan fuqarolar va uy-joy sharoitini yaxshilashga muhtoj boshqa fuqarolarning yashash sharoitini imtiyozli shartlarda ipoteka kreditlari ajratish hamda shahar va qishloq joylarda arzon uylar qurish orqali yanada yaxshilash;

-aholining kommunal-maishiy xizmatlar bilan ta'minlanish darajasini oshirish, eng avvalo, yangi ichimlik suvi tarmoqlarini qurish, tejamkor va samarali zamonaviy texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali qishloq joylarda aholining toza ichimlik suvi bilan ta'minlashni tubdan yaxshilash;

-odamlarning ekologik xavfsiz muhitda yashashini ta'minlash, maishiy chiqindilarni qayta ishlash komplekslarini qurish va modernizatsiya qilish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, aholini chiqindini yo'q qilish bo'yicha zamonaviy ob'ektlar bilan ta'minlash;

-aholiga transport xizmati ko'rsatishni tubdan yaxshilash, yo'lovchi tashish xavfsizligini oshirish va atrof-muhitga zararli moddalar chiqishini kamaytirish, har tomonlama qulay yangi avtobuslarni sotib olish, avtovokzal va avtostansiyalarni qurish hamda rekonstruksiya qilish;

-yo'l infratuzilmasi qurilishi va rekonstruksiya qilinishini davom ettirish, eng avvalo, mintaqaviy avtomobil yo'llarini rivojlantirish, xo'jaliklararo qishloq avtomobil yo'llarini, aholi punkti ko'chalarini kapital va joriy ta'mirlash;

-yangi elector-energiya ishlab chiqarish quvvatlarini qurish va mavjudlarini modernizatsiya qilish, past kuchlanishli elektor tarmoqlari va transformator punktlarini yangilash asosida aholini elektor energiyasi hamda boshqa yoqilg'i-energiya resurslari bilan ta'minlashni yaxshilash, shuningdek, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish bo'yicha chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- teatr va tomosha maskanlarini, madaniy-ma'rifiy tashkilotlar va muzeylar faoliyatini rivojlantirish hamda takomillashtirish, ularning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash.

4.4. Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish:

- uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirish yo'lini davom ettirish, sifatli ta'lim xizmatlariga imkoniyatlarni oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlarni

tayyorlash; ta'lim muassasalarini qurish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash, ularni zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan jihozlash bo'yicha ishlarni amalga oshirish orqali ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash yuzasidan aniq maqsadga qaratilgan chora-tadbirlarni ko'rish; bolalar maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish, bolalarning har tomonlama intellektual, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun maktabgacha ta'lim muassasalaridagi shart-sharoitlarni tubdan yaxshilash, bolalarning maktabgacha ta'lim bilan qamrab olinishini jiddiy oshirish va uning qulayligini ta'minlash, pedagog va mutaxassislarning malaka darajasini yuksaltirish;

-umumiy o'rta ta'lim sifatini tubdan oshirish, chet tillar, informatika, matematika, fizika, ximiya, biologiya kabi boshqa muhim va talab yuqori bo'lgan predmetlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'rganish;

-bolalarni sport bilan ommaviy tarzda shug'ullanishga jalb qilish, ularni musiqa va san'at olami bilan bog'lash maqsadida yangi bolalar sporti ob'ektlarini, bolalar musiqa va san'at maktablarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish;

-kasb-hunar kollejlari o'quvchilarini bozor iqtisodiyoti va ish beruvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan mutaxassislik bo'yicha tayyorlash hamda ishga joylashtirish borasidagi ishlarni takomillashtirish;

-ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko'paytirish;

-ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini rag'batlantirish, ilmiy va innovatsiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish, oliy o'quv yurtlari va ilmiy-tadqiqot institutlari huzurida ixtisoslashtirilgan ilmiy-eksperimental laboratoriyalar, yuqori texnologiya markazlari va texnoparklarni tashkil etish.

4.5. Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish:

- jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazariga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish;

-o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini ishga joylashtirish hamda xususiy tadbirkorlik sohasiga jalb qilish; yosh avlodning ijodiy va intellektual salohiyatini qo'llab-quvvatlash hamda

amalgaga oshirish, bolalar va yoshlar o'rtasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, ularni jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish; yoshlarni ijtimoiy himoya qilish, yosh oilalar uchun munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy shart-sharoitlar yaratish;

-yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda davlat hokimiyati va boshqaruv organlari, ta'lim muassasalari, yoshlar va boshqa tashkilotlarning samarali faoliyatini tashkil etish.

V. Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar

5.1. Xavfsizlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlikni ta'minlash sohasidagi ustuvor yo'nalishlar:

-O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy tuzumi, suvereniteti, hududiy yaxlitligini muhofaza qilish;

- axborot xavfsizligini ta'minlash va axborotni himoya qilish tizimini takomillashtirish, axborot sohasidagi tahdidlarga o'z vaqtida va mutanosib ravishda qarshi harakatlarni tashkil etish;

-fuqarolik, millatlar va konfessiyalararo tinchlik va totuvlikni mustahkamlash;

-davlatning mudofaa salohiyatini mustahkamlash, O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining jangovar qudrati va qobiliyatini oshirish;

-atrof-tabiiy muhit, aholi sog'lig'i va genofondiga putur yetkazuvchi ekologik muammolarning oldini olish;

- favqulodda vaziyatlarning oldini olish va bartaraf etish tizimini takomillashtirish.

5.2. Chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo'nalishlar:

-davlat mustaqilligi va suverenitetini mustahkamlash, mamlakatning xalqaro munosabatlarni to'la huquqli sub'ekti sifatida o'rni va rolini kuchaytirish, rivojlangan demokratik davlatlar qatoriga kirish, O'zbekiston tevaragida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo'shnichilik mintaqasini vujudga keltirish;

- O'zbekiston Respublikasining xalqaro nufuzini mustahkamlash, jahon hamjamiyatiga mamlakatda olib borilayotgan islohotlar haqida xolis axborotni yetkazish;

O'zbekiston Respublikasining tashqi siyosiy va tashqi iqtisodiy faoliyatini normativ-huquqiy bazasini hamda xalqaro hamkorlikning shartnomaviy-huquqiy asoslarini takomillashtirish;

- davlat chegarasining demilitatsiya va demarkatsiya masalalarini hal etish³.

Har bitta sohaning izchil rivojlanish yo'li belgilanib berilgan ekan, bu ta'lim sohasi vakillaridan ham, bo'lajak kadrlardan ham sidqidildan mehnat qilishni, chuqur izlanishni, shu bilan birga, mas'uliyatni talab etishi tabiiy.

1.3. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar

Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy-texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustuvor sohadir.

Mustaqillikka erishgan ilk kunlarimizdayoq birinchi Prezidentimiz tomonidan ta'lim sohasiga katta e'tibor qaratilib, "Ta'lim to'g'risida" gi Qonun, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi kabi davlat ahamiyatiga molik hujjatlar qabul qilindi. Bu davr ichida ta'lim tizimi tubdan isloh qilinib, ta'lim olish uchun barcha shart-sharoitlar yaratildi. Jumladan 1992-yil qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun shart-sharoitlardan kelib chiqib, 1997-yil yangi Qonun bilan takomillashtirildi. 1-jadvalda qonunning qiyosiy tahlili keltirilgan.

1-jadval

1992- VA 1997- YILLARDA QABUL QILINGAN "TA'LIM TO'G'RISIDA"GI QONUNNING QIYOSIY TAHLILI

"TA'LIM TO'G'RISIDA"GI QONUN 1992-yil 2- iyul (hujjat kuchini yo'qotgan 30.09.1997)		"TA'LIM TO'G'RISIDA"GI QONUN 1997-yil 29-avgust	
7ta bo'lim.		8ta bo'lim.	
I bo'lim. Umumiy qoidalar	1-modda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlari 2-modda. "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlarning vazifalari 3-modda. Ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari 4-modda. Ilm olish huquqi 5-modda. Talim tillari 6-modda. Ta'limning davlat standartlari	I. Umumiy qoidalar	1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi 2-modda. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun hujjatlari 3-modda. Ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari 4-modda. Bilim olish huquqi 5-modda. Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish huquqi 6-modda. Ta'lim muassasasining huquqiy maqami

³ "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21-fevraldagi nutqi.

MAXSUS FANLARNI O'QITISH USLUBIYOTI

			7-modda. Davlat ta'lim standartlari 8-modda. Ta'lim berish tili
II bo'lim. Ta'lim tizimi	7-modda. O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimi 8-modda. Maktabgacha ta'lim 9-modda. Umumiy ta'lim 10-modda. Maktabdan tashqari ta'lim 11-modda. Hunar-texnika ta'limi 12-modda. O'rta maxsus ta'lim 13-modda. Oliy ta'lim 14-modda. Ilmiy va ilmiy-pedagogik xodimlar tayyorlash 15-modda. Kadrlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash 16-modda. Oiladagi ta'lim 17-modda. Mustaqil ravishda bilim olish 18-modda. Ta'lim to'g'risidagi hujjatlar	II. Ta'lim tizimi va turlari	9-modda. Ta'lim tizimi 10-modda. Ta'lim turlari 11-modda. Maktabgacha ta'lim 12-modda. Umumiy o'rta ta'lim 13-modda. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi 14-modda. Oliy ta'lim 15-modda. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim 16-modda. Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash 17-modda. Maktabdan tashqari ta'lim 18-modda. Oiladagi ta'lim va mustaqil ravishda ta'lim olish 19-modda. Ta'lim to'g'risidagi hujjatlar
III bo'lim. Ta'lim tizimini boshqarish	19-modda. Ta'lim tizimini boshqarining davlat-ijtimoiy hususiyati 20-modda. O'zbekiston Respublikasining ta'lim sohasidagi vakolatlari 21-modda. Mahalliy hokimiyat va boshqaruv idoralarining ta'lim sohasidagi huquq-vakolatlari 22-modda. O'zbekiston Respublikasida ta'limni boshqarish davlat idoralari 23-modda. Ta'lim muassasalarini boshqarish 24-modda. Ta'lim muassasalarini boshqarishda jamoatchilikning ishtiroki 25-modda. Ta'limni boshqarish davlat idoralari bilan davlat tasarrufida bo'lmagan ta'lim muassasalarining o'zaro munosabatlari 26-modda. Ta'limni boshqarish davlat idoralari bilan o'zga bo'ysunuvdagi ta'lim muassasalarining o'zaro munosabatlari	III. Ta'lim jarayoni qatnashchilarini ijtimoiy himoya qilish	20-modda. Ta'lim oluvchilarni ijtimoiy himoya qilish 21-modda. Ta'lim muassasalari xodimlarini ijtimoiy himoya qilish 22-modda. Yetim bolalarni va ota-onalarining yoki boshqa qonuniy vakillarining vasiyligisiz qolgan bolalarni o'qitish 23-modda. Jismoniy yoki ruhiy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va o'smirlarni o'qitish 24-modda. Ijtimoiy yordamga va tiklanishga muhtoj bo'lgan shaxslar uchun o'quv-tarbiya muassasalari
IV bo'lim. Ta'lim jarayoni qatnashchilarning huquqlari, vazifalari va mas'uliyatlari:	27-modda. Ta'lim oluvchilarning huquq va majburiyatlari 28-modda. Talim oluvchilarni ijtimoiy jihatdan himoya qilish 29-modda. Ta'lim oluvchilarning salomatligini muhofaza qilish 30-modda. Ota-onalar yoki ularning o'rni bosuvchi shaxslarning huquqlari, majburiyat va mas'uliyatlari 31-modda. Pedagogik faoliyat bilan shug'ullanish 32-modda. Pedagog xodimlarning huquqlari 33-modda. Pedagog xodimlarning majburiyatlari 34-modda. Davlat tasarrufidagi ta'lim muassasalari xodimlarini ijtimoiy jihatdan himoya qilish	IV. Ta'lim tizimini boshqarish	25-modda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining ta'lim sohasidagi vakolatlari 26-modda. Ta'limni boshqarish bo'yicha maxsus vakolat berilgan davlat organlarining huquq doirasi 27-modda. Mahalliy davlat hokimiyati organlarining ta'lim sohasidagi vakolatlari 28-modda. Ta'lim muassasasini boshqarish 29-modda. Ta'lim sohasidagi davlat boshqaruv organi bilan nodavlat ta'lim muassasalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar
V bo'lim. Tarbiya va ta'limning alohida shart-sharoitlariga	35-modda. Yetim bolalar va ota-onasi yoki ularning o'rni bosuvchilar rahnamoligidan mahrum bo'lgan bolalarga ta'lim berish hamda ularni boqish	V. Yakunlovchi xulosalar	30-modda. Ota-onalar yoki qonuniy vakillarining vazifalari 31-modda. Ta'limni moliylash 32-modda. Ta'limni rivojlantirish fondlari 33-modda. Xalqaro hamkorlik

<p>muhtoj bolalar hamda o'smirlarni ijtimoiy jihatdan himoya qilish</p>	<p>36-modda. Jismoniy va ruhiy jihatdan nuqsonlari bo'lgan, shuningdek uzoq vaqtda davolanishga muhtoj bolalar hamda o'smirlarning tarbiyasi va ta'lim olishi 37-modda. Ijtimoiy yordamga va salomatligini tiklashga muhtoj shaxstar uchun o'quv-tarbiya muassasalari</p>	<p>34-modda. Ta'lim to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik</p>
<p>VI bo'lim. Ta'lim muassasasi-ning huquqiy maqomi. Ta'limning moddiy bazasi va uni pul bilan taminlash</p>	<p>38-modda. Ta'lim muassasalarining muassislari 39-modda. Ta'lim muassasalarining huquqiy maqomi 40-modda. Ta'lim tizimida mulk huquqi 41-modda. Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasi 42-modda. Ta'limni pul bilan ta'minlash 43-modda. Ta'limning davlat tomonidan rag'batlantirilishi</p>	
<p>VII Bo'lim. Ta'lim tizimida xalqaro hamkorlik</p>	<p>44-modda. Xalqaro hamkorlik</p>	
<p>Jami 44 ta modda.</p>		<p>Jami 34 ta modda.</p>

Taraqqiyotimizning 25 yili mobaynida rioya etib kelingan ushbu qonun uzluksiz ta'lim tizimining doimiy asosi hisoblanadi.

Uzluksiz ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga, sifatli ta'lim xizmatlaridan foydalanishni oshirishga, mehnat bozorining zamonaviy talablariga muvofiq yuqori malakali kadrlar tayyorlashga davlat tomonidan alohida e'tibor berilmoqda.

O'tgan yillarda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonida respublikada mustahkam huquqiy, tashkiliy, moddiy-texnik baza yaratildi, bu intellektual salohiyati yuqori va barkamol yosh avlodni o'qitish va tarbiyalashning mazmunini yangilashga ko'maklashdi. Shu bilan birga, islohotlar amalga oshirilgan yillarda umumiy o'rta, shuningdek, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish, 12 yillik majburiy ta'limga o'tish natijalarini har tomonlama tahlil qilish hozirgi o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimi bugungi kun talablariga javob bermasligini va tubdan isloh qilishga muhtoj ekanligini ko'rsatdi.

Jumladan:

-kasb-hunar kollejarini hududlarda joylashtirishga tizimli yondashish mavjud emasligi, mintaqalarda yo'l-transport infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi o'quvchilarning vaqti-vaqti bilan mashg'ulotlarga ommaviy qatnashmasligiga sabab bo'ldi;

-kasb-hunar kollejlari va ularning o'quv ustaxonalari o'quv-laboratoriya uskunalari bilan ta'minlanganligi ilm-fan, ishlab chiqarish

texnologiyalari va texnikaning rivojlanishi sur'atlaridan orqada qoldi, kasb-hunar kollejarining moddiy-texnik jihozlanishi da rajasi o'rtacha 56 foizni tashkil etdi;

-darsliklar va o'quv qo'llanmalarini tayyorlash va nashr etish bo'yicha ishlar samarasiz va o'z vaqtida moliyalashtirilmasligi kasb-hunar ta'limi tizimini yangi avlod darsliklari va o'quv qo'llanmalari bilan ta'minlashda jiddiy ravishda orqada qolishga olib keldi;

-kasb-hunar kollejaridagi mintaqalarda iqtisodiyot tarmoqlarining real ehtiyojlarini ta'minlamaydigan kadrlar tayyorlashning mavjud tizimi, mehnat bozori kon'yunkturasi va ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etish uchun imkoniyatlar mavjudligi hisobga olinmasdan belgilanadigan kasb-hunar kollejariga qabul qilish kvotalari bitiruvchilarni ishga joylashtirish ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatdi;

-kasb-hunar kollejaridagi amalga oshiriladigan o'quv jarayoni, qo'llaniladigan o'quv-normativ hujjatlarning kamchiliklari, kasblarning murakkabligi darajasi hisobga olinmasdan ta'limning yagona muddatlari belgilanishi, ishlab chiqarish amaliyotini tashkil etishdagi kamchiliklar olinadigan bilimlar darajasi pasayishiga va bir qancha yo'nalishlar bo'yicha bitiruvchilarga talab pastligiga, o'qish tugallangandan keyin ish joylarida ularni qo'shimcha ravishda o'qitish zarurligiga olib keldi;

-aholi turli toifalarini "Hayot davomida ta'lim olish" prinsipi bo'yicha kasbga tayyorlash tizimining zaif rivojlanganligi katta yoshdagi aholining salmoqli qismi, shu jumladan, ishga joylashishga muhtoj bo'lgan yoshlar va nogiron shaxslar mehnat bozorida talab etilmasligiga olib keldi;

-kasb-hunar kollejarida o'quv jarayonini tashkil etishga va o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga rasmiyatchilik bilan munosabatda bo'lish, ularning bo'sh vaqtini tashkil etishning samarasiz mexanizmi mashg'ulotlarga qatnashish pasayishiga va buning oqibatida ular tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar soni ko'payishiga olib keldi.

Ushbu sohadagi mavjud muammolarni tizimli hal etish, ilg'or xorijiy mamlakatlarning tajribasi asosida kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish va rivojlantirish, mavjud kasb-hunar kollejarining moddiy bazasidan oqilona va maqsadli foydalanishni ta'minlash, shuningdek, tegishli vazirliklar, idoralar, xo'jalik birlashmalari, tijorat banklari va yirik korxonalariga idoraviy bo'ysunuvchi kasb-hunar kollejarida malakali va mehnat bozori talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlash samaradorligini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish, aholi barcha

qatlamlarining ehtiyojlarini hisobga olish va bandligini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni qabul qilindi.⁴

Ushbu Farmonda majburiy umumiy o'rta ta'lim uzluksiz va bepul 11 yillik ta'lim negizida amalga oshirilishi; kasb-hunar kollejlari o'qishga qabul qilish umumiy o'rta ta'lim maktablarining 11-sinf bitiruvchilari hisobidan, ixtiyoriylik asosida, tegishli mutaxassislikka (kasbga) ega bo'lish uchun 6 oydan 2 yilgacha bo'lgan ta'lim muddatlarida amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Farmonda kasb-hunar ta'limi sohasida kadrlar tayyorlash tizimining talab etilgan kasblar bo'yicha iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari va ustavor vazifalarini, zamonaviy texnika va texnologik tendensiyalarni hisobga olgan hamda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tatbiq qilgan holda ishlash bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan o'rta bo'g'inning malakali mutaxassislarini tayyorlash; iqtisodiyot sohalari va tarmoqlari uchun zarur mutaxassislar tayyorlash, kadrlarga bo'lgan real ehtiyojni, ish beruvchi korxonalarining takliflarini hisobga olgan holda iqtisodiyot tarmoqlari va sohasida talab qilingan mutaxassislar tayyorlash sifatini tubdan oshirish bo'yicha kasb-hunar kollejlari faoliyatini muvofiqlashtirish; yoshlarni har tomonlama barkamol shaxs qilib, vatanparvarlik va milliy mustaqillik g'oyalari sodiqlik ruhida tarbiyalashga, shuningdek, o'quvchilarda boy ilmiy, madaniy va ma'naviy merosimizga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ma'naviy va axloqiy sifatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayonni yangi pedagogik shakl va usullar asosida tashkil etish; yetakchi mahalliy va xorijiy ta'lim muassasalari bilan har tomonlama hamkorlikni rivojlantirish, innovatsion o'quv loyihalarini birgalikda amalga oshirish uchun yuqori malakali xorijiy mutaxassislarni jalb etish; kasb-hunar ta'limi milliy standartlari talablarini xalqaro ta'lim standartlari tasniflagichiga, xalqaro malaka talablariga muvofiqlashtirish, milliy malaka talablarining rivojlangan mamlakatlar malaka talablariga muvofiqligini bosqichma-bosqich ta'minlash va e'tirof etilishiga qaratilgan ishlarni tashkil etish; nodavlat ta'lim sektorini uzluksiz davlat ta'lim tizimi bilan samarali integratsiyalash, tabaqalashtirilgan ta'lim jarayonini tashkil etish bo'yicha

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Umumiy o'rta, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni. 2018- yil 25- yanvar

orttirilgan amaliy tajribani tizimlashtirish va kelgusida amaliyotga joriy etish; mamlakat iqtisodiyotini yanada isloh qilish, uni barqaror o'stirish hamda modernizatsiyalash jarayonlarida faol va samarali ishtirok etishga qodir bo'lgan kadrlarni tayyorlash maqsadida o'quv jarayoniga innovatsion g'oyalari, texnologiyalar va ishlanmalarni faol qo'llab kasb-hunar ta'limi va ishlab chiqarishning o'zaro yaqin hamkorligini ta'minlash; kasb-hunar kollejlarning zamonaviy moddiy-texnika bazasini shakllantirish va yanada mustahkamlash, undan oqilona foydalanish bo'yicha yuqori samarali o'quv-laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi va boshqa axborot-kommunikatsiya uskunalari bilan jihozlashni o'z ichiga oladigan tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish kabi eng muhim vazifalari belgilangan.

Farmon bilan kasb-hunar ta'limi tizimini yanada takomillashtirishni muvofiqlashtiruvchi respublika komissiyasi hamda tegishli hududiy ishchi guruhlari tashkil etildi va ta'lim olinadigan mutaxassisliklar bo'yicha kadrlarga mehnat bozorida ehtiyojni, ularning mintaqani ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturiga muvofiqligini, keyinchalik bitiruvchilarni birlashtirish uchun potensial tarmoq ish beruvchilarini aniqlash yuzasidan kasb-hunar kollejlari faoliyatini o'rganish; mintaqalarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarining maqsadli parametrlariga va mehnat bozori prognoziga muvofiq kadrlarga bo'lgan mavjud real ehtiyojlarni hisobga olgan holda, kasb-hunar kollejlarni tegishli vazirliklar, idoralar, xo'jalik birlashmalari, tijorat banklari va yirik korxonalarining tarmoq bo'ysinishiga berish, shuningdek, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar, shu jumladan, kichik va xususiy biznes korxonalari uchun mehnat bozorida talab etiladigan ishchi kasblariga o'qitish uchun ko'p tarmoqli kollejlari tarmoqlarini tashkil etish, ayrim mutaxassisliklar (kasblar) bo'yicha talab yo'qligi munosabati bilan kasb-hunar kollejlarni optimallashtirish, yoxud ularda umumta'lim maktablari va o'quv-ishlab chiqarish majmualarini hamda bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarini joylashtirish bo'yicha hukumat qarori loyihasini ishlab chiqish ularning vazifalari etib belgilandi.

Ushbu Farmonning qabul qilinishi mavjud kasb-hunar kollejlarning moddiy-texnika bazasidan oqilona va maqsadli foydalanishni ta'minlash, malakali va mehnat bozori talablariga javob beradigan kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, aholi bandligini ta'minlash va umuman kadrlar tayyorlash tizimini yanada rivojlantirish imkonini beradi.

1.4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori - ta'limni rivojlantirish omili

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish borasidagi ustuvor vazifalarga mos holda, kadrlar tayyorlashning ma'no-mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratish maqsadida qabul qilingan.

Mustaqillik yillarida iqtisodiyotning, ijtimoiy hayotning real talablaridan kelib chiqqan holda, yurtimizda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, unga o'qitishning zamonaviy shakl va texnologiyalarini joriy etish, mutaxassislar tayyorlash bo'yicha ixtisoslik yo'nalishlarini takomillashtirish borasida katta ishlar qilindi.

Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 8- oktabrdagi Farmoyishi asosida tuzilgan Ishchi guruh tomonidan oliy ta'lim tizimidagi mavjud holatni o'rganish natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, qator oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-pedagogik salohiyat hanzu past darajada qolmoqda, ta'lim jarayonining o'quv-metodik va axborot ta'minoti zamonaviy talablarga mos emas, moddiy-texnika bazasi tizimli ravishda yangilanishga muhtoj. Oliy ta'lim tizimida o'quv jarayoniga ilg'or xalqaro tajribani keng joriy etish, yetakchi xorijiy turdosh ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalarini yo'lga qo'yish orqali pedagog va ilmiy kadrlar malakasini oshirish borasidagi ishlar talab darajasida olib borilmayapti.

Qabul qilingan qarorga ko'ra, quyidagilar oliy ta'lim tizimini kelgusida kompleks rivojlantirishning eng muhim vazifalari etib belgilandi:

-har bir oliy ta'lim muassasasi tomonidan xorijdagi yetakchi turdosh ilmiy-ta'lim muassasalari bilan istiqbolli hamkorlik aloqalarini yaqindan yo'lga qo'yish, o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan eng zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ta'lim dasturlari va o'quv-metodik materiallarni keng joriy etish, ilmiy-pedagogik faoliyatga yuqori malakali chet el o'qituvchilari va olimlarini jalb etish;

-oliy ma'lumotli kadrlarni tayyorlashning maqsadli mezonlarini shakllantirish, oliy ta'lim muassasalaridagi ixtisoslik yo'nalishlari va mutaxassisliklarni hududlar va sohalar bo'yicha joriy etilayotgan

dasturlarning talab va ehtiyojlari, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarni kompleks taraqqiy ettirish istiqbollari inobatga olgan holda optimallashtirish;

-yangi avlod o'quv qo'llanmalarini yaratish va oliy ta'lim tizimiga keng tatbiq etish, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar bilan ta'minlash, jumladan, eng yangi xorijiy adabiyotlarni sotib olish va tarjima qilish negizida axborot-resurs markazlari fondlarini muntazam yangilab borish;

-pedagog kadrlarning kasb malakasi va mahoratini sifat jihatidan muntazam oshirib borish, pedagog va ilmiy xodimlarning stajirovkadan o'tishini yo'lga qo'yish, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini PhD dasturi va xorijiy magistratura dasturlari asosida o'qitish;

-oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyatini mustahkamlash, oliy ta'lim tizimida ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish, ularning akademik ilm-fan bilan integratsiyasini kuchaytirish, professor-o'qituvchilar tarkibining ilmiy faoliyati samaradorligini oshirish, iqtidorli talaba-yoshlarni ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishga jalb etish;

-oliy ta'limning ma'naviy-axloqiy mazmunini kuchaytirish, talaba-yoshlarning qalbi va ongiga milliy istiqloq g'oyasini, xalqimizning yuksak ma'naviyati va insonparvarlik an'analariga sadoqat tuyg'usini chuqur singdirish, biz uchun mutlaqo yot va begona bo'lgan g'oyalarga nisbatan ularda mustahkam immunitet va tanqidiy munosabatni shakllantirish;

-oliy ta'lim muassasalari moddiy-texnika bazasini ularning o'quv va ilmiy-laboratoriya binolarini, sport inshootlari va ijtimoiy-muhandislik infratuzilmalarini qurish, kapital ta'mirlash va rekonstruksiya qilish orqali yanada mustahkamlash, zamonaviy ilm-fan sohalarining ustuvor yo'nalishlari bo'yicha o'quv-ilmiy laboratoriyalar bazasini zamonaviy asbob-uskunalar bilan ta'minlash;

-oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari bilan ta'minlash, talabalar, o'qituvchi va yosh tadqiqotchilarning jahondagi ilg'or ta'lim resurslari, ilmiy adabiyotlar va ma'lumotlar bazasi bo'yicha elektron kataloglarga kirish imkoniyatini kengaytirish.

Qarorda belgilangan vazifalarning samarali yechimini to'liq ta'minlash maqsadida oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizatsiya qilish, ularni zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriyalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash

maqsadida Oliy ta'lim tizimini 2017-2021-yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi.

Dasturga muvofiq, 2017-2021-yillarda 48ta oliy ta'lim muassasasida jami 180ta o'quv, ilmiy-laboratoriya binosi, sport inshootlari va ijtimoiy-muhandislik infratuzilmalari ob'ektlarida qurilish, rekonstruksiya va kapital ta'mirlash ishlari olib boriladi. Shuningdek, 53ta oliy ta'lim muassasasida 400ta o'quv laboratoriyasi bosqichma-bosqich eng zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari bilan jihozlanadi, 7ta oliy ta'lim muassasasida barcha oliy ta'lim muassasalari o'zaro hamkorlikda foydalanadigan ilmiy laboratoriyalar tashkil etiladi.

Qarorning muhim ahamiyatini ko'rsatadigan yana bir jihat shundan iboratki, mamlakatimiz Prezidenti tomonidan har bir oliy ta'lim muassasasi bo'yicha quyidagi konkret parametr va ko'rsatkichlarni o'z ichiga olgan manzilli rivojlantirish dasturlari tasdiqlandi:

-oliy ta'lim tizimida yangi ta'lim ixtisoslik yo'nalishlari va mutaxassisliklarning, shuningdek, iqtisodiyot sohalari va hududlarni kompleks rivojlantirishning joriy va istiqboldagi ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda ishlab chiqilgan va bakalavriat va magistraturaga talabalar qabul qilishning umumiy ko'rsatkichlarini 2021-yilgacha bosqichma-bosqich ravishda 18 foizgacha oshirishni nazarda tutadigan 2017-2021-yillarga mo'ljallangan parametr va ko'rsatkichlari;

-o'quv binolari, talabalar turarjoylari, axborot-resurs markazlari va boshqa ob'ektlarni qurish, rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash hisobidan yangi o'quv o'rinlarini tashkil etish, yangi o'quv-laboratoriya komplekslarini sotib olish, auditoriyalarni kompyuter texnikasi bilan jihozlash;

-professor-o'qituvchilarning kasb mahoratini, pedagog xodimlarning malakasini oshirish, shuningdek, ularning xorijiy hamkor oliy o'quv yurtlarida malaka oshirishi, magistratura, doktoranturada ta'lim olishi hamda respublikamizning tayanch oliy o'quv yurtlari qoshida qayta tayyorgarlikdan o'tishi va malaka oshirishi.

Mazkur dasturda, asosan, mamlakatimizning har bir oliy ta'lim muassasasi bilan AQSH, Buyuk Britaniya, Fransiya, Italiya, Niderlandiya, Rossiya, Yaponiya, Janubiy Korea, Xitoy va shu kabi boshqa davlatlarning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan hamkorlik aloqalarining o'rnatilgani o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Shu asosda har yili 350 nafardan ortiq xorijlik yuqori malakali pedagog va olimlarning

mamlakatimiz oliy o'quv yurtlariga o'quv jarayoniga jalb etilishi ko'zda tutilmoqda.

Amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, oliy ta'lim muassasalari pedagog xodimlarining mehnatiga haq to'lash bo'yicha amaldagi tizimni jiddiy takomillashtirish va bu borada moddiy rag'batlantirishning yangi mexanizmlarini joriy etishga ehtiyoj sezilmoqda. Shu munosabat bilan, O'zbekiston Respublikasining Moliya vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Mehnat vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi va Xalq ta'limi vazirligiga uch oy muddatda ilg'or xalqaro tajribadan kelib chiqib, oliy o'quv yurtlari pedagog xodimlariga ularning kasb mahorati, faoliyatidagi yuqori natijadorlik va tarbiyaviy sohadagi samarali ishtirokini inobatga olib, ustama haq to'lashni belgilash tizimi bo'yicha Vazirlar Mahkamasiga takliflar kiritish vazifasi topshirildi.

Qarorga muvofiq, Vazirlar Mahkamasiga ikki oy muddatda iqtidorli yosh pedagog va ilmiy xodimlarning malakasini oshirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Iste'dod» jamg'armasi faoliyatini tubdan qayta ko'rib chiqish, xorijiy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarida ilmiy-pedagog xodimlarning malaka oshirishi va qayta tayyorgarlikdan o'tishini, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining PhD dasturi va ularning magistraturada o'qishini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar ko'zda tutilgan takliflar kiritish topshirilmoqda.

Ta'kidlash joizki, oliy ta'lim muassasalarining ilmiy salohiyatini mustahkamlash maqsadida korxonalarining buyurtmasiga asosan, amaliy va innovatsion ilmiy tadqiqot va tajriba-konstruktorlik faoliyatini amalga oshiradigan ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari yuridik shaxslardan olinadigan daromad solig'idan, yagona soliq to'lovidan, maqsadli davlat jamg'armalariga majburiy to'lov va qo'shimcha qiymat solig'idan ozod qilindi.

Ta'lim-tarbiya jarayonlarining sifati ustidan samarali davlat nazoratini o'rnatish maqsadida Vazirlar Mahkamasi huzurida Ta'lim sifatini nazorat qilish bo'yicha Davlat inspeksiyasi tashkil etildi. Uning asosiy vazifasi-ta'lim-tarbiya jarayoni, professor-o'qituvchilar tarkibi, ta'lim tizimida kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirish sifati hamda mulkchilik shakli va idoraviy bo'ysunishidan qat'i nazar, ta'lim muassasalarini attestatsiya va davlat akkreditatsiyasidan o'tkazish, ta'lim-tarbiya sifatini nazorat qilish bo'yicha davlat siyosatini amalga oshirishdan iborat.

Oliy ta'lim tizimini 2017-2021-yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturini amalga oshirish uchun yo'naltiriladigan moliyaviy

mablag'lar 1,7 trillion so'mdan ziyod bo'lib, ulardan 1,2 trillion so'mi o'quv-laboratoriya binolari, sport zallari va talabalar turarjoylarini rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlashga, 500 milliard so'mdan ortiq mablag' esa o'quv-laboratoriya uskunolari, mebel va inventar bilan ta'minlash, umumiy tartibda foydalanishga mo'ljallangan, barcha ta'lim muassasalariga xizmat ko'rsatadigan laboratoriya komplekslarini tashkil etish hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirishga sarflanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish, mamlakatimizning izchil rivojlanib borayotgan iqtisodiyotini yuqori malakali kadrlar bilan ta'minlash, barcha hududlar va tarmoqlarni strategik jihatdan kompleks rivojlantirish masalalarini hal qilish borasida oliy ta'lim tizimi ishtirokini kengaytirish yo'lidagi yana bir muhim amaliy qadamdir.⁵

Nazorat savollari va topshiriqlar

1. Harakatlar strategiyasi qachon qabul qilingan?
2. Ta'lim va fan sohasini rivojlantirish yo'nalishi qaysi va uni izohlang.
3. Uzluksiz ta'lim tizimi deganda nimalarni tushunasiz va tizimni tushuntiring.
4. Oliy ta'lim haqidagi Nizomning yangi tahriri qachon amalga joriy etilgan va uni oldingi tahrir bilan taqqoslang.
5. 1992-yil va 1997-yillarda qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunning qiyosiy tahlilini aytib bering.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. 2017-yil 20- aprel.

II BOB. "OLIV TA'LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA KOMPLEKS CHORA-TADBIRLARI" DASTURI

2.1. Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini ta'minlash

Mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish bo'yicha ustuvor vazifalarga muvofiq kadrlar tayyorlashning mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashga zarur shart-sharoitlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori qabul qilindi.

Mazkur Qaror bilan oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizatsiya qilish, zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriyalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash bo'yicha Oliy ta'lim tizimini 2017-2021-yillarda kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi.

Dasturda xorijiy ekspertlar guruhi tomonidan taklif etilgan tavsiyalarni inobatga olgan holda oliy ma'lumotli mutaxassislarni tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish orqali respublika oliy ta'lim tizimida yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashning mazmunini mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollari, jamiyat ehtiyojlari, ilm-fan, madaniyat, texnika va texnologiyalarning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda tubdan takomillashtirish maqsadida oliy ta'lim tizimini 2017-2021-yillarda kompleks rivojlantirish dasturiga muvofiq O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Istiqbolli yosh pedagog va ilmiy kadrlarning malakasini oshirish «Iste'dod» jamg'armasi faoliyatini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni⁶ va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish Davlat inspeksiyasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi qarori qabul qilindi.

Mazkur hujjatlarda kadrlar buyurtmachilari va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlikda mutaxassislar tayyorlash mazmuni, bitiruvchilarning bilim va ko'nikmasiga qo'yiladigan talablarni mujassamlashtiruvchi oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarining malakaviy talablari, o'quv

⁶ www.lex.uz/PF -5121-son 27.07.2017

rejalari va dasturlarini soha ehtiyojidan kelib chiqib, yangidan ishlab chiqish hamda tasdiqlash; ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarining mutaxassislar tayyorlash sifatiga bo'lgan talablarini bevosita ta'lim mazmunini shakllantirish bilan shug'ullanadigan oliy ta'lim muassasalari profil kafedralarining professor-o'qituvchilari tomonidan tizimli o'rganib borilishini tashkil etish maqsadida stajirovkalar joriy qilish; rivojlangan xorijiy davlatlarning eng ilg'or tajribasini chuqur o'rgangan holda, o'quv rejalari va fan dasturlari, o'quv adabiyotlari, shu jumladan, o'quv-metodik komplekslarning xalqaro standartlar asosida zamonaviy, mutlaqo yangi talablar asosida ishlab chiqilishi va bosqichma-bosqich joriy etilishini tashkil qilish; komplekslar tarkibidagi vazirliklar va idoralar bilan birgalikda tegishli tarmoq (soha) hamda hududlarning joriy va istiqbolli rivojlanish dasturlarini hisobga olib, oliy malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojni yillar kesimida aniq manzilli, kasb va ta'lim yo'nalishlari hamda mutaxassisliklarini ko'rsatgan holda, aniq balans beradigan hisob-kitoblar asosida ishlab chiqish; oliy ta'lim muassasalarining tegishli ta'lim yo'nalishlari bo'yicha har bir talabasining 2-kursdan boshlab tegishli tarmoq (soha)ning muayyan tashkilotlari va korxonalarida malakaviy amaliyotlari tizimli ravishda o'tkazilishini, shuningdek ularning amaliy mashg'ulotlarini bevosita ishlab chiqarishda tashkillashtirish hamda bitiruvchilarni ishga joylashtirish bo'yicha aniq choralar ko'rish; ishlab chiqarish, ilm-fan va ta'lim o'rtasida integratsiyani chuqurlashtirish uchun komplekslar tarkibidagi vazirliklar va idoralarga qarashli tarmoqlar (sohalar)ni ilmiy-texnik rivojlantirish yo'nalishlari muammolariga bag'ishlangan mavzular bazasini shakllantirish hamda bu muammolarni oliy ta'lim muassasalari bilan xo'jalik shartnomalari tuzgan holda hal etishga ularning ilmiy salohiyatini, ayniqsa, yosh olimlar va tadqiqotchilarni tizimli tarzda jalb etish; iqtidorli yosh pedagoglar va doktorantlarni yetakchi xorijiy ta'lim muassasalariga tajriba orttirishga yuborish, ular uchun maxsus stipendiyalar ta'sis etish, oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilari, doktorantlari va talabalarining xalqaro tajriba almashinuvlarini tashkil etish orqali ilmiy va pedagogik salohiyatini oshirish; o'qitishning zamonaviy shakllari va metodlarini, kompyuter va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga joriy etish, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv-laboratoriya anjomlari va o'quv-metodik adabiyotlar bilan ta'minlash, ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish, oliy ta'lim muassasalarining zamonaviy ilmiy laboratoriyalarini tashkil etish va

rivojlantirish choralarini ko'rish; har oyda kompleks rahbari, tegishli vazirlik va idora rahbari birlashtirilgan har bir oliy ta'lim muassasasining professor-o'qituvchilari va talabalari bilan tarmoqqa (sohaga) oid yangiliklar, rivojlantirish istiqbollari, ta'lim mazmunini takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish va kelgusidagi vazifalarni belgilab olish yuzasidan uchrashuvlar o'tkazib borish vazifalari belgilab berildi.

Ushbu davlat hujjatlaridan kelib chiqqan holda oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini ta'minlash borasida o'quv yili davomida amalga oshiriladigan harakatlarning namunaviy rejasi (Yo'l xaritasi); O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi komplekslari tarkibidagi vazirliklar va idoralarning oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash yuzasidan buyurtmalarni shakllantirish, tasarrufidagi oliy ta'lim muassasalarida mutaxassislarni tayyorlash darajasi va sifatini tubdan yaxshilash hamda tizimdagi korxonalar va tashkilotlarda talabalar amaliyotlarini o'tkazish, ilmiy ishlarni hamkorlikda bajarish, oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining ishga joylashishini ta'minlash yuzasidan chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Shuningdek, 2017/2018-o'quv yilidan boshlab har bir oliy ta'lim muassasasida barcha kurslarda kamida 2ta guruhda mutaxassislik fanlarini ingliz tilida o'qitishni bosqichma-bosqich tashkil etish, ingliz tilida dars o'tadigan professor-o'qituvchilarni maqsadli tayyorlash, ularning xorijda tegishli tayyorgarlikdan o'tishini tashkil etish, shuningdek, o'quv mashg'ulotlarini olib borishga xorijiy mutaxassislarni jalb qilish, mashg'ulotlarni rivojlangan davlatlar oliy ta'lim muassasalarida bugungi kunda foydalanilayotgan zamonaviy o'quv adabiyotlari asosida o'qitilishini yo'lga qo'yish; istiqbolli ilmiy-pedagogik kadrlarni, birinchi navbatda, muhandislik-texnika va arxitektura ta'lim yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlaydigan oliy ta'lim muassasalari pedagoglarining rivojlangan davlatlar, xususan, Janubiy Korea, Yaponiya va Germaniyada 2-3 oylik kurslarda o'zaro hamkorlik bo'yicha tuzilgan shartnomalar, homiylik va xalqaro tashkilotlar grantlari mablag'lari hisobidan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining chet elda stipendiatlarning malakasini oshirish, stajirovka o'tash va ta'lim olishini tashkillashtirish «Iste'dod» jamg'armasi orqali mutaxassisligi bo'yicha yangi bilimlarni egallashga yo'naltirilgan malaka oshirishlarini tashkil etish, oliy ta'lim muassasalaridagi o'quv jarayoniga yetakchi xorijiy mutaxassislarni muntazam ravishda jalb etish; 2017/2018-o'quv yilidan boshlab magistraturada kadrlar tayyorlash tizimini tanqidiy tahlil qilish,

magistratura ta'limi jarayonining barcha bosqichlarini takomillashtirish, ularni zamonaviy yondashuvlar asosida tashkil etish choralari ko'rish; doktorantlar, magistratura talabalarini korxonalar (muassasa)larning muammoli masalalariga bag'ishlangan dissertatsiya mavzulari ustida ishlashini, shuningdek, tajriba-sinovlarni korxonalar(muassasa)larda o'tkazish, amaliyotga tatbiq etilgan ishlar mualliflari bo'lgan hamda ixtirochilik patentini qo'lga kiritgan doktorant va magistrnlarni o'qituvchi lavozimi bo'yicha oylik ish haqi miqdorining 10 barobarigacha korxonalar va tashkilotlar hisobidan moddiy rag'batlantirish choralari ko'rish; respublika oliy ta'lim muassasalarining har yilgi reytingini aniqlash bo'yicha milliy tizimni takomillashtirish, bunda asosiy ustuvor ko'rsatkich sifatida oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining mehnat bozorida talabgorligi va professor-o'qituvchilarining ilmiy-tadqiqot ishlari natijalarini amaliyotga joriy etish bo'yicha tuzilgan shartnomalar asosida ishlab topilgan moliyaviy mablag'larning salmog'iga alohida e'tibor qaratish, shuningdek, milliy reyting tizimida yuqori ko'rsatkichlarni qayd etgan oliy ta'lim muassasalariga o'quv jarayonining alohida me'yoriy-huquqiy hujjatlarini mustaqil ishlab chiqish va tasdiqlash vakolatini berish orqali akademik erkinlikni bosqichma-bosqich joriy etilishini ta'minlash yuzasidan takliflarni tayyorlash va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritish; 2017/2018-o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim muassasalari kafedralarining maqomini ko'tarish, bunda ularning ta'lim sifatini oshirish bo'yicha mas'uliyatini kuchaytirish, kafedra va professor-o'qituvchilar tomonidan yuritiladigan turli statistik va boshqa hisobotlar sonini optimallashtirish orqali ularni tayyorlash jarayonlarini elektron formatga o'tkazish choralari ko'rish vazifalari belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi doktorantlarning ilmiy-tadqiqot ishlari bilan shug'ullanishiga moddiy shart-sharoitlar yaratish maqsadida ularning stipendiyasining 50 foizigacha moddiy rag'batlantirilishi ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlari hisobidan amalga oshirilishini, doktorantlarga bitiruvchilari oliy ta'lim muassasalari va ilmiy-tadqiqot institutlariga yo'llanma asosida yuborilishini, ularning mehnat faoliyatini rag'batlantirish uchun bazaviy doktoranturaning 2-kursidan imtiyozli ipoteka kreditini 25 yil muddatga ajratish mexanizmi joriy etilishini nazarda tutuvchi qarorlar qabul qilindi.

Shuningdek, o'quv metodik va moddiy-texnika bazasi zamonaviy talablarga javob bermaydigan, oliy ta'lim muassasalaridan uzoqda joylashgan, ta'lim sifati va bitiruvchilarining oliy ta'lim muassasalariga

kirish ko'rsatkichlari past bo'lgan akademik litseylarni tugatish, akademik litseylarni faqat yuqori ilmiy va pedagogik salohiyatga ega oliy ta'lim muassasalari tarkibida bittadan qoldirish; o'z faoliyatini davom ettiradigan akademik litseylarga umumta'lim maktablarini bitirgan eng bilimli, qobiliyatli yoshlarni qabul qilish mexanizmini ishlab chiqish va 2018/2019-o'quv yilidan joriy qilish; akademik litseylarda o'qitish sifatini tubdan o'zgartirish, bitiruvchilarning oliy ta'lim muassasalariga kirish ko'rsatkichlarini keskin oshirish vazifalari belgilandi.

Oliy ta'lim muassasasi uchun psixolog va har bir talabalar turar joyi uchun tarbiyachi-pedagog shtatini joriy etish; mehnatga haq to'lash razryadi bo'yicha oliy ta'lim muassasalari ma'naviyat va ma'rifat bo'limi boshlig'ining lavozim razryadini 16-razryadga, bo'lim xodimlarining lavozim razryadini 14-razryadga ko'tarish; oliy ta'lim muassasalari guruh murabbiylarining faoliyati samaradorligi va mas'uliyatini yanada oshirish, ularning doimiy rag'batlantirib borilishini ta'minlash maqsadida har bir guruh murabbiylarga (jumladan murabbiylar kengashi rahbarlariga) oylik maoshining 25 foizigacha miqdorda ustama haq to'lanishini ta'minlash; har o'quv yilida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni moliyalashtirish maqsadida ta'lim muassasasi harajatlari smetasining kamida 5 foizini yuqorida nazarda tutilgan harajatlar uchun ajratish choralarini ko'rish belgilab qo'yildi.⁷

2.2. 2017-2021-yillarda oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi va uning tarkibi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid Davlat dasturi" qabul qilindi. Uning to'rtinchi yo'nalishi ijtimoiy sohaga mo'ljallangan bo'lib, xuddi shu yo'nalishda yoshlarga doir siyosat olib borish, ta'lim sohasidagi amalga oshiriladigan vazifalar belgilandi.

Shu masala bo'yicha hozirgi kunda Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2017-2021-yillarga mo'ljallangan "Oliy ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi" ishlab chiqildi. Bu dasturda mamlakatimizda kelgusi besh yilda ta'lim sohasida amalga

⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. 2018-yil 5-iyun.

oshiriladigan ustuvor yo'nalishlar, o'quv jarayoni, ilmiy soha yoki yoshlarning ma'naviyatini oshirish bo'yicha amalga oshiriladigan vazifalar o'z aksini topdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori ijrosini ta'minlash bo'yicha "2017-2021-yillarda oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi" yaratildi.

2017-2021-yillarda oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish Dasturini joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar kompleksi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Kadrlar tayyorlashning maqsadli ko'rsatkichlari, hududiy dasturlarni inobatga olib, ta'lim yo'nalishlari tarkibini optimallashtirish.

1. Bakalavriat va magistraturaning o'quv jarayoni, o'quv reja va dasturlarini takomillashtirish.

2. Zamonaviy o'quv, o'quv-uslubiy va ilmiy adabiyotlar (jumladan, xorijiy adabiyot asosida) bilan ta'minlash.

3. Pedagoglarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish, stajirovkasini chet el muassasalarida o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish.

4. Ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish, samaradorligi va natijadorligini oshirish.

5. Oliy ta'limning ma'naviy-axloqiy mazmunini takomillashtirish va tarbiyaviy tadbirlar natijadorligini oshirish.

6. Oliy ta'lim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash.

7. Zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriya bazalarini yaratish va modernizatsiyalash.

8. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari bilan ta'minlash.

Bu borada ta'lim tizimiga teshigshli bir qancha me'yoriy-huquqiy hujjatlarga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritildi.

2.3. Ta'limning malaka talablari va vazifalari

Oliy ta'lim haqida⁸

“Oliy ta'lim” atamasi zaminida iqtisod, fan, texnika va madaniyat sohasida faoliyat olib boruvchi, ish mobaynida ilm-fan, madaniyat, texnika yangiliklarini qo'llagan va o'z ustida ishlagan holda nazariy va amaliy muammolarni bartaraf etuvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tushuniladi.

Oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak bilimli, oliy ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi yuzasidan talabga javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, madaniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarini rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan, mustaqil fikrlaydigan, yuksak ma'naviyatga bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Oliy ta'lim muassasalari

Oliy ta'lim muassasalari yuridik maqomga ega. Respublikamizda oliy ta'lim muassasalarining quyidagi ko'rinishlari bor:

- universitet - oliy ta'lim dasturini bajarishda talabalarga gallayotgan sohasi bo'yicha yoki keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun keng qamrovli bilim berishga e'tibor qaraatiladi;

- akademiya - oliy ta'lim dasturini bajarishda oliy ta'lim berish bilan bir qatorda keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun aniq bir yo'nalishga tayyorlaydi;

- institut - barcha oliy ta'lim muassasalari kabi oliy ta'lim dasturini bajaradi, bilim berishda bir yo'nalishga qaratilgan bilim beriladi.

Oliy ta'lim olish uchun nodavlat muassasalarini tuzishga qonunchilik ruxsat beradi. Ushbu muassasaga davlat akkretaditatsiyani attestatsiya dan tegishli tartibda o'tgachgina bersa u o'qitish huquqiga ega.

Oliy ta'lim muassasalarining Attestatsiya u davlatga tegishli yoki xususiyligidan qat'iy nazar, kadrlar tayyorlash sifatini nazorat qilish Boshqarmasi tomonidan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi tasdiqlagan, Davlat test markazi tomonidan qabul qilingan pedagogik kadrlar va ta'lim muassasalarining attestatsiyadan o'tkazish Nizomi asosida oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilar jamoasi attestatsiyasidan o'tkaziladi. Attestatsiya natijalariga ko'ra istalgan oliy o'quv muassasasi davlat akkreditatsiyasidan mahrum etilishi mumkin.

⁸ <http://info.ziyoune.uz/uz/post/view/education/highschool>

Eksternat - oliy ta'lim dasturiga muvofiq oliy ta'lim muassasasining o'qitiluvchi tartibini keyingi(joriy va kuniy) attestatsiyagacha tanlangan yo'nalish (mutaxassislik) bo'yicha mustaqil o'rganish.

Masofaviy ta'lim - asosiy faoliyatdan uzilmagan holda ta'lim muassasidan uzoqda o'quv dasturidagi mavjud bilimlarni o'zlashtirish. U zamonaviy axborot texnologiyalari va telekommunikatsiyaning texnik vositalaridan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Kunduzgi o'qitish bo'yicha mutaxassislarni tayyorlashning yo'nalishlari ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Oliy ta'limning maqsad va vazifalari

Oliy ta'limning asosiy maqsadi zamon talablariga javob bera oladigan malakali, raqobatbardosh, yuksak bilimli, oliy ta'lim mutaxassisi talablariga o'zi tanlagan yo'nalishi yuzasidan talabga javob bera oladigan respublikaning ilm-fan, madaniyat, iqtisod, ijtimoiy sohalarini rivojlantirishda o'z hissasini qo'shadigan mustaqil fikrlay oladigan, yuksak ma'naviyatga bo'lgan yuqori salohiyatli mutaxassislarni tayyorlashdir.

Oliy ta'limning asosiy vazifalariga quyidagilar kiradi:

- davlat ta'lim standartiga muvofiq zamonaviy dasturlar asosida o'qitishning sifatini ta'minlash;
- oliy malakali ilmiy-pedagogik kadrlarni tayyorlash;
- ilm-fan, madaniyat, iqtisodning zamonaviy tuqlari, mamlakatning iqtisodiy, ijtimoiy istiqbolini tuqlarini hisobga olgan holda kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish;
- oliy ta'limning insonparvarligini ta'minlash maqsadida yoshlar tarbi sig a milliy istiqbol g'oyasi asosida milliy va umuminsoniy qadriyatlar, Vatanga, oilaga, atrof-muhitga muhabbatni singdirish;
- o'qitishning interfaol usullarini, pedagogik innovasion hamda axborot kompyuter texnologiyalarini, mustaqil ta'lim olish, masofaviy ta'lim tizimini amaliyotga joriy qilish;
- oliy ta'limda fan va ishlab chiqarish mexanizmlarining uyg'unligi mexanizmlarini ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash;
- ilmiy-pedagogik kadrlar va talim oluvchilarning ilmiy-ijodiy faoliyati, ilmiy tadqiqotlari yordamida fan, texnika, texnologiyalarni rivojlantirish, ta'lim jarayoni orqali mamlakat iqtisodining rivojlanishiga hissa qo'shish;
- davlat va nodavlat oliy o'quv muassasalarini rivojlantirish asosida ta'lim xizmatlari bozorida raqobatni zaga keltirish;

• oliy o'quv muassasalarini boshqarish va kengaytirishni takomillashtirish uchun jamoat boshqaruvining vasiylik va kuzaetuvchi kengashlarni kiritish;

• ta'lim va kadrlar tayyorlash sifatini tekshirish uchun marketing tadqiqotlarini olib borish, yo'nalishi bo'yicha belgilangan mehnat bilan ta'minlash monitoringini tuzish;

• oliy ta'lim sohasida ikki tomonlama foydali xalqaro aloqalarni rivojlantirish.

Oliy ta'lim tuzilishi:

Oliy ta'lim tizimi quyidagicha tuzilgan:

• davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalarida ta'lim dasturining bajarilishi davlat ta'lim standartiga muvofiq yo'nalishlar va mutaxassisliklar asosida olib boriladi;

• ilmiy-tadqiqot muassasalari ilmiy tadqiqot ishlarini oliy ta'limni huquqiy-normativ va ilmiy-metodik jihatdan ta'minlash uchun eritishadi;

• oliy ta'limni boshqarish davlat organlarining vakillari, shuningdek, ularga tegishli korxonalar, muassasalar, tashkilotlar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim muassasalarining quyidagi turlari mavjud: universitet, akademiya, institut (ular bilan teng mavqegayaga bo'lgan o'quv muassasalari).

Universitet:

• oliy va undan keyingi ta'lim uchun ta'limni bir necha yo'nalishda beradi;

• turli sohalaridagi mutaxassislarning malakasini oshiradi va qayta tayyorlaydi;

• fanning turli yo'nalishlarida fundamental va amaliy tadqiqotlarni olib boradi;

• ilm sohasi bilan chambarchas bog'liq ilmiy va metodik markaz hisoblanadi.

Akademiya:

• ta'lim sohasida ma'lum belgilangan oliy va oliy ta'limdan so'nggi ta'lim berishga mo'ljallangan o'quv dasturini bajaradi;

• mutaxassislarning bilimlarini belgilangan tartibda malakasini oshiradi va qayta tayyorlaydi;

• fan, madaniyat, san'at sohasida fundamental va amaliy ilmiy tadqiqot ishlarini olib boradi;

• o'z faoliyati doirasida etakchi ilmiy, metodik markazi hisoblanadi.

Institut:

- oliy va oliy ta'limdan keyingi o'quv dasturlarini bajarishni ta'lim va fanning ma'lum bir me'yorida amalga oshiradi;
- mutaxassislarni ma'lum bir sohada qayta tayyorlash va malakasini oshirish bilan shug'ullanadi;
- fundamental va amaliy tadqiqot ishlarini olib boradi.

Oliy ta'lim muassasasining davlat ta'lim standartini mutaxassislik yo'nalishlari bo'yicha bajarilishini, kadrlar tayyorlash sifati davlat tomonidan tayinlangan organ oliy ta'lim boshqarmasi tomonidan nazorat qilinadi. Pedagogik kadrlar va o'quv muassasalarini attestatsiya dan o'tkazish, kadrlar tayyorgarligi sifatini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Davlat test markazi bilan hamkorlikda amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim ikki bosqichdan iborat: bakalavriat va magistratura.

Bakalavriat

“Ta'lim to'g'risida” va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarining bakalavriatiga talabalarni qabul qilish tartibi “Oliy ta'lim muassasalarining bakalavriatiga talabalarni qabul qilish tartibi to'g'risida Nizom” bilan, oliy ta'lim muassasalari talabalari o'qishini ko'chirish, qayta tiklash va o'qishdan chetlashtirish tartibi “Oliy ta'lim muassasalari talabalari o'qishini ko'chirish, qayta tiklash va o'qishdan chetlashtirish tartibi to'g'risida Nizom” bilan belgilanadi.

Bakalavriat – fundamental bilimlar beriladigan asosiy oliy ta'lim bo'lib, to'rt yil davom etuvchi oliy ta'limning yo'nalishlaridan biri. Bakalavriyatda ishlab chiqarishdan ajratmagan holda ta'lim jarayonining davom etish muddati bir yildan kam bo'lmagan vaqtga uza edi.

Bitiruvchilarga davlat attestatsiya natijalariga ko'ra, bakalavriyat ta'lim daturining oxirida tayorlov yo'nalishiga ko'ra “bakalavr” akademiyak unvoni, munosib ko'krak nishoni va davlat namunasidagi diplom va uning ilovasi beriladi.

Ta'lim dasturining tarkibiy qismiga, bakalavr tayorlashning kerakli darajasiga, o'quv vazifalarning maksimal hajmiga, kadrlar tayyorlash sifat nazoratining prosedura va mexanizmlariga umumiy talablar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 16 avgust 2001 yilda tasdiqlangan № 343-chi “Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlari. Asosiy nizomlar” qarori bilan belgilanadi. (№ 15-16, O'zbekiston Respublikasi qonunlar majmuasi, 104 bet).

Bakalavrning professional faoliyat sohasi va turi xarakteristikasi, kvalifikatsion talablar va o'quv fanlari bo'yicha talablar, ta'lim dasturining struktura va tarkibi, uni amalga oshirish mexanizmi va sifatini nazorat qilish aniq tayyorlov. yo'nalishi bo'yicha davlat ta'lim standartlari orqali belgilanadi.

Bakalavriyatning mos yo'nalishlari uchun, davlat ta'lim standartlari asosida, oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlar, o'quv fanlari ishlab chiqiladi.

Bakalavriyatda bir xil profilli (umumiy kasb xunar tayyorgarligi o'xshash) o'rta maxsus, kasb xunar ta'limiga ega bo'lgan shaxslarga, oliy ta'limning shu yo'nalishidagi o'quv rejalariga bog'liq (ketma-ketlikni ta'minlovchi) ta'lim dasturini to'liq gallashning tezkor imkoniyatlari beriladi.

O'quv rejasiga bog'liq yo'nalish ro'yxati va kadrlar tayyorlash sharoitlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan belgilanadi.

Bakalavr:

- yo'nalish bo'yicha lavozimga tayyorlangan oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxslar bilan almashtirilishi kerak bo'lgan ishga;
- bakalavriyatning mos keluvchi yo'nalishlar doirasida tanlagan mutaxassislik bo'yicha magistraturada oliy ta'limni davom ettirishga;
- qo'shimcha professional ta'limni kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida olishga tayor.

Bakalavrlarni ngi yo'nalishlari bo'yicha tayyorlash huquqi oliy ta'lim muassalarining oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlat vakolatli organi rasmiy iltimosiga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasiga belgilangan tartibda taqdim etiladi.

Magistratura

“Ta'lim to'g'risida” va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi qonunlariga muvofiq, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassalarining magistraturasiga talabalarni qabul qilish tartibi “Oliy ta'lim muassalarining magistraturasiga qabul qilish tartibi to'g'risida Nizom” bilan belgilanadi.

Magistratura – bakalavriyat asosidagi ikki yildan kam bo'lmagan aniq mutaxassislik bo'yicha oliy ta'limning davomi hisoblanadi. Magistraturada o'qishning davomiyligi ishlab chiqarishdan ajralmagan xolda olti oydan kam bo'lmagan vaqtga uza edi.

Bitiruvchilarga davlat attestatsiya natijalariga ko'ra, magistratura ta'lim daturining oxirida aniq mutaxassislik bo'yicha "magistr" akademiyak unvoni, munosib ko'krak nishoni va davlat namunasidagi diplom va uning ilovasi beriladi.

Ta'lim dasturining tarkibiy qismiga, magistr tayyorlashning kerakli darajasiga, o'quv vazifalarning maksimal hajmiga, kadrlar tayyorlash sifat nazoratining protsedura va mexanizmlariga umumiy talablar, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 16 avgust 2001 yilda tasdiqlangan № 343-chi "Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlari. Asosiy nizomlar" qarori bilan belgilanadi. (№ 15-16, O'zbekiston Respublikasi qonunlar majmuasi, 2001 yil, 104 bet).

Magistrning professional faoliyat sohasi va turi xarakteristikasi, kvalifikatsion talablar va o'quv fanlari bo'yicha talablar, ta'lim dasturining struktura va tarkibi, uni amalga oshirish mexanizmi va sifatini nazorat qilish magistraturaning aniq mutaxassisligi bo'yicha davlat ta'lim standartlari orqali belgilanadi.

Magistraturaning mos mutaxassisligi uchun, davlat ta'lim standartlari asosida, oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja va dasturlar, o'quv fanlari ishlab chiqiladi.

Magistr:

- aniq mutaxassislik bo'yicha mustaqil ilmiy tadqiqot, ilmiy pedagogik va boshqaruv, professional faoliyatini olib borishga;
- magistraturaning mos keluvchi mutaxassisligi doirasida oliy ta'limidan keyingi aspiranturada davom ettirishga;
- qo'shimcha professional ta'limni kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida olishga tayyor.

Oliy ta'lim muassasasida magistratura yo'nalishini ochishning asosiy sharti – bu o'quv tarbiyaviy jarayon bilan bog'liq va yuqori malakali mutaxassislarni tayorlanishini ta'minlovchi mos kafedralarning ilmiy pedagogik potentsiali mavjudligi va ilmiy tadqiqot ishlarini yuqori darajada olib borish imkoniyatining bo'lishi.

Magistrlarni yangi mutaxassisliklari bo'yicha tayyorlash huquqi oliy ta'lim muassalarining oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlat vakolatli organi rasmiy iltimosiga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasiga belgilangan tartibda taqdim etiladi.

Oliy ta'lim muassasasi strukturasida magistraturaning maxsus bo'limi (fakul'tet, markaz) ochiladi va unga quyidagi vazifalar beriladi:

- talabalarning o'quv-tarbiyaviy jarayonini tashkillashtirish va nazorat qilish, o'quv-uslubiy xujjatlar va o'quv-uslubiy ta'minotni ishlab chiqish;
- magistrlar yetishtirib beruvchi kafedralar faoliyatini koordinatsiyalash;

- magistrlar tayyorlash prosesining monitoringi.

Oliy ta'lim tizimini boshqarish

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimining boshqaruvi Vazirlar Maxkamasi va O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi doirasida oliy ta'limni boshqarish davlat vakolatli organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim boshqaruv organi - O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi hisoblanadi.

Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligiga, tarkibida oliy ta'lim muassasalari mavjud bo'lgan vazirliklar va boshqarmalar bilan birgalikda quyidagi vazifalar beriladi:

- bakalavr yo'nalishlari va magistratura mutaxassisliklari uchun davlat ta'lim standartlarini, o'quv reja va o'quv fanlari dasturlarini ishlab chiqish, tasdiqlash va bosqichma-boqich kiritib borish, hamda respublika oliy ta'lim muassasalarini ular bilan ta'minlash;

- oliy ta'lim yo'nalish va mutaxassislik Klasifikatoriga zarur bo'lganda O'zbekiston Respublikasi vazirlar Maxkamasi bilan kelishilgan holda o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish;

- oliy ta'lim muassasi faoliyatining normativ-huquqiy ta'minotini ishlab chiqish va o'quv-tarbiyaviy jarayonni tashkil qilish;

- O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari o'quv-uslubiy boshqaruvini amalga oshirish;

- oliy va o'rta maxsus kasb xunar ta'limi kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish masalalarini muvoqlashtirish;

- Ta'lim, fan va ishlab chiqarishning normativ-uslubiy integratsiyasini ta'minlash.

Oliy ta'lim sifatini boshqarishning ijtimoiy shakllarini rivojlantirish maqsadida oliy ta'lim muassasalarining rektorlar kengashi tashkil qilingan bo'lib, uning faoliyati belgilangan nizom bilan tartibga solinadi.

Oliy ta'lim muassasalarining boshqaruvi O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va mazkur nizom asosida amalga oshiriladi.

Oliy ta'lim muassasining bevosita boshqaruvi rektor tomonidan amalga oshiriladi. Davlat oliy ta'lim muassasasi rektori O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi tomonidan, nodavlat oliy ta'lim muassasalari rektorlari ta'assischilar tomonidan tayinlanadi.

Oliy ta'lim muassasasining ish natijalari uchun to'liq javobgarlik rektor zimmasida turadi. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga va oliy ta'lim muassasa Nizomiga ko'ra, rektor oliy ta'lim muassasasi nomidan barcha organ va tashkilotlarda faoliyat yuritadi, mol-mulkga belgilangan tartbdagi egalik qiladi, shartnomalar tuzadi, ishonchnomalarni taqdim etadi, bankda oliy ta'lim muassasasining hisob raqamini ochadi va kreditlar boshqaruvchisi hisoblanadi.

Oliy ta'limning davlat ta'lim standartlarini amalga oshirilishining aloxida javobgarligi rektor zimmasiga klatilgan.

Oliy ta'lim muassasasi vakolatlari doirasida rektor:

- oliy ta'lim muassasasi ishchilar va talabalari uchun majburiy bo'lgan buyruq va topshiriqlarni chiqaradi;

- prorektorlarning aniq majburiyatlarini va mas'uliyatlarini belgilab beradi;

- ishchi va xizmatchilarni, hamda ilmiy pedagogik xizmatchilarni O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida belgilagan tartibda ishga qabul qiladi va ishdan bo'shatadi;

- oliy ta'lim muassasa tarkibiga kiruvchi boshqa tashkilotlar va bo'limlarining ilmiy tadqiqot, tajribiy-eksperimental kompetentsiyasini aniqlab beradi, va ularning nizomlarini tasdiqlaydi;

- oliy ta'lim muassasalari ishchilari lavozimli maoshlarini orttiradi yoki qo'shimcha to'lovlarni belgilab beradi;

- kasaba uyushmasi qo'mitasi yoki boshqa davlat organi bilan kelishilgan holda ishchilarning ichki tartib qonun qoidalarini tasdiqlaydi;

- Qonunchilikda ko'rsatilgan boshqa vakolatlarni bajaradi.

Rektor byudjetdan ajratilgan va oylik maosh fondi mablag'lari chegarasida, oliy ta'lim muassasasi xizmatchilarining lavozim maoshlari tarif setkasi va oyliklarga o'rnatilgan limitlardan kelib chiqqan holda:

- oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi bilan kelishilgan holda ilmiy kengashning maslaxatiga ko'ra fakultetlarni ochish va yopish huquqiga ega;

- O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalariga ajratilgan shtatlarga dekan va dekan o'rinbosarlarini tayinlash huquqiga ega.

Oliy ta'lim muassasasi faoliyatining asosiy masalalarini ko'rib chiqish uchun ilmiy kegash tashkil qilinadi.

Ilmiy kengashning tarkibi, vakolatlari, tartibi va faoliyati oliy ta'limni boshqarish bo'yicha davlatning vakolatli organi tomonidan tasdiqlangan Tipovoy qarori bilan tartibga solinadi.

Oliy ta'lim muassasasida ijtimoiy boshqaruv organi bo'lgan vasiylar kengashi tashkil qilinadi. Uning tarkibiga ta'sischilar, mahalliy hokimiyat organlari, vazirlik va idora sohalari, muassasa va tashkilotlar, boshqa ta'lim muassasalari, ijtimoiy tashkilotlar, fondlar va xomiylarning vakillari kiradi.

Oliy ta'lim muassasasi shu oliy ta'lim muassasasi qoshida tashkil topgan akademik litseylarning boshqaruvini va bir xil profilli kasb-xunar kollejlarning homiyligini amalga oshiradi.

Oliy ta'lim muassasasi haqidagi amaldagi qonunchiligiga va Nizomiga ko'ra unda ijtimoiy tashkilotlar, ilmiy va ko'ngilli jamiyatlar, dissertatsiyani himoya qilish kengashlari, ilmiy-uslubiy va ilmiy-texnik kengashlar, hamda yosh olimlar kengashini va shunga o'lishashlarni tashkil qilinishi taqiqlanadi.

Oliy ta'lim muassasasi tasdiqlangan ishchilar miqdori va byudjet chegarasida (davlat byudjeti va byudjetdan tashqari mablag'lar), talabalarning miqdoridan kelib chiqqan holda belgilangan tartibda o'z strukturasi shakllantiradi.

2.4. Oliy ta'lim tizimining o'quv rejasi, uning maqsadi va vazifalari

Oliy ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari o'quv rejalari va fanlar dasturlari mazmuniga qo'yiladigan umumiy talablar⁹

Bakalavriat

Oliy ta'limning birinchi bosqichida o'quv rejalari va fanlar dasturlari umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi bilan uzluksizlik va uzviylik ta'minlanishini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi va talabaning quyidagi majburiy fanlar bloklarini o'zlashtirishini nazarda tutishi zarur:

- gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy;
- matematik va tabiiy-ilmiy;
- umumkasbiy;
- ixtisosli;
- qo'shimcha.

O'zbekiston Respublikasi Hukumati qarorlariga muvofiq ayrim oliy ta'lim muassasalari yoki ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha boshqa fanlar bloklari belgilanishi mumkin.

⁹ <http://www.lex.uz/acts/361387>

Kasb faoliyati ko'nikmalarini egallash uchun malaka amaliyotlari o'tilishi nazarda tutilishi shart.

O'quv rejalar majburiy o'quv fanlari bilan bir qatorda talabalar tanlagan fanlarni ham o'z ichiga olishi shart.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quv rejaları va fanlar dasturini o'zlashtirishda talabalarning o'quv fanlariga oid bir qancha masalalar va muammolar bo'yicha mustaqil bilim olishi nazarda tutilishi lozim.

Bakalavriat ta'lim yo'nalishlari uning o'quv rejalariga muvofiq ravishda yakuniy davlat attestatsiyasi bilan tugallanishi shart.

O'quv fanlari bloklari mazmuniga qo'yiladigan umumiy talablar

Gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlar bloki:

- umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi negizida olingan bilimlarni to'ldirishi va rivojlantirishi; milliy istiqlol g'oyasi va demokratiya, milliy va umuminsoniy qadriyatlar negizida ilmiy va gumanitar dunyoqarashni, yuksak ma'naviyat va demokratik madaniyatni, iqtisodiy, huquqiy va ijodiy tafakkurni, e'tiqod va ijtimoiy-siyosiy faollikni shakllantirishi;

- ta'limning tarix, falsafa, xalq an'analari, urf-odatları bilan uzviy birligini, O'zbekiston xalqlari madaniyatini asrash va boyitishni, boshqa xalqlar tarixi va madaniyatiga hurmat bilan munosabatda bo'lishni ta'minlashi;

- insonparvarlik, vatanparvarlik va baynalminalchilik ruhini rivojlantirishi;

- ta'lim va tarbiya jarayonining mustaqil fikrleydigan, qarorlar qabul qilishga qodir, har tomonlama rivojlangan, barkamol shaxsni shakllantirishga yo'naltirilganligini ta'minlashi lozim.

matematik va tabiiy-ilmiy fanlar bloki:

- umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi bilan uzviylik hamda uzluksizlikni inobatga olgan holda bilishning matematik usullari, informatika hamda axborot to'plash, ularni qayta ishlash va uzatish usullarining jamiyatdagi o'rni va ahamiyati haqida oliy darajadagi tasavvurlarni shakllantirishi;

- koinotning tabiiy ob'ekt ekanligi va uning evolyusiyasi; tabiiy fanlarning o'zaro fundamental birligi; zamonaviy tabiiy hodisalarni tadqiq etish konsepsiyasi; tabiatdan oqilona foydalanish va inson faoliyatining ekologik tamoyillari; tabiatga putur yetkazmaydigan texnologiyalar yaratish istiqbollari haqidagi ilmiy tasavvurlarni shakllantirishi;

• muayyan bilim sohasi uchun zarur bo'lgan fundamental fanlarni chuqur o'rganishning ilmiy va nazariy asoslarini ta'minlashi lozim.

Umumkasbiy fanlar bloki:

• matematik va tabiiy-ilmiy fanlar bilan maxsus fanlar o'rtasida ilmiy va nazariy bog'liqlikni ta'minlashi;

• maxsus fanlarni o'rganish va chuqur egallash uchun zarur bo'lgan fundamental umumkasbiy bilimlarni, amaliy ko'nikma va o'quvlarni shakllantirishi;

• modelli tasavvurlarni tajriba usullari va olingan natijalarni qayta ishlash yo'riqlariga oid bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini ta'minlashi lozim.

Maxsus fanlar bloki:

• bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha muvofiq kasb faoliyati sohaslarida erishilgan asosiy yutuqlar, muammolar va ularning rivojlanish istiqbollari haqida tasavvur hosil qilishi;

• tegishli bakalavriat ta'lim yo'nalishi bo'yicha maxsus bilimlarni, kasb faoliyati ko'nikmalari va uquvlarini shakllantirishi;

• talabaning muayyan magistratura mutaxassisligi bo'yicha kelgusida ta'limni davom ettirishga ongli munosabatda bo'lishiga ko'maklashishi lozim.

Qo'shimcha fanlar bloki

• talabalarning bakalavriat ta'lim fanlari bo'yicha qo'shimcha ravishda chuqur bilim olishga bo'lgan ehtiyojini qondirishi;

• ta'lim sifatiga qo'yilayotgan talablar va mehnat bozori kon'yunkturasi tez o'zgarayotgan sharoitda bakalavriat ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'quv rejalar va fanlar dasturlarining safarbarligi va moslashuvchan bo'lishini ta'minlashi lozim.

5.2. Magistratura

Magistratura mutaxassisliklarining o'quv rejalar va fanlar dasturi mazmuni oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlashning birlamchi va boshlang'ich bosqichi sifatida mutaxassislik bo'yicha chuqur fundamental va amaliy bilimlar berishni ko'zda tutgan holda shakllantiriladi.

Magistratura mutaxassisliklari o'quv rejalar va fanlar dasturlari bakalavriat ta'lim yo'nalishlarining o'quv rejalar va fanlar dasturlari bilan uzluksizlik va uzviylik ta'minlanishini inobatga olgan holda ishlab chiqilishi va talabalar tomonidan quyidagi majburiy bloklar o'zlashtirilishini nazarda tutishi zarur:

- umummetodologik fanlar;
- mutaxassislik fanlari;
- ilmiy faoliyat.

O'quv rejalar va fanlar dasturlari majburiy o'quv fanlari bilan bir qatorda talabalar tanlagan fanlarni ham o'z ichiga olishi lozim.

Talabalarning o'quv rejalar va fanlar dasturlarini o'zlashtirishida o'quv fanlarining bir qancha masalalari va muammolari bo'yicha mustaqil bilim olishi nazarda tutilishi zarur.

Magistratura mutaxassisliklari uning o'quv rejalariga muvofiq ravishda yakuniy davlat attestatsiyasi bilan tugallanishi shart.

5.2.1. O'quv rejaning o'quv fanlari bloklari mazmuniga qo'yiladigan umumiy talablar

Umummetodologik fanlar bloki:

- milliy istiqloq g'oyasi va gumanitar, texnik va tabiiy fanlarning falsafiy masalalari bo'yicha bilimlar berilishi;

- insoniyatning global muammolari, ma'naviy hayot, shaxs va jamiyat ehtiyojlari, ta'limning insonparvarlik ruhi, zamonaviy sivilizatsiya va uning taraqqiyot yo'nalishlari, axborot tizimlari va bilimlarni taqdim qilish usullari to'g'risidagi tasavvurlar shakllantirishi;

- ilmiy va ilmiy-texnik axborot bilan ishlash ko'nikmalari va uquvlarini shakllantirishi, tadqiq etiladigan mavzular bo'yicha muntazam ravishda mustaqil tahlil va xulosani tayyorlashi;

- ilmiy ijod metodologiyasi, ilmiy tadqiqotlar asoslari, bilishning umumiy usullari, empirik va nazariy tadqiqot usullari, qonunlar va qoidalar mantig'i, asoslash va inkor qilish usullariga, shuningdek nutq madaniyati asoslari bilimlariga, pedagogik texnologiyalar, mutaxassisliklar bo'yicha menejment va iqtisodiyotga doir bilimlarni ta'minlashi;

- amaliy xorijiy filni, mutaxassislikka yo'naltirilgan axborot texnologiyalari va tizimlarini o'zlashtirishni ta'minlashi;

Mutaxassislik fanlari bloki:

- muayyan mutaxassislik bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni, uquv va ko'nikmalarni shakllantirishi;

- mutaxassislik bo'yicha bilimlar bazasini yaratish, jamlash va ulardan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishi;

- magistratura mutaxassisligi bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish, kasb faoliyatining ko'zlangan natijalariga erishishda jarayonlarni modellashtirish va tizimli yondashish borasidagi ilmiy bilimlar, amaliy uquv va ko'nikmalarni ta'minlashi kerak.

Ilmiy faoliyat bloki ilmiy tadqiqotlar metodologiyasi o'zlashtirilishini, talabalar tomonidan ixtisoslashgan ilmiy va ta'lim muassasalarida muayyan ilmiy-tadqiqot va ilmiy-pedagogik ishlar bajarilishini nazarda tutishi lozim.

Ilmiy-tadqiqot ishlari:

- mustaqil tadqiqotchilik faoliyatining amaliy ko'nikmalarini hosil qilishi;

- axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalaridan foydalanib ilmiy-tadqiqotlar o'tkazish, tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish va aks ettirish, ilmiy maqolalar tayyorlashga doir bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirishi;

- talabalarga fan, texnika va texnologiyaning eng yangi yutuqlariga asoslangan axborot bazalarini qo'llay bilish, ulardan magistrlik dissertatsiyasini bajarishda foydalanish ko'nikmasini singdirishi lozim.

Ilmiy-pedagogik ishlar:

- zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan, o'quv-tarbiya ishlarining interaktiv usullaridan foydalangan holda pedagogik faoliyat mahorati va ko'nikmalarini shakllantirishi;

- o'quv jarayonini ilmiy-uslubiy jihatdan ta'minlashni tashkil etish uquvi va ko'nikmalarini hosil qilishi lozim.

Stajirovka ilmiy tadqiqot ishlari taqozo etganda individual ilmiy izlanish va tajriba-sinovlarni o'tkazish maqsadida tashkil etiladi.

Stajirovka:

- ilmiy tadqiqot olib borish, nazariy va amaliy bilimlarni chuqurlashtirishi;

- iqtisod, fan, madaniyat va sog'liqni saqlash va boshqa tarmoqlardagi zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan tanishtirishi;

- amaliy kasbiy va ilmiy-tadqiqot kompetensiyalarni shakllantirishi;

- kasbga samarali moslashuvni ta'minlashi lozim.

Bunda stajirovkaga yo'llangan magistratura talabasi o'quv jarayoni jadvalini individual grafik asosida bajarishi ko'zda tutiladi.

2.5. Oliy ta'lim muassasasiga pedagog xodimlarni tanlov asosida ishga qabul qilish

O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunining 5- moddasi va oliy ta'lim muassasasiga ishga qabul qilish tartibi to'g'risidagi nizomga muvofiq tegishli kasbiy tayyorgarlikka va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega bo'lgan shaxslar OTMLariga tanlov asosida ishga qabul qilinadi.

Oliy ta'lim muassasalariga pedagog xodimlarni tanlov asosida ishga qabul qilish tartibi to'g'risida Nizom tasdiqlangan.

Mazkur Nizom «Ta'lim to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining 5-moddasiga muvofiq oliy ta'lim muassasalariga pedagog xodimlarni (professor-o'qituvchilar tarkibini) tanlov asosida ishga qabul qilish tartibini belgilaydi.

Chuqur kasbiy bilimlarga va ilmiy yutuqlarga, ijodiy, ilmiy salohiyatga, yuksak intellektual qobiliyatlarni va axloqiy fazilatlarga ega bo'lgan, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablari darajasida mutaxassislar tayyorlash bilan shug'ullanishga munosib bo'lgan eng malakali pedagog kadrlarni tanlash uchun raqobat muhitini yaratish va ta'minlash tanlovning maqsadi hisoblanadi.

Lavozimlari tanlov bo'yicha pedagog xodimlar va tanlov qatnashchilariga qo'yiladigan malaka talablari:

1. Pedagog xodimlar toifasiga kafedra mudiri, professor, dotsent, katta o'qituvchi, o'qituvchi (assistent) o'qituvchi-stajor lavozimini egallab turgan shaxslar kiradi.

2. Oliy ta'lim muassasasining kafedra mudiri, professori, dotsenti, katta o'qituvchisi, o'qituvchisi (assistenti) o'qituvchisi-stajori lavozimi besh yil muddatga tanlov bo'yicha egallanadi.

Besh yillik muddat tamom bo'lgandan keyin ko'rsatib o'tilgan lavozimlar mazkur Nizomga muvofiq tanlov asosida egallanadi.

Pedagog xodimlar lavozimlarini egallashning besh yillik muddati davrida rektorning buyrug'i bilan tasdiqlanadigan oliy ta'lim muassasasining komissiyasi tomonidan har bir o'quv yili yakunlari bo'yicha ushbu Nizomga imuvofiq mezonlarga binoan pedagog xodimlar faoliyati har tomonlama o'rganib chiqiladi.

Pedagog xodimlar faoliyatini o'rganish tartibi oliy ta'lim muassasasining ilmiy kengashi tomonidan tasdiqlanadi. Pedagog xodimlar

faoliyatini o'rganish natijalari oliy ta'lim muassasasining ilmiy kengashida ko'rib chiqiladi.

3. Kafedra mudiri lavozimini egallash uchun tanlovda professor yoki dotsent ilmiy unvoniga, fan nomzodi, falsafa doktori (PhD), fan doktori yoki fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasiga, shuningdek xorijiy mamlakatlarning tegishli maxsus bo'yicha ularga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga ega bo'lgan shaxs ishtirok etishi mumkin.

Dotsent (fan nomzodi, tegishli maxsus bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalari) kafedra mudiri lavozimini egallashga bir besh yillik muddatga qo'yiladi.

Bir muddat tamom bo'lgandan keyin kafedra mudiri lavozimini egallab turgan va fan doktori ilmiy darajasini olmagan dotsent (fan nomzodi, tegishli maxsus fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalari) faqat istisno hollarda oliy ta'lim muassasasi rektorining taqdimnomasiga binoan va bo'ysunishi bo'yicha tegishli vazirlik yoki idoraning ruxsati bilan kafedra mudiri lavozimini egallash uchun tanlovda yana ishtirok etishi mumkin.

Fan nomzodi, tegishli mutaxassislik bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga yoki dotsent ilmiy unvoniga ega bo'lgan aynan bir shaxsning kafedra mudiri lavozimiga tanlovda ketma-ket uchinchi muddatga ishtirok etishiga yo'l qo'yilmaydi.

Tillar, jismoniy tarbiya va sport, grafika va chizmachilik, madaniyat va san'at yo'nalishlari kafedra mudiri lavozimini egallash uchun tanlovda ishtirok etishga dotsent ilmiy unvoniga (fan nomzodi, tegishli mutaxassislik fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga) ega bo'lmagan, biroq kamida 5 yil metodik, ilmiy-pedagogik, ijodiy va tashkiliy faoliyat tajribasiga ega bo'lgan shaxs qo'yilishi mumkin.

4. Professor lavozimini egallash uchun tanlovda, qoidaga ko'ra, professor ilmiy unvoniga yoki fan doktori yoki fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasiga, shuningdek, tegishli mutaxassislik fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga ega bo'lgan shaxs ishtirok etishi mumkin.

Professor lavozimini egallash uchun tanlovda fan nomzodi, falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasiga yoki tegishli mutaxassislik fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga

yoki dotsent ilmiy unvoniga ega bo'lgan shaxs kamida 5 yil ilmiy-pedagogik ish stajiga ega bo'lish, ushbu kafedraning ta'lim yo'nalishlari bo'yicha darsliklar va o'quv qo'llanmalari muallifi bo'lish sharti bilan bir muddatga ishtirok etishi mumkin.

5. Dotsent lavozimini egallash uchun tanlovda, qoidaga ko'ra, dotsent ilmiy unvoniga, katta ilmiy xodim yoki fan nomzodi, falsafa doktori (PhD), fan doktori yoki fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasiga, shuningdek xorijiy mamlakatlarning tegishli mutaxassisligi bo'yicha ularga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga ega bo'lgan shaxs ishtirok etishi mumkin.

Bir muddatga dotsent lavozimini egallash uchun tanlovda, shuningdek tegishli ilmiy unvonga va ilmiy darajaga ega bo'lmagan, biroq ushbu mutaxassislik fan bo'yicha kamida 3 yillik amaliy ish tajribasiga ega bo'lgan, mazkur kafedraning ta'lim yo'nalishlari bo'yicha darsliklar va o'quv qo'llanmalari muallifi bo'lgan yuqori malakali mutaxassis ham qatnashishi mumkin.

6. Katta o'qituvchi lavozimini egallash uchun tanlovda oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxs (magistr, diplomli mutaxassis), shuningdek, ilmiy daraja (shu jumladan, fan nomzodi, tegishli maxsus fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) darajasiga yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalarga) va ilmiy unvonga ega bo'lgan hamda bunday daraja va unvonga ega bo'lmagan, biroq o'qituvchilik, ilmiy-tadqiqot va ishlab chiqarish ishlari tajribasiga ega bo'lgan shaxslar ham qatnashishi mumkin.

7. O'qituvchi (assistent) o'qituvchi-stajor lavozimini egallash uchun tanlovda tegishli mutaxassislik bo'yicha oliy ma'lumotga ega bo'lgan shaxs (magistr, diplomli mutaxassis) qatnashishi mumkin.

8. Homilador ayollar, shuningdek uch yoshgacha bolalari bo'lgan ayollar egallab turgan lavozimlarga tanlov e'lon qilinmaydi.

9. Oliy ta'lim muassasalariga o'qituvchi lavozimiga soatbay haq to'lash shartlarida ishga kirayotgan shaxslar tanlovsiz, rektor buyrug'i bilan, belgilangan tartibda qabul qilinadi.

10. O'qishni tugallash yilida oliy ta'lim muassasasi magistraturasining bitiruvchisi bo'sh lavozimlar mavjud bo'lgan taqdirda taqsimot bo'yicha 3 yil muddatga tanlovdan tashqari o'qituvchilik lavozimiga tayinlanadi. Ushbu muddat faqat davlat granti asosida o'qishni tamomlagan magistratura bitiruvchilari uchun qo'llanadi.

Tanlovlarni o'tkazish tartibi

1. Oliy ta'lim muassasasi saylash muddati ushbu o'quv yilida tamom bo'ladigan, shuningdek bo'sh lavozimlarga kafedra mudirlari, professorlar, dotsentlar, katta o'qituvchilar, o'qituvchilar (assistentlar) va o'qituvchilar-stajorlar lavozimlarini egallashga tanlov e'lon qiladi.

2. Tanlov bo'yicha saylov oliy ta'lim muassasalarining ilmiy kengashlarida yoki fakultetlarning ilmiy kengashlarida o'tkaziladi. Oliy ta'lim muassasasining ilmiy kengashida yoki fakultetning ilmiy kengashida saylanadigan lavozimlarni belgilash huquqi oliy ta'lim muassasasining rektoriga tegishli bo'ladi.

Kafedra mudirlari va professorlar oliy ta'lim muassasalarining ilmiy kengashlarida tanlov bo'yicha o'tadilar.

3. Tanlovlar vaqtli matbuotda yoki boshqa ommaviy axborot vositalarida, shu jumladan oliy ta'lim muassasasining ko'p nusxali gazetasida e'lon qilinadi. Tanlovda qatnashish uchun arizalar e'lon chiqqan kundan boshlab bir oydan kechikmay berilishi kerak.

4. Tanlovda qatnashishni xohlovchilar oliy ta'lim muassasasi rektori nomiga ariza beradilar, arizaga kadrlarni hisobga olish bo'yicha shaxsiy varaqa va oliy ma'lumot to'g'risidagi diplomlar nusxasi ilova qilinadi.

Qatnashuvchilarda ilmiy daraja (shu jumladan, fan nomzodi, tegishli maxsus fan bo'yicha xorijiy mamlakatlarning falsafa doktori (Ph.D) darajasiga yoki unga tenglashtirilgan boshqa ilmiy darajalariga), ilmiy unvon, shuningdek, ilmiy ishlar va ixtirolar mavjud bo'lgan taqdirda ular tegishli diplomlar, attestatlar nusxalarini va ilmiy ishlar ro'yxatini, malaka oshirish to'g'risidagi guvohnomalarni taqdim etishlari kerak.

5. Tanlovga tushgan barcha hujjatlar oldindan kafedra majlisida ko'rib chiqiladi. Ilgari kafedrada ishlamagan shaxslarning hujjatlarini ko'rib chiqishdan oldin ular tomonidan sinov leksiyalari (mazkur oliy ta'lim muassasasi o'qituvchilari uchun ochiq mashg'ulotlar) o'tkaziladi. Sinov leksiyalari va ochiq mashg'ulotlar mavzulari kafedra predmetlari bo'yicha o'quv dasturi talablariga muvofiq bo'lishi kerak. Tanlov qatnashchilarini test sinovlaridan o'tkazishga yo'l qo'yiladi. Kafedra mudiri lavozimiga nomzodlarni muhokama qilish bo'yicha majlisni fakultet dekani (oliy ta'lim muassasalari umumiy kafedralarida prorektor o'tkazadi).

Ilgari o'zi egallab kelgan lavozim uchun tanlovda qatnashuvchi shaxslar kafedra majlisida tanlovdan oldingi davrdagi ilmiy-pedagogik, metodik, tarbiyaviy va boshqa ishlari to'g'risida hisobot beradi.

Kafedra ilgari egallab kelgan lavozimi uchun tanlovda qatnashuvchi har qaysi nomzod bo'yicha materiallarni ko'rib chiqish natijalariga ko'ra, ochiq yoki yashirin ovoz bergan holda, kafedraning shtatdagi o'qituvchilarining (shu jumladan, o'rindoshlik tartibida ishlayotgan o'qituvchilarining) va ilmiy xodimlarining oddiy ko'pchilik ovozi bilan tavsiyanoma qabul qiladi va uni o'qituvchining hisoboti bilan birga oliy ta'lim muassasasi (fakultet) ilmiy kengashiga jo'natadi.

Fakultetning kafedra a'zosi hisoblanmaydigan dekani (prorektor) kafedra mudiri lavozimiga nomzodlar bo'yicha tavsiyanomalar qabul qilishda ovoz berishda qatnashmaydi. Egallash uchun tanlov e'lon qilingan lavozimni egallab turgan shaxs materiallarni ko'rib chiqish chog'ida ovoz berishda qatnashmaydi.

6. Har qaysi nomzod bo'yicha ilmiy kengash majlisida yashirin ovoz berishni o'tkazishdan oldin kafedraning tavsiyanomasi o'qib eshittiriladi.

7. Mazkur lavozim uchun tanlovda qatnashuvchi barcha shaxslarning familiyasi yashirin ovoz berish uchun bitta byulletenga kiritiladi.

Ovoz berish byulletenida ovoz berilayotgan nomzodning familiyasi ro'parasiga tegishli belgi qo'yish yo'li bilan amalga oshiriladi. Faqat bitta nomzod uchun ovoz berishga yo'l qo'yiladi.

Agar byulletenda ovoz berish uchun birorta ham belgi qo'yilmagan bo'lsa, yoxud belgi ikki yoki undan ko'p familiyalar ro'parasiga qo'yilgan bo'lsa, u holda bunday byulleten buzilgan hisoblanadi va ovozlarni hisoblashda hisobga olinmaydi.

8. Ovozlarni hisoblash uchun ilmiy kengash ovoz berish boshlanishidan oldin tarkibida ilmiy kengashning kamida uch nafar a'zosi bo'lgan sanoq komissiyasini saylaydi. Sanoq komissiyasi har qaysi nomzod bo'yicha ovoz berish natijalarini e'lon qiladi.

Sanoq komissiyasi protokoli ilmiy kengash tomonidan tasdiqlanadi va tanlov materiallariga qo'shib qo'yiladi.

9. Tanlovni o'tkazishda ilmiy kengash qarori, agar ovoz berishda ilmiy kengashning tasdiqlangan (ro'yxatdagi) tarkibidagi a'zolarining kamida uchdan ikki qismi qatnashgan bo'lsa, vakolatli hisoblanadi. Ilmiy kengashning ovoz berishda qatnashgan a'zolarining ko'pchilik ovozi, biroq kamida 50 foiz ovozi olgan nomzod tanlovdan o'tgan hisoblanadi.

Birortasi ham talab qilingan miqdorda ovoz ololmagan ikki nafardan ko'p nomzodlar qatnashgan taqdirda ilmiy kengashning aynan shu majlisida dastlabki ikki talabgor o'rtasida takroriy ovoz berish o'tkaziladi. Agar ikki nomzod qatnashgan tanlovni o'tkazishda ovozlari soni teng bo'lib qolsa

raising ovozi hal qiluvchi hisoblanadi. Ilmiy kengash qarori oliy ta'lim muassasasi rektorining buyrug'i bilan tasdiqlanadi.

Tanlovda qatnashish uchun arizalar mavjud bo'lmagan taqdirda, tanlov o'tkazilmagan hisoblanadi.

10. Lavozimlarni egallash uchun o'qituvchilarni tanlash bo'yicha kafedra va ilmiy kengash majlislari ochiq tartibda o'tadi. Tanlovda qatnashuvchilarga ularning nomzodlari muhokama qilinadigan kafedra va ilmiy kengash majlislarida qatnashish yoki ularning xohishiga ko'ra kafedra yoki ilmiy kengash qarori bilan tanishish huquqi beriladi.

11. Ilmiy kengash kotibi tanlov natijalari to'g'risida o'n kun muddatda unda qatnashgan shaxslarni yozma ravishda xabardor qiladi.

IV. Mehnat shartnomasi (kontrakt)ni tuzish, o'zgartirish va to'xtatish

1. Ushbu oliy ta'lim muassasasida ishlamaydigan pedagog xodimlar bilan lavozimga tanlovdan o'tgan shaxslar bilan belgilangan tartibda mehnat shartnomalari tuziladi, mehnat shartnomalari asosida ularni 5 yil muddatga ishga qabul qilish to'g'risida buyruq chiqariladi.

Mehnat shartnomalarida ish beruvchi tomonidan har 5 yilda xodim egallab kelgan lavozim uchun tanlov o'tkazilishi belgilab qo'yiladi, xodim esa tanlovda qatnashishga haqlidir.

Xodim mehnat shartnomasi tuzilgandan keyin ishga kirishishi shart bo'lgan muddat tomonlarning kelishuvi bo'yicha belgilanadi, biroq ushbu muddat bir oydan ortiq bo'lishi mumkin emas. Pedagog xodimlarning yozgi kanikul (ta'til) davri ushbu muddatga kirmaydi.

2. Mazkur oliy ta'lim muassasasida ishlaydigan va tanlov bo'yicha saylangan shaxslarning mehnat shartnomalariga quyidagilar yozib qo'yiladi:

a) ular ilgari egallab kelgan lavozim uchun mehnat munosabatlarini yangi muddatga uzaytirish to'g'risidagi ma'lumotlar yoziladi va tegishli buyruq chiqariladi;

b) boshqa lavozimlar uchun tanlovdan o'tganlik to'g'risida ilmiy kengash protokoli qayd etilgan holda tegishli o'zgartirishlar yoziladi va boshqa lavozimga o'tkazish to'g'risida buyruq chiqariladi.

Davlat boshqaruvi organi qaroriga ko'ra pedagog xodimlar attestatsiyadan o'tkazilgan taqdirda attestatsiya yakunlariga ko'ra ish beruvchi va xodimlar o'rtasidagi mehnat munosabatlari masalalari, shaxsning tanlov bo'yicha egallanadigan lavozimda bo'lish muddatidan qat'i nazar, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hal qilinadi.

3. Ilgari egallab kelgan lavozimi uchun tanlovdan o'tmagan, shuningdek tanlovda qatnashish uchun ariza bermagan shaxslar bilan mehnat shartnomasi yangi muddatga tanlovdan o'tmaganligi yoxud tanlovda qatnashishni rad etganligi sababli oliy ta'lim muassasasi rektori tomonidan belgilangan muddatlarda (qoidaga ko'ra, o'quv semestri, yil tamom bo'lgandan keyin) mehnat qonunchiligiga muvofiq to'xtatiladi.

4. Kafedralar birlashtirilganda yoki kafedra bo'linganda pedagog xodimlar bo'yicha muddatidan oldin tanlovlar o'tkazishga yo'l qo'yilmaydi.

Kafedralar birlashtirilgan taqdirda yangidan tashkil etilgan kafedra mudiri lavozimini egallash to'g'risidagi masalani oliy ta'lim muassasasining ilmiy kengashi oldindan tanlov e'lon qilmasdan, yashirin ovoz berish yo'li bilan hal qiladi.

Kafedra bo'lingan taqdirda uning mudiri saylangan muddati o'tgungacha, rektor buyrug'i bilan yangidan tashkil etilgan kafedralardan birining mudiri lavozimiga tayinlanadi. Boshqa kafedraning mudiri lavozimiga tanlov bo'yicha mudir tayinlanadi.

5. Oliy ta'lim muassasasi rektoriga tanlov o'tkazilgungacha kafedraning yetakchi o'qituvchilaridan bittasiga yoki dekanga bo'sh kafedra mudiri lavozimi bo'yicha vazifalarni bajarishni yuklashga ruxsat etiladi.

Vakillik organlarida saylab qo'yiladigan lavozimga saylanishi natijasida mehnat shartnomasi to'xtatilgan o'qituvchi uning saylov bo'yicha vakolatlari tugagandan keyin tanlov natijalariga ko'ra saylangan muddati tugagungacha mazkur oliy ta'lim muassasasining ilgari egallab kelgan yoki unga teng bo'lgan pedagog-xodim lavozimiga tayinlanadi.

6. Oliy ta'lim muassasasi rektoriga oliy ta'lim muassasasi (fakultet) ilmiy kengashida ko'rib chiqish uchun pedagog xodimlarning egallab turgan lavozimlariga muvofiqligi to'g'risidagi masalani kiritish huquqi beriladi.

Oliy ta'lim muassasasi (fakultet) ilmiy kengashida pedagog xodimning egallab turgan lavozimiga muvofiqligi to'g'risidagi masalani ko'rib chiqishdan oldin uning faoliyati rektorning buyrug'i bilan tasdiqlanadigan komissiya tomonidan o'rganib chiqilishi kerak. Ilmiy kengash qarori asosida pedagog xodimni egallab turgan lavozimiga nomuvofiqligi bo'yicha vazifasidan ozod qilishga uning malakasi yetarli bo'lmaganligi sababli ilmiy-metodik va tarbiyaviy ishlar, shuningdek leksiyalar va seminar mashg'ulotlari o'tkazish darajasi past bo'lgan taqdirda yo'l qo'yiladi.

Agar ilmiy kengash qaroriga ko'ra kafedra mudiri, professor, dotsent, katta o'qituvchi, o'qituvchi-stajor egallab turgan lavozimiga nomuvofiq deb

e'tirof etilsa, bunday holda u bilan tuzilgan mehnat shartnomasi belgilangan tartibda to'xtatiladi.

Kafedra mudiri bilan tuzilgan mehnat shartnomasi, shuningdek kafedraga rahbarlik qilish bo'yicha o'z funksional vazifalarini bajarmaganligi yoki zarur darajada bajarmaganligi sababli ilmiy kengash qaroriga binoan to'xtatilishi mumkin.

7. Oliy ta'lim muassasalarining pedagog xodimlar bilan tuzilgan mehnat shartnomasini to'xtatish masalalariga doir mehnat nizolari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hal etiladi.

Nazorat savollari

1. Oliy ta'limni rivojlantirish dasturining mohiyatini aytib bering.
2. Oliy ta'limning malaka talablari nima?
3. Malaka talablariga ilova qilinadigan hujjatlarni ayting.
4. Bakalavriat yo'nalishi qanday majburiy fan bloklarini nazarda tutadi?
5. Bakalavr nimalarni bajarishga tayyorlanadi?
6. Bakalavriat o'quv fanlari bloklariga qo'yiladigan talablar, bakalavrlar egallashi lozim bo'lgan bilimlar nimalardan iborat?
7. Bakalavriatni bitiruvchiga qo'yiladigan umumiy malaka talablari nimalarni o'z ichiga oladi?
8. Magistratura nima, u qaysi majburiy bloklarni o'zlashtirishni nazarda tutadi?
9. Magistratura talabasi egallashi zarur bo'lgan bilimlar nimalardan iborat?
10. Magistratura talabalarining ilmiy faoliyati nimalarni o'z ichiga oladi?
11. Magistratura bitiruvchisining kasb tayyorgarligiga qo'yiladigan malaka talablarini ayting.
12. Magistrantlar nimalarni bajarishga tayyorlanadi?
13. Oliy talim muassasalariga pedagog xodimlarni tanlov asosida ishga qabul qilish tartibini ayting.
14. Lavozimlari tanlov bo'yicha egallanadigan pedagog xodimlar va tanlov qatnashchilariga qo'yiladigan malaka talablarini sanab bering.
15. Mehnat shartnomasi (kontrakt)ni tuzish, o'zgartirish va to'xtatish.

III BOB. PROFESSOR O'ITUVCHINING VAQT ME'YORLARI

3.1. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish borasida 2018-yil 5-iyunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"¹⁰gi Qarori qabul qilingan.

Mazkur qaror alohida ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'qish muddati kamida uch yil bo'lgan bakalavriat hamda kamida bir yil bo'lgan magistraturani joriy etish, bunda magistraturada mutaxassislar tayyorlashni ishlab chiqarish (amaliy) (kamida bir yil) va ilmiy-pedagogik (kamida ikki yil) yo'nalishlarga ixtisoslashgan dasturlar asosida tashkil etish; oliy ta'lim muassasalari bakalavriatiga qabul qilish kvotalaridan tashqari xorijiy fuqarolarni suhbat asosida test sinovlarisiz o'qishga qabul qilish to'g'risidagi takliflariga rozilik berish; O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralarning viza talabnomalariga asosan o'qishga kirish istagini bildirgan xorijiy fuqarolarning kirish vizalarini o'rnatilgan tartibda konsullik va boshqa to'lovlarni undirmagan holda rasmiylashtirish; 2018/2019- o'quv yilidan boshlab tayanch (yetakchi) oliy ta'lim muassasalari tomonidan tegishli ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklari bo'yicha o'quv rejalari va dasturlarini kadrlar buyurtmachilarining ehtiyojlaridan kelib chiqib, mustaqil ravishda ishlab chiqish hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlash tartibini joriy etish vazifalari belgilangan. Shuningdek, qarorda ikki oy muddatda Oliy ta'lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to'g'risidagi nizomni ishlab chiqish, bunda baholash tizimi va mezonlarini uzluksiz ta'lim tizimining bosqichlariga muvofiqlashtirishga; ta'lim yo'nalishlarining o'ziga xos jihatlari inobatga olgan holda talabalar bilimini baholashning zamonaviy, shaffof va adolatli (avtomatlashtirilgan, portfolio, test sinovlari, ijodiy ish, antiplagiat va h.k.) usullarini, shu jumladan, muayyan fandan dars bergan pedagogning yakuniy nazorat jarayonlaridagi ishtirokini istisno etadigan tizimni joriy etishga; semestr yakuni bo'yicha akademik qarzdor talabaning qayta topshirishi mumkin

¹⁰ uza.uz/uz/documents/oliy-ta-lim-muassasalarida-ta-lim-sifatini-oshirish-va-ularni-05-06-2018

bo'lgan fanlar sonini belgilashga va ularni topshirish muddatini o'zgartirishga qarash ta'kidlanadi.

Qaror davomida 2018-yil 1-dekabrgacha bo'lgan muddatda oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarini yakuniy davlat attestatsiyasidan o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish yuzasidan tegishli normativ-huquqiy hujjat loyihasini ishlab chiqsin va belgilangan tartibda tasdiqlash; 2019-yil 1-martgacha bo'lgan muddatda 2019/2020 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim muassasalarida "talabani o'zlashtirish darajasi – professor-o'qituvchilar faoliyatini baholashning asosiy mezon" tamoyilini joriy qilishning aniq mexanizmlarini belgilash bo'yicha tegishli chora-tadbirlar ko'rish, bunda ushbu tamoyil talablariga javob bermaydigan professor-o'qituvchilar bilan mehnat shartnomasini bekor qilishgacha bo'lgan choralar ko'rishni belgilash; 2018/2019 o'quv yilidan boshlab oliy ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining vaqtini o'quv jarayoniga xos bo'lmagan ishlarga sarflashning oldini olish hamda ularni talabalar bilan ko'proq ishlashga yo'naltirish, shu jumladan, "ustoz – shogird" tizimini joriy etish maqsadida o'quv yuklamalarini hisobga olgan holda professor-o'qituvchilar "vaqt me'yorlari"ning yangi mexanizmlarini ishlab chiqish va belgilangan tartibda tasdiqlash; oliy ta'lim muassasalarining professor-o'qituvchilarini ularning vazifalari va faoliyat yo'nalishlari bilan bog'liq bo'lmagan yig'ilishlarga va boshqa tadbirlarga jalb etishni taqiqlash; davlat organlari va tashkilotlari rahbarlari, barcha darajadagi hokimlar mazkur talabni buzganligi uchun egallab turgan lavozimidan ozod etishgacha bo'lgan shaxsiy javobgarligi to'g'risida qat'iy ogohlantirilishi kabi masalalarga alohida urg'u berilgan.

Barcha oliy ta'lim muassasalarida samarali jamoatchilik nazoratini joriy etish maqsadida talabalar, ota-onalar, Yoshlar ittifoqining oliy ta'lim muassasalaridagi faollari, kadrlar buyurtmachilari, professor-o'qituvchilar hamda fuqarolik jamiyati institutlari vakillaridan iborat tarkibda jamoatchilik kengashlarini tashkil etish, va jamoatchilik kengashlarining asosiy vazifalari etib ta'lim sifati, professor-o'qituvchilarning bilimi va pedagogik mahorati, talabalarga yaratilgan shart-sharoitlar ustidan tizimli ravishda monitoring o'rnatish; oliy ta'lim muassasalariga professor-o'qituvchilar tarkibiga ishga qabul qilinayotgan nomzodlar bo'yicha tavsiyalar berish; talabalarining murojaatlarini ko'rib chiqish, ularning pedagog kadrlar haqidagi fikrini to'liq o'rganish maqsadida ijtimoiy so'rovlar o'tkazish; oliy ta'lim muassasasidagi ta'lim jarayonini takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash va muassasaning tegishli

kengashi muhokamasiga kiritish ko'rsatilgan. Jamoatchilik kengashi faoliyatini tashkiliy jihatdan ta'minlash Yoshlar ittifoqining oliy ta'lim muassasasidagi yetakchisi tomonidan amalga oshirilishi; O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda Oliy ta'lim muassasalari huzuridagi jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi namunaviy nizomni ishlab chiqish va tasdiqlash vazifalari ko'rsatilgan.

Qaror natijasida 2018-yil 1-sentyabrdan boshlab oliy ta'lim muassasalariga professor-o'qituvchilar tarkibiga ishga qabul qilish tegishli kafedraning kengaytirilgan ochiq majlisida pedagog kadrlar va jamoatchilik kengashining a'zolari ishtirokida sinov darsi o'tkazish natijalari bo'yicha ushbu majlisning tavsiyasiga ko'ra amalga oshiriladi; O'zbekiston va xorijiy oliy ta'lim muassasalarining o'zaro kelishuvi hamda qo'shma ta'lim dasturlari asosida talabalarni o'qitishni tashkil etish va ikki tomonlama tan olinadigan diplom berish amaliyoti joriy etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi bilan birgalikda 2019-yil 1-yanvargacha bo'lgan muddatda oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlaridagi test savollarini tayyorlash uslublarini ilg'or xorijiy tajriba asosida qayta ko'rib chiqsin hamda ularni takomillashtirish bo'yicha takliflarni belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritishi, ilg'or xalqaro imtihon tizimlari (TOEFL, IELTS, CEFR, SAT General, SAT Subject va hokazo) sertifikatlariga ega bo'lgan abituriyentlarga tegishli fanlardan belgilangan eng yuqori ball berish va ushbu fanlar test sinovidan ozod qilish tartibini ishlab chiqilishi ko'rsatilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar zimmasiga quyidagi qo'shimcha vazifalar yuklatiladi:

-mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda oliy ta'lim muassasalarining ishtiroki hamda tashabbuskorligini oshirish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish; davlat va jamiyat hayotida yuz berayotgan o'zgarishlar hamda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning mazmuni va mohiyati oliy ta'lim muassasalari tomonidan televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalari orqali keng aholi e'tiboriga yetkazilishini ta'minlash; hududlarni, iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohalarni jadal rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlar va

dasturlar loyihalarining keng muhokamasida oliy ta'lim muassasalarining faol ishtirokini ta'minlash; innovatsion va texnologik g'oyalarni har tomonlama rivojlantirish hamda qo'llab-quvvatlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, professor-o'qituvchilar, yosh olimlar va talabalarning innovatsion texnologiyalarni yaratish borasidagi tashabbuskorligini oshirish yuzasidan aniq choralar ko'rish; iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohalar tashkilotlari rahbarlari, yetakchi mutaxassislari, faol tadbirkorlar bilan dolzarb masalalarda seminar va davra suhbatlarini doimiy ravishda o'tkazib borish, ularning faoliyatida yuzaga kelayotgan muammolarning yechimiga qaratilgan ilmiy-amaliy izlanishlarni olib borish; oliy ta'lim muassasalari rahbariyatining mamlakatni isloh qilish jarayonida faol ishtirok etish borasidagi mas'uliyatini oshirish yuzasidan kompleks chora-tadbirlar belgilash, har bir rektor va prorektor uchun ushbu yo'nalishda alohida "Yo'l xaritalari" ishlab chiqilishi va tasdiqlanishini ta'minlash, ularning ijrosini nazorat qilish.

Qarorning 10-bandida oliy ta'lim muassasalarining ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektori lavozimi o'rniga yoshlar bilan ishlash bo'yicha prorektor lavozimi joriy etiladi, yoshlar bilan ishlash bo'yicha prorektorlarning faoliyatini muvofiqlashtirish vazifasi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti devonining Yoshlar siyosati masalalari xizmatiga yuklanishi; O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vaziri, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar rahbarlari – tegishli oliy ta'lim muassasalari rektorlari va prorektorlarining, innovatsion rivojlanish vaziri – barcha oliy ta'lim muassasalari ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektorlarining faoliyati natijalarini ularning "Yo'l xaritalari" da belgilangan vazifalarning bajarilishi yuzasidan har oyda kamida bir marta tanqidiy muhokama qilib borilishi; O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar rahbarlarining mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda tegishli oliy ta'lim muassasalarining faol ishtirokini ta'minlash yuzasidan hisobotlari har yili Vazirlar Mahkamasining majlislarida muhokama etilishi; O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi muhokama natijalariga ko'ra oliy ta'lim muassasalari rektorlarining egallab turgan lavozimiga loyiqligi yoki noloyiqligi masalasini ko'rib chiqishi; oliy ta'lim muassasalari rektorlarining faoliyati samaradorligiga baho berishda o'quv jarayoniga yuqori malakali xorijiy olimlar, o'qituvchi va mutaxassislarning keng jalb qilinganligi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasida yetakchi

xorijiy oliy ta'lim muassasalarining filiallarini ochishda ularning tashabbuskorligi inobatga olinishi belgilab qo'yilgan.

11-bandda O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda ikki oy muddatda oliy ta'lim muassasalari talabalarini ilmiy faoliyatga yo'naltirishga va ularda innovatsion fikrlashni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar dasturi loyihagini ishlab chiqish va belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritish, unda quyidagilar nazarda tutilishi ko'rsatilgan:

- yangi g'oya va tashabbuslarni shakllantirish maqsadida har bir oliy ta'lim muassasasida "Yosh ekspertlar guruhi"ni tashkil etish;

- o'quv mashg'ulotlarini talabalarni innovatsion fikrlashga yo'naltiradigan o'qitish texnologiyalari va interfaol uslublarni joriy etish asosida tashkil etish, asosiy e'tiborni talabalarning mustaqil ta'lim olishi bilan bog'liq mexanizmlarni amalga oshirishga qaratish;

- har bir oliy ta'lim muassasasida 1-kurs davomida saralab olingan eng iqtidorli talabalar uchun alohida guruhlar tashkil etish (mazkur guruhlardagi talabalar soni oliy ta'lim muassasasi tomonidan belgilanadi), 2-kursdan ularni o'qitishni alohida o'quv reja va dasturlar asosida amalga oshirish, ushbu toifadagi talabalarni magistraturaga maqsadli qabul qilish va bu orqali oliy ta'lim muassasalari kafedralari uchun malakali kadrlar tayyorlash tizimini joriy etish.

Qaror bilan yosh olim va talabalarga hamda tashabbuskor fuqarolarga mamlakatda innovatsion g'oya va texnologiyalarni rivojlantirishga qo'shgan munosib hissasi uchun topshiriladigan "Innovatsion g'oyalar yetakchisi" ko'krak nishoni ta'xis etildi. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha "Yo'l xaritasi" muvofiq tasdiqlandi. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, tasarrufida oliy ta'lim muassasalari mavjud vazirlik va idoralar O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi, O'zbekiston Milliy axborot agentligi bilan birgalikda bir oy muddatda mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarning mazmuni va mohiyatini televideniye va boshqa ommaviy axborot vositalarida tushuntirish bo'yicha chiqishlarni tashkil etish yuzasidan har bir oliy ta'lim muassasasining yillik reja-grafigini ishlab chiqish va h belgilab qo'yildi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda Moliya vazirligining Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tuzilmasida O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan

moliyalashtiriladigan qo'shimcha 2 ta shtat birligini ajratgan holda Axborot xizmatini tashkil etish; oliy ta'lim muassasalari tuzilmalarida ularning byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan moliyalashtiriladigan qo'shimcha 1 ta dan shtat birligini ajratgan holda matbuot kotibi lavozimini joriy etish to'g'risidagi takliflariga rozilik berildi.

Oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy o'quv, o'quv-metodik va ilmiy adabiyotlar, davriy jurnallar bilan ta'minlash, axborot-resurs markazlari fondlarini muntazam ravishda yangilab borish; ilg'or xorijiy o'quv hamda ilmiy adabiyotlar va jurnallarni xarid qilish ishlariga keng imkoniyatlar yaratish, eng yangi xorijiy adabiyotlarni tarjima qilish va o'quv jarayoniga joriy etishni nazarda tutadigan Hukumat qarorini qabul qilish belgilandi; oliy ta'lim muassasalari talabalarining malaka amaliyotini o'tash tartibi to'g'risidagi nizom tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi bilan birgalikda quyidagi chora-tadbirlarni ishlab chiqish va tasdiqlash vazifasi belgilandi:

oliy ta'lim muassasalariga xalqaro ilmiy-texnik ma'lumotlar bazalaridan foydalanishga sharoitlar yaratish, professor-o'qituvchilarning ilmiy natijalarini xalqaro miqyosda keng nashr etish, respublika yetakchi ilmiy jurnallarining bosqichma-bosqich yuqori impakt-faktorga ega bo'lishini ta'minlash;

oliy ta'lim tizimida boshqaruv jarayonlarini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida optimallashtirish, mavjud axborot tizimlarini integratsiyalash, tahliliy ma'lumotlar tayyorlashning samarali tizimlarini joriy etish;

abituriyentlar hujjatlarini elektron shaklda qabul qilish tizimini bosqichma-bosqich yaratish bo'yicha 2019-yil 1-yanvargacha bo'lgan muddatda chora-tadbirlar ishlab chiqish va belgilangan tartibda Vazirlar Mahkamasiga kiritish.

3.2. Vaqt me'yori, o'qituvchining shaxsiy ish rejasi va uning bajarilishi

Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilar tarkibining o'quv yuklamasi hamda ilmiy-uslubiy va "Ustoz-shogird" (Tyutorlik) ishlarini belgilash qoidalariga ko'ra, oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari tarkibi (bundan buyon matnda professor-o'qituvchilar deb yuritiladi) mehnatini normalashtirish har o'quv yili uchun professor-o'qituvchilar va kafedra mudiri tomonidan tuziladigan hamda prorektorlar bilan kelishilgan holda o'quv ishlari bo'yicha prorektor (fakultet dekani) tomonidan tasdiqlanadigan o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejalariga asoslanadi.

Professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasi tarkibiga o'quv yuklamasi hamda ilmiy-uslubiy va "Ustoz-shogird" (Tyutorlik) ishlarining turlari kiritiladi. Ish turlari professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejalarida to'liq va aniq aks ettirilishi kerak. Joriy o'quv yili yakunida faqat mazkur o'quv yili davomida amalga oshirilgan ishlar hisobga olinadi.¹¹

Professor-o'qituvchilarning shaxsiy ish rejasi tarkibiga kiritiladigan o'quv yuklamasi hamda ilmiy-uslubiy va "Ustoz-shogird" (Tyutorlik) ishlari:

- to'liq shtatda faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilar uchun professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida;

- to'liq shtatda bo'lmagan va o'rindosh sifatida faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilar uchun ularning stavkalariga muvofiq tarzda professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida;

- shuningdek, mehnatga haq to'lashning soatbay shartlari asosida faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilarning o'quv yuklamasi ushbu qoidalarga muvofiq shakllantiriladi.

Professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasining bajarilishi muntazam ravishda kafedra mudiri, har semestr yakunida fakultet dekani, dekan o'rinbosarlari, fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) va tegishli yo'nalishlar bo'yicha prorektorlar tomonidan nazorat qilib boriladi.

¹¹ "Oliy ta'lim muassasasi profesor-o'qituvchilar tarkibining o'quv yuklamasi hamda o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va "Ustoz-shogird" ishlarini belgilash qoidalariga to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2018- yil 10- oktabrdagi №850-son buyrug'i.

Professor-o'qituvchilarning (madaniyat va san'at yo'nalishlari o'quv mashg'ulotlarida ishtirok etadigan konsertmeysterlarning) o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasiga kiritilgan, uning asosiy qismi bo'lgan o'quv yuklamasining soatlardagi hajmi nazarda tutilgan "Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilarining o'quv yuklamasi hajmini hisoblashning vaqt me'yorlari"da belgilangan ish turlaridan kelib chiqib, professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida hisoblanadi.

Professor-o'qituvchilarning egallab turgan lavozimlari bo'yicha o'quv yuklamasi hajmi fakultet dekani (kafedra mudiri)ning taklifiga muvofiq oliy ta'lim muassasasining Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

O'quv yuklamasi bo'yicha hisoblangan soatlar hajmi oliy ta'lim muassasasining shtat birliklari sonini hamda professor-o'qituvchilarning oylik maoshlarini belgilash uchun asos bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil 11- martdagi qarori bilan tasdiqlangan "Ijodiy ta'tillar berish tartibi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan normalarga muvofiq olib borilayotgan ilmiy-metodik va ilmiy-tadqiqot ishlarini rag'batlantirish maqsadida professor-o'qituvchilarning o'quv ishlari yuklamasi hajmi" kafedra yig'ilishining qaroriga ko'ra o'zgartirilishi mumkin. Bunda professor-o'qituvchilarning tegishli o'quv yuklamasining muayyan qismi kafedraning boshqa professor-o'qituvchilarining o'quv yuklamasiga qo'shimcha ravishda taqsimlanadi.

Ma'ruza mashg'ulotlari ilmiy unvon va ilmiy darajaga ega bo'lgan professor-o'qituvchilar tomonidan o'tkaziladi. Zarur hollarda (ma'ruza mashg'ulotlari hajmi ko'p bo'lganda yoki professor, dotsent va katta o'qituvchilar yetarli bo'lmaganda) oliy ta'lim muassasasi Kengashining qaroriga asosan kamida 3 yillik ilmiy-pedagogik ish stajiga ega bo'lgan, biroq ilmiy unvon va ilmiy darajasi bo'lmagan o'qituvchilarga bir o'quv yilida 250 soatgacha hajmda ma'ruza mashg'ulotlarini o'tishga ruxsat beriladi.

Professor-o'qituvchilarning o'quv (ma'ruza, amaliy (yakka), seminar va laboratoriya) soatlari hajmi 400 soatdan kam bo'lmashligi tavsiya etiladi. Kafedraga sohaning yetakchi mutaxassisleri (akademiklar va professorlar) jalb etilganda, ushbu o'quv soatlari hajmiga oliy ta'lim muassasasi Kengashi qaroriga muvofiq o'zgartirish kiritish mumkin.

3.3. Professor o'qituvchining yillik o'quv yuklamasi, o'quv-uslubiy ishlari, ilmiy tadqiqot ishlari va "Ustoz – shogird" ishlarini rejalashtirish

“Oliy ta’lim muassasasi professor-o’qituvchilar tarkibining o’quv yuklamasi hamda o’quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va “ustoz-shogird” ishlarini belgilash qoidalari to’g’risida” O’zbekiston Respublikasi Oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligining 2018-yil 10-oktabrda 850-sonli buyrug’i e’lon qilingan. Ushbu buyruq asosida professor o’qituvchilar shaxsiy ish rejalarini to’ldirib borishadi.¹²

Professor-o’qituvchilarning o’quv yili bo’yicha shaxsiy ish rejasiga kiritilgan, uning asosiy qismi bo’lgan o’quv yuklamasining soatlardagi hajmi mazkur qoidalarni nazarda tutilgan Oliy talim muassasasi professor-o’qituvchilarining o’quv yuklamasi hajmini hisoblashning vaqt me’yorlarida belgilangan ish turlaridan kelib chiqib, professor-o’qituvchilarning lavozimlariga qo’yilgan malaka talablari asosida hisoblanadi.

Oliy ta’lim muassasasi professor-o’qituvchilar tarkibining o’quv yuklamasi hamda o’quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlarini belgilash QOIDALARI¹³

Ushbu Qoidalar O’zbekiston Respublikasining «Ta’lim to’g’risida»gi Qonuniga va O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son «Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida»gi qaroriga muvofiq oliy ta’lim muassasasi professor-o’qituvchilar tarkibining o’quv yuklamasi hamda o’quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlarini belgilash qoidalarini belgilaydi.

Mazkur Qoidalar Toshkent davlat yuridik universiteti, harbiy oliy ta’lim muassasalari va O’zbekiston Respublikasi hududida o’z faoliyatini

¹² O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo’yicha qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida”gi Qarori. 2018-yil 5-iyun

¹³ O’zbekiston Respublikasi oliy va o’rta maxsus ta’lim vazirligining 2018 yil 10 sentyabrda 20-2018-son buyrug’iga ILOVA

O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2018 yil 8- oktyabrda 3076-son

yuritayotgan xalqaro va xorijiy oliy ta'lim muassasalariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

1-BOB. UMUMIY QOIDALAR

1. Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilari tarkibi (bundan buyon matnda professor-o'qituvchilar deb yuritiladi) mehnatini normalashtirish har o'quv yili uchun professor-o'qituvchilar va kafedra mudiri tomonidan tuziladigan hamda prorektorlar bilan kelishilgan holda o'quv ishlari bo'yicha prorektor (fakultet dekani) tomonidan tasdiqlanadigan o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejalariga asoslanadi.

2. Professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasi tarkibiga o'quv yuklamasi hamda o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlarining turlari kiritiladi. Ish turlari professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejalarida to'liq va aniq aks ettirilishi kerak. Joriy o'quv yili yakunida faqat mazkur o'quv yili davomida amalga oshirilgan ishlar hisobga olinadi.

O'quv yili davomida bajarilgan qo'shimcha ish turlari professor-o'qituvchilarning yillik shaxsiy ish rejalariga kiritib borilishi mumkin.

3. Professor-o'qituvchilarning shaxsiy ish rejasi tarkibiga kiritiladigan o'quv yuklamasi hamda o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlari:

to'liq shtatda faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilar uchun professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida;

to'liq shtatda bo'lmagan va o'rindosh sifatida faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilar uchun ularning stavkalariga muvofiq tarzda professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida;

shuningdek, mehnatga haq to'lashning soatbay shartlari asosida faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvchilarning o'quv yuklamasi ushbu Qoidalarga muvofiq shakllantiriladi.

4. Professor-o'qituvchilarning o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasining bajarilishi muntazam ravishda kafedra mudiri, har semestr yakunida fakultet dekani, dekan o'rinbosarlari, fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) va tegishli yo'nalishlar bo'yicha prorektorlar tomonidan nazorat qilib boriladi.

2-BOB. PROFESSOR-O'QITUVCHILARNING O'QUV YUKLAMASINI HISOBLASH

5. Professor-o'qituvchilarning (madaniyat va san'at yo'nalishlari o'quv mashg'ulotlarida ishtirok etadigan kontsertmeysterlarning) o'quv yili bo'yicha shaxsiy ish rejasiga kiritilgan, uning asosiy qismi bo'lgan o'quv yuklamasining soatlardagi hajmi mazkur Qoidalarning 1-ilovasida nazarda tutilgan Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilarining o'quv yuklamasi hajmini hisoblashning vaqt me'yorlarida belgilangan ish turlaridan kelib chiqib, professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida hisoblanadi.

Professor-o'qituvchilarning egallab turgan lavozimlari bo'yicha o'quv yuklamasi hajmi fakultet dekani (kafedra mudiri)ning taklifiga muvofiq oliy ta'lim muassasasining Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

6. O'quv yuklamasi bo'yicha hisoblangan soatlar hajmi oliy ta'lim muassasasining shtat birliklari sonini hamda professor-o'qituvchilarning oylik maoshlarini belgilash uchun asos bo'lmaydi.

Shtat birliklari professor-o'qituvchilarning talabalar soniga nisbati bo'yicha, oylik maoshi esa xarajatlar smetasi bo'yicha tegishli normativ-huquqiy hujjatlar asosida belgilanadi.

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 11 martdagi 133-son qarori bilan tasdiqlangan Ijodiy ta'tillar berish tartibi hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan normalarga muvofiq olib borilayotgan ilmiy-metodik va ilmiy-tadqiqot ishlarini rag'batlantirish maqsadida professor-o'qituvchilarning o'quv ishlari yuklamasi hajmi kafedra yig'ilishining taklifiga asosan oliy ta'lim muassasasi kengashining qarori bilan o'zgartirilishi mumkin. Bunda professor-o'qituvchilarning tegishli o'quv yuklamasining muayyan qismi kafedraning boshqa professor-o'qituvchilarining o'quv yuklamasiga qo'shimcha ravishda taqsimlanadi.

8. Ma'ruza mashg'ulotlari ilmiy unvon va ilmiy darajaga ega bo'lgan professor-o'qituvchilar tomonidan o'tkaziladi. Zarur hollarda (ma'ruza mashg'ulotlari hajmi ko'p bo'lganda yoki professor, dotsent va katta o'qituvchilar yetarli bo'lmaganda) oliy ta'lim muassasasi Kengashining qaroriga asosan kamida 3 yillik ilmiy-pedagogik ish stajiga ega bo'lgan, biroq ilmiy unvon va ilmiy darajasi bo'lmagan o'qituvchilarga bir o'quv yilida 250 soatgacha hajmda ma'ruza mashg'ulotlarini o'tishga ruxsat beriladi.

Professor-o'qituvchilarning o'quv (ma'ruza, amaliy (yakka), seminar va laboratoriya) soatlari hajmi 400 soatdan kam bo'lmasligi tavsiya etiladi. Kafedraga shohaning yetakchi mutaxassislari (akademiklar va professorlar) jalb etilganda, ushbu o'quv soatlari hajmiga oliy ta'lim muassasasi Kengashi qaroriga muvofiq o'zgartirish kiritish mumkin.

3-BOB. PROFESSOR-O'QITUVCHILARNING O'QUV-USLUBIY, ILMIY-TADQIQOT VA «USTOZ-SHOGIRD» ISHLARINI BELGILASH

9. Professor-o'qituvchilar faoliyatining o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlari bo'yicha soatlar hajmi hisoblanmaydigan ish turlari mazkur Qoidalarning 2-ilovasida nazarda tutilgan Oliy ta'lim muassasasi professor-o'qituvchilarining o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlari turlaridan kelib chiqib, professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida belgilanadi.

10. Professor-o'qituvchilarning o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlari hajmi mazkur ish turlarini bajarish zaruriyatidan kelib chiqib, professor-o'qituvchilarning lavozimlariga qo'yilgan malaka talablari asosida fakultet dekani (kafedra mudiri)ning taklifiga muvofiq oliy ta'lim muassasasi Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

11. Professor-o'qituvchilarning ilmiy-pedagogik, ijodiy mahoratini uzluksiz oshirib borish, talabalarda chuqur nazariy bilim, amaliy va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish, ilm-fanga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, ularga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish, har tomonlama yetuk mutaxassis tayyorlashni nazarda tutgan holda kafedra mudiri o'qitishni ilg'or pedagogik va kompyuter texnologiyalari, yangi avlod o'quv adabiyotlari asosida tashkil etish hamda o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va «ustoz-shogird» ishlar bo'yicha aniq topshiriqlarni belgilaydi.

4-BOB. YAKUNIY QOIDA

12. Mazkur Qoidalar O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi, Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarni rivojlantirish vazirligi, Madaniyat vazirligi, Jismoniy tarbiya va sport vazirligi, Qurilish vazirligi, Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi, Davlat soliq qo'mitasi, Avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi, O'zbekiston Badiiy akademiyasi, «O'zbekiston temir yo'llari» AJ va Navoiy kon-metallurgiya kombinati Davlat korxonasi bilan kelishilgan.

3.4. OTMlarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi

*Tarbiya uch narsaga ehtiyoj sezadi:
iste'dodga, ilmga, mashqqa.*

Baholash - ta'lim jarayonining ma'lum bosqichida o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida o'lchash, natijalarni aniqlash va tahlil qilishdan iborat jarayondir.

Bilimlarni tekshirish va baholashning ta'limiy ahamiyati shundan iboratki, bunda o'quv materialining o'zlashtirilganligi haqida ta'lim beruvchi ham, ta'lim oluvchi ham muayyan ma'lumotga ega bo'ladi.

Baholash natijasida, ta'lim beruvchi uchun ta'lim oluvchilarning nimani bilishi va nimani tushunmasligi, qaysi o'quv materiali yaxshi o'zlashtirilganu, qaysi biri hali etarli darajada o'zlashtirilmaganligi yoki umuman o'zlashtirilmaganligi ma'lum bo'ladi. Bu ta'lim oluvchining bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish uchun asos bo'lib hisoblanadi. Ta'lim beruvchi o'z ishining afzalliklariga va kamchiliklariga tanqidiy baho beradi. O'z ishi metodlariga tuzatishlar kiritadi. Shuningdek, baholash natijalari ta'lim beruvchining o'quv dasturidagi materiallarni ta'lim oluvchining bilish imkoniyatlari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqilishi va baholanishi uchun ham juda muhimdir.

Baholash natijasida tushuncha va qonun-qoidalarning qaysi birlari qiyin, qaysi birlari esa oson o'zlashtirilishi aniq va ravshan bo'ladi. Bu ta'lim oluvchining ijodiy tarzda darsga tayyorgarlik ko'rishi va o'quv mashg'ulotini o'tkazishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Xuddi shuningdek, ta'lim oluvchi ham ta'lim jarayonida qaysi o'quv materialini yaxshi, qaysisini qoniqarli va nimani yomon o'zlashtirgani ma'lum bo'ladi. Bilimlarni tekshirmasdan ta'lim oluvchi o'z bilimlarini chuqur, har tomonlama va to'g'ri baholashga qodir emas.

Ba'zan unga go'yo u o'quv materialini yaxshi egallab olganday tuyuladi, tekshirish chog'ida esa materialni yaxshi bilmasligi, yaxshi tushunmasligi ma'lum bo'lib qoladi. Baholash natijasida, ta'lim oluvchilarning o'rganilayotgan materiallarni bilish, tushunish, esda saqlab qolish, anglab olish, amalda qo'llay olish, tahlil qilish va o'z bilimlarini tanqidiy baho berish darajalari aniqlanadi. Ta'lim oluvchi o'z bilimlarining ijobiy tavsifi, ta'lim muassasasida va uydagi ishining uslubini takomillashtirish, bilimlari, malaka va ko'nikmalaridagi ijobiy tomonlarni rivojlantirish, kamchiliklarni tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Bilimlarni, ko'nikma va malakalarni nazorat qilish va baholashning tarbiyaviy ahamiyati shundaki, bunda ta'lim oluvchilarning o'qishga, o'z yutuqlari va muvaffaqiyatsizliklariga nisbatan munosabati shakllanadi, qiyinchiliklarni yengish istagi tug'iladi. Baholash hamisha ta'lim oluvchining shaxs sifatida o'ziga nisbatan muayyan bir munosabatini hosil qiladi. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchining o'ziga nisbatan munosabatini, tuyg'ularini, uning xarakteridagi irodalilik, hamkorlik, o'zaro bir-biriga yordam berish kabi sifatlarini shakllantirishga qaratilishi lozim bo'ladi.

Ba'zan baholash jarayonida ta'lim oluvchi qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalarga ham erishadi. Ta'lim jarayonida o'zlashtirmagan tushunchalarning mohiyatiga tushunib yetadi. Shu bois, baholashni ta'lim olish jarayonining davomi deb ham aytish mumkin.

Bilimlarni nazorat qilish va baholash davlat ahamiyatiga egadir. Baholash natijalarini umumlashtirib, ta'lim muassasasi jamoasining ta'lim-tarbiya sohasidagi faoliyatiga, talabalarning umumiy o'zlashtirish darajasiga baho beriladi va tegishli xulosalar chiqariladi. Davlat ta'lim standartlarida davlat tomonidan qo'yilgan talablar nechog'lik bajarilayotganligi aniqlanadi.

Natijalarni baholash orqali bir paytning o'zida butun ta'lim tizimi va uning komponentlari tekshirilib ko'rilishi kerak. Bu bilan ta'lim tizimida o'qitilayotgan natijaga erishilayotganlik darajasi tekshirilib o'lchanadi. Bilimlarni muntazam baholab borish ta'lim rejasi, uning katta-kichik bo'limlari asosida amalga oshiriladi. Ta'lim tizimi natijalari muayyan standart me'yori orqali ifodalanadi.

Baholash natijasida nafaqat ta'lim oluvchining, balki ta'lim beruvchining kuchli va kuchsiz tomonlari, shuningdek, o'quv jarayonidagi kamchiliklar ham aniqlanadi. Ta'lim vositalari, rejalari, ta'lim jarayonini tashkil etish sifatida ham baho beriladi.

Ta'lim dasturining qism bo'laklari bo'yicha muntazam baholab borish oxir-oqibat aniq va adolatli baholanishning shakllanishiga olib keladi. Kichik bo'limlar bo'yicha baholash, jamlash va umumlashtirish yakuniy baholashning aniq bo'lishiga yordam beradi.

Ta'lim oluvchini muntazam ravishda o'z natijalari to'g'risida xabardor qilib turish, uning maqsad sari intilishi va istaklarini ro'yobga chiqarishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim berish davomidagi nazorat natijalarini o'lchab borish bilim, ko'nikma va malakalarni baholash o'quvchining o'zligini anglashi uchun bir imkoniyatdir.

Nazorat savollari

1. Vaqt me'yori deganda nimani tushunasiz?
2. Vaqt me'yori va shaxsiy rejaning muvofiqlik jihatlari nimada?
3. Professor o'qituvchining yillik o'quv yuklamasini tushuntiring.
4. Yangi vaqt me'yori necha qismdan iborat va ularni izohlang.
5. Talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimlarini taqqoslang, farqli hamda ijobiy va salbiy tomonlarini ayting.
6. O'quv uslubiy ishlar qanday to'ldiriladi?
7. Ilmiy tadqiqot ishlari qanday to'ldiriladi?
8. Professor o'qituvchi "Ustoz-shogird" ishlarini to'ldirishda nimalarga ko'proq e'tibor qaratishi kerak?

IV BOB. MAXSUS FANLAR MASHG'ULOTLARINI O'TKAZISH USLUBIYOTI

4.1. Maxsus fanlarning o'ziga xos xususiyatlari

Zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda kadrlarni kasb-hunarga tayyorlashni mukammallashtirishning muhim shart-sharoiti zamonaviy fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlariga asoslangan ta'lim tizimini tashkil qilishdan iboratdir.

Hozirgi davrda ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va yutuqlardan keng foydalanish, ularni ta'lim tizimida joriy qilib borish hamda rivojlangan mamlakatlarning tajribalarini mamlakatimiz ta'lim tizimiga tadbiq qilish muhim hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini ko'p jihatdan Maxsus fanlarni samarali o'qitish belgilaydi. Maxsus fanlarni o'rganishda ko'proq amaliylik yuqori bo'lganligi, ishlab chiqarishga yaqinroq hisoblanganligi umumta'lim fanlaridan farqli ekanligini ko'rsatadi. Ishlab chiqarish amaliyotlari maxsus fanlar bilan o'zaro bog'liq holda olib boriladi.

Maxsus fanlardan o'qitish uslublarini tanlash va o'quv maqsadlarini belgilash ham o'ziga xoslikni talab etadi. Maxsus fanlarning yetakchi komponenti bo'lib «Faoliyat usullari» hisoblanadi. Shuning uchun ham maxsus fanlardan o'quv adabiyotlarini yaratish va shu bilan bog'liq bo'lgan ta'lim mazmunini belgilashda, o'quv jarayonini tashkil etishda, o'qitishning samarali usullarini tanlashda chuqur didaktik tahlil o'tkazish lozim.

Maxsus fanlar ishlab chiqarishning aniq sohalari bo'yicha, ularda aniq maxsus xususiyatlarini aks ettiruvchi bevosita chuqur, puxta bilimlar beruvchi, tegishli ko'nikma va malakalar hosil qiluvchi jarayonlarni qamrab oladi.

Bunday fanlar jumlasiga xalq xo'jaligining turli sohalari: qishloq xo'jaligi tarmoqlari, sanoat ishlab chiqarish korxonalari, mashinasozlik, transport, aloqa, xalq hunarmandchilik tarmoqlari, madaniyat va san'atning yo'nalishlari va boshqa sohalari bo'yicha faoliyat turlarining o'ziga xos xususiyatlarini bevosita namoyon etadigan fanlar, ularning qismlari kiradi.

Ilg'or texnologiyalar, yangi texnikalar va fan yutuqlarini ishlab chiqarishga joriy etish, xalq xo'jaligi ba'zi tarmoqlarining rivojlanishigagina emas, balki barcha sohalarning (qurilish, mashinasozlik,

qishloq xo'jaligi, sanoat, aloqa, xizmat ko'rsatish va boshqa) taraqqiyotiga va boshqarish, tashkil etish, iqtisodiyotga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Shuning uchun ham texnika va texnologiyalarning o'zgarib va yangilanib borishi har bir mutaxassisning keng dunyoqarash va chuqur bilimga ega bo'lishini, hamda bir necha xil yumushlarni bajara olishini talab etadi.

Maxsus fanlar mazmuni muayyan yo'nalish yoki ixtisoslikning tavsifiga mos tushishi, ya'ni ta'lim oluvchining egallaydigan kasbi bo'yicha bajariladigan faoliyat usullarini o'zida qamrab olishi kerak. Ta'lim oluvchilarda kasbiy-politexnik va kasbiy-texnikaviy tushunchalarni shakllantirish uchun maxsus fanning mazmunini belgilashda politexnik tamoyilga rioya qilish lozim.

Kasbiy politexnik tushunchalarga quyidagilar kiradi: ma'lum bir ishlab chiqarish sohasi bo'yicha jihozlar va uskunalar tuzilishlari, ishlashi va ularni loyihalash asoslari, ishlab chiqarish texnologiyalari, texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish, kasbiy faoliyatni tashkil etishning ilmiy asoslari, soha bo'yicha mehnat faoliyatining iqtisodiy omillari va h.k.

Agar ta'lim oluvchi maxsus fan bo'yicha ko'p turdagi mashina va jihozlar turlari, ularni hisoblash, loyihalash, ta'mirlash asoslari yoki texnologik jarayonlarni o'rganishlari kerak bo'lsa, u holda o'quv materialida soha bo'yicha namunaviy mashinalar va jihozlarning tuzilishlari, ishlash tartibi yoki mavjud texnologik jarayonlar bajarilishining prinsipial sxemalari berilishi kerakki, ta'lim oluvchilar shular asosida zamonaviy mashinalar konstruksiyalarini va texnologik jarayonlarning xususiyatlarini ocha olishlari kerak.

Kasbiy-texnikaviy tushunchalarga esa aniq bir ishlab chiqarish sohasi bo'yicha texnikalar yoki texnologik jarayonlar, muayyan yo'nalish bo'yicha bo'lajak mutaxassisning mehnat faoliyati, hamda kasbiy ko'nikma va malakalar asosini tashkil etuvchi bilimlar kiradi.

Maxsus fanlar mazmun va mohiyatiga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratiladi:

1. *O'quv materialida texnikaga bog'liq masalalar yoritilgan maxsus fanlar.* Bularga mahsulot ishlab chiqarish va mehnat jarayonida ishlatiladigan mashinalar va uskunalarning tuzilishi, ishlash prinsipi, ta'mirlanishi hamda ishlatish qoidalari, ularning konstruksiyalarini takomillashtirish, hisoblash, loyihalash, avtomatlashtirish; mehnat vositalari, moslamalar, asboblari va ular qismlarining tuzilishi; mehnat ob'ektlari hisoblangan mashina va uskunalarni o'rnatish, yig'ish, ta'mirlash,

sozlash metodlari va usullari; mexanizm va detallarni qayta tiklash hamda ta'mirlashning zamonaviy usullari, avtomatik tizimlar va eksperimental qurilmalar tuzilishlari va ishlash tartiblari yoritilgan o'quv materiallari kiradi.

2. *O'quv materiallarida mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasiga bog'liq masalalar yoritilgan maxsus fanlar.* Bularga alohida mutaxassislikning butunligini tavsiflaydigan texnologik va mehnat jarayonlari, texnologik jarayonlarni loyihalash va kompleks mexanizatsiyalashtirish, avtomatlashtirish, ishlab chiqarish korxonalarini loyihalash, yangi texnologiyalarni joriy qilish va ishlab chiqish, ularni amalga oshirish, nazorat qilish va boshqarish tavsiflari; ilmiy tadqiqot ishlari va tajribalar olib borish, xavfsizlik qoidalari, ishlab chiqarish sanitariyasi va gigiyenasi hamda mehnat qonunchiligi asoslari kiradi.

3. *O'quv materialida xomashyo materiallariga bog'liq masalalarni yorituvchi maxsus fanlar.* Bularga ishlab chiqarishda qo'llaniladigan turli materiallar va xomashyolarning fizikaviy-kimyoviy xususiyatlari, mexanik-texnologik xossalari eksperimental aniqlash va tayyorlanish texnologiyasini yorituvchi o'quv materiallari kiradi. Shuningdek xomashyo materiallariga ishlov berishdagi jarayonlar, hisoblashlar va eksperimental izlanishlarni yo'naltirgan o'quv materiallarni o'z ichiga oladi.

4. *Ishlab chiqarishni tashkil etish, boshqarish va iqtisodiyot to'g'risidagi o'quv materiallarini o'zida qamrab olgan maxsus fanlar.* Ushbu guruhga barcha mutaxassislik bo'yicha malakali kadrlarni tayyorlashda o'rganiladigan (ishlab chiqarish, mehnatni tashkil etish va iqtisodiyot asoslari) o'quv materiallari, xo'jalik va ishlab chiqarishni tashkil etish, yuritish, boshqarish, axborot texnologiyalari, ilg'or uslublarni qo'llash va boshqalarni kiritish mumkin.

Maxsus fanlarni o'rganishda chizmalar, jadvallar, hisoblashlar va o'lchashlarni o'tkazish kabi alohida ko'nikmalarni shakllantiruvchi laboratoriya – amaliy mashg'ulotlarni, texnika va texnologiyani bevosita yoki bilvosita tasavvur etishga yordamlashadigan ishlab chiqarish mashg'ulotlarini ham tashkil etishga to'g'ri keladi. Keyingi hol esa, ta'lim oluvchilardan maxsus yo'naltirilgan ixtisoslik bo'yicha ko'nikma va malakalarning ma'lum darajada shakllanganligini talab etadi.

Shuning uchun maxsus fanlar o'quv – uslubiy ta'minotini ishlab chiqish, o'quv jarayonini tashkil etishda, o'qitishning ta'limning samarali usullarini tanlashda, ta'lim mazmunini belgilashda o'ziga xos yondashuvni talab etadi.

4.2. Maxsus fanlarni o'qitish uslubiyotida qo'llaniladigan ilmiy tadqiqot usullari

Ilmiy tadqiqotlar o'tkazishdan maqsad Maxsus fanlarni o'qitish va o'rgatish xususiyatlarini o'rganish, samarali metodlarni ishlab chiqish va amalda qo'llash, pedagogik samaradorligini aniqlash, ta'lim jarayoniga didaktik vositalarini qo'llashga doir masalalarni yechishdan iboratdir.

Ilmiy izlanishlar olib borish uchun o'qituvchidan maxsus fanning mazmunini chuqur bilish talab etiladi. Ko'pchilik bo'lajak pedagoglar talabalik davrlaridanoq pedagogik izlanishlar bilan shug'ullanadilar. Ma'lum bir maxsus fan bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar, maketlar, mustaqil ishlar uchun materiallar tayyorlaydilar. Ilmiy anjuman va seminarlarda ma'ruzalari bilan qatnashib, o'zlarining pedagogik mahoratini oshirib boradilar.

Ilmiy pedagogik izlanishlar jarayonini shartli ravishda quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin:

1. O'qituvchining maxsus fanga oid adabiyotlarni o'rganishi va amaliy ishlari asosida muammoni aniqlashi.

O'qituvchi adabiyotlarni o'rganishi davomida quyidagilarni aniqlashi kerak:

- o'rganilayotgan muammo to'g'risida adabiyot muallifining fikr mulohazasi;

- o'rganilayotgan muammo to'g'risida an'anaviy metoddan farqliroq kiritgan takliflari;

- muammoni yechishda keyingi olib boriladigan izlanishlar tartibi aniqlab olinadi.

O'qitish jarayonida yuzaga keladigan muammoga quyidagilar kiradi:

- o'qituvchining dars jarayonida qanday qiyinchilikka duch kelishi;

- kamchilik va qiyinchiliklarning yuzaga kelish sabablari.

2. Farazni tuzish va o'qitishni bosqichma-bosqich tashkil etish. Dalillar va ularni taqqoslash orqali izlanuvchi asoslangan taklifni beradi.

3. Izlanish natijalarini rasmiylashtirish va o'quv jarayonida qo'llash.

Maxsus fanlarni o'qitish uslubiyatida ilmiy tadqiqotlarning umumiy va maxsus metodlari qo'llaniladi.

Umumilmiy metodlarga nazariy izlanish, kuzatish, suhbat va eksperimentlar kiradi.

Nazariy metod - adabiyotlardan o'rganish va tahlil qilish, hamda pedagogik tajribalar asosida olib boriladigan izlanishlar kiradi. Adabiyotlar

ustida ishlashda kitob va jurnallar, maqolalar va patentlar, ilmiy ishlanmalar, to'plamlar va kataloglar, internet tizimidan olingan ma'lumotlardan foydalaniladi.

Kuzatish - odatda tabiiy kuzatish orqali talabalarning fanlarni o'zlashtirishlari, ularning hulq-atvori va muomalalaridagi o'zgarishlarni hisobga olish va tegishli ta'limiy-tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish yo'llarini belgilash uchun qo'llaniladi.

Qayd qilish usuliga qarab kuzatishlar quyidagi turlarga bo'linadi: bevosita va bilvosita.

Bevosita va bilvosita qayd qilish usuli tadqiqotchiga real pedagogik jarayon kuzatuvchilarning hatti-harakatlari va hokazolarni yozib qo'yish imkonini beradi. Bevosita qayd qilish usuli biron-bir hodisaning oqibatlarini haqidagi daliliy materialni boshqa shaxslar orqali yoki qandaydir asbobni qo'llash vositasida olishga imkon beradi. Ilmiy-texnika taraqqiyoti asrida kuzatishning vizual usullari xilma-xil texnika vositalari (kinofilm, videotasvir, teleko'rsatuv, kompyuterlar)ni qo'llash bilan tobora ko'p qo'llanilmoqda.

Suhbat metodi-so'rashning bir turi bo'lgani holda tadqiqotchining jiddiy tayyorgarlik ko'rishini talab etadi, chunki u shaxs bilan bevosita aloqada bo'lish vaqtida og'zaki suhbat tarzida, suhbatdoshining javoblarini yozmasdan erkin muomala shaklida qo'llaniladi.

Suhbat metodi-o'qituvchilar va talabalar jamoasi bilan ota-onalar va keng jamoatchilik bilan, yakka va guruhli tartibda ish olib borilganda qo'llaniladi. Bundan tashqari, interv'yu olish metodi ham mavjud bo'lib, savollarni oldindan belgilangan izchillikda interv'yu yo'li bilan bayon qilishni nazarda tutadi. Bunda javoblar magnit tasmasiga yoki kassetalarga yozib olinadi. Hozirgi kunda ommaviy so'rash nazariyasi va amaliyotida interv'yu tashkil etishning ko'p usullari mavjud:

- guruhlar bilan;
- intensiv;
- sinov va h.k.

Talabalar ijodini o'rganish – ularning o'ziga xos individual tartibdagi faoliyatlariga doir omillar tahlil qilinadi va xulosalar yasaladi.

Pedagogik so'rash metodi-tadqiqotchining boshqa kishilardan pedagogik tajribaning biror jihati yoki hodisalari haqida axborot olish jarayonidir. So'rash savollarning mantiqiy o'ylangan tizimini, ularning aniq ifodalanishini, nisbatan kamligini (3-5 ta) nazarda tutadi. Shuningdek, qat'iy shakldagi javobni ("ha", "yo'q") ham taqozo etishi mumkin.

Test, so'rovnomalar-bu so'rovnoma, ya'ni anketa usuli qo'llanilganda yaratilgan ilmiy farazning yangiligini bilish, aniqlash, talabalarning yakka yoki guruhli fikrlarini, qarashlarini, qanday kasblarga qiziqishlarini, kelajak orzu-istaklarini bilish va tegishli xulosalar chiqarish, tavsiyalar berish maqsadida o'tkaziladi.

Test savollaridan ko'zlangan maqsad oz vaqt ichida talabalarning bilimlarini yoppasiga baholashdir.

Mutaxassislarning bilimini va saviyasini aniqlash uslublaridan biri-bu test yordamidagi sinov o'tkazishdir.

Test yordamida sinov talaba yoki mutaxassisning bilimi, ilmi, ma'naviyati hamda yoshlarning qaysi yo'nalish va mutaxassislikka layoqati, iqtidorini zudlik bilan aniqlash yoki baholashga imkon beradi. Test yordamida bilimni baholashning pedagogika nuqtai nazaridan ba'zi bir yutuqlari va kamchiliklari keltirilgan va baholash jarayonini kompyuterlar yordamida avtomatlashtirish mumkinligi ta'kidlangan.

Test savollari va masalalarining jozibadorligiga sabab, uning qisqa va lo'ndaligi, to'g'ri javobning umumiy javoblar ichida borligi va ularning talabalarga ko'rsatma bo'lib xizmat qilishi, uning topishmoqli o'yinga o'xshashligi va javobni topishda xotira, intuitsiya va topqirlik qo'l keladi. Test savollarini qo'llash talabalarning mustaqil ishlashini yanada faallashtiradi.

Test sinovlar metodi - bu yozma javoblarni ommaviy ravishda yig'ib olish metodidir. Test sinovlarini (anketalarini) ishlab chiqish murakkab ilmiy jarayon. Pirovard natijada tadqiqot natijalarining ishonchligi anketalar mazmuniga, berilayotgan savollar shakliga, to'ldirilgan anketalar soniga bog'liq bo'ladi. Odatda test savollarining ma'lumotlari kompyuterda matematik statistika metodlari bilan ishlashga imkon beradigan qilib tuziladi.

Ekspirement – tajriba-sinov usuli-ushbu tajriba asosida ta'lim-tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki amaliy ishlarining tadbiqu jarayonlarini tekshirish, aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish usuli – ta'lim sohasidagi, jumladan, ajratilgan mablag'larning doimiy o'sib borishi, darslik va o'quv qo'llanmalar, jihozlar, ko'rgazmali qurollar, didaktik materiallar, o'qituvchi kadrlar tayyorlash, ta'lim muassalarining qurilishi, xo'jalik shartnomalari va ulardan tushayotgan mablag'lar statistika usuli orqali aniqlanadi.

Matematika va kibernetika usullari-o'qitish nazariyasi, amaliyotida hisoblash matematikasi va kibernetikasi mashinalari yordamida bir tildan

ikkinchi tilga tarjima, dasturli ta'lim va uni mashina orqali boshqarish, o'qitishni mustahkamlash, baholash orqali ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish, differensial va individual ta'lim berish kabi jarayonlardir.

Sotsiologiya tadqiqot metodi-anketaga savollar kiritiladi. Bundan maqsad talaba-yoshlarning fanga bo'lgan munosabatlarini aniqlash, talabalar orasidagi do'stlik munosabatlarini, ta'lim muassasalaridagi shart-sharoitlarni bilish, yutuq va kamchiliklarni, yoshlar orasidagi munosabatlarni, dinga xususan tasavvufga bo'lgan qiziqishlarini aniqlash, talabalarning ma'naviy sifatlar darajasini, bilim olishga ishtiyoqi, adabiyotlar bilan ta'minlanganlik darajasi, o'quv taqsimoti, o'qituvchilarning o'qitish darajasi, o'quv qo'llanmalarning sifati, kompyuter bilan mashg'ulot o'tkazish turlarini o'rganish, ilmiy va kasbiy mahoratini oshirishdagi mashg'ulotlar turi, stipendiyalar miqdori, stipendiyalarning talabalar harajatini qanchalik qoplash, haq to'lanadigan ishlarda talabalarning qatnashishi, ota-onalarning moddiy yordami, ularning ma'lumoti, ish joyi, talabalarning ko'p shug'ullanadigan jamoat joyi, yashash joyi, ilmiy dunyoqarashining shakllanishida ta'sir etuvchi omillar, mutaxassis bo'lib etishishida hal qiluvchi omillar, talabalarning ongliklik darajasi jarayoni, komil inson bo'lish uchun kerakli bo'lgan ma'naviy sifatlar, o'zlashtirganlik darajasi haqidagi savollar anketaga kiritiladi. Savol-javoblarning barchasi kompyuterda qayta ishlanadi va xulosalar chiqariladi.

Ushbu metodlardan tashqari mutaxassilik fanlarini o'qitish metodikasida maxsus empirik metodlardan foydalaniladi.

Maxsus empirik usullaridan hodisa va jarayonlarni o'rganishga yo'naltirilgan asbob uskunalar va apparatlar orqali ob'ektiv miqdoriy kattaliklarini olish maqsadida qo'llaniladi.

Tadqiqotning maxsus empirik metodlarini shartli ravishda 3 guruhga bo'lish mumkin:

1. Ish harakatlarining natijaviy tafsilotini o'rganish (harakatlarni aniq bajarish, sarflanadigan vaqt, ish unumi);
2. Biomexanik usullar;
3. Psixofiziologik usullar.

Ish harakatlarining natijaviy ko'rsatkichlarini aniqlash bilan bog'liq tadqiqotlarda, shu jumladan ularni o'zlashtirish jarayonida xronometraj katta rol o'ynaydi. Ish me'yori, shu jumladan ishlab chiqarish amaliyotlarining turli davrlarida vaqt me'yori, ish tartibotini aniqlash, shuningdek, harakatlarning vaqtinchalik tuzilmasini o'rganish,

talabalarning tayyorgarlik darajasini baholash uchun xronometrajdan foydalaniladi.

Ish kunini tasvirga olish xronometrajning bir turi bo'lib, unda ish kuni davomida yoki ishlab chiqarish amaliyoti davridagi barcha vaqt sarflari o'lchanadi va tahlil qilinadi. Bu bilan ish vaqtining sarfi va uning sabablari, shuningdek ishni tashkil etishning holati ajratib ko'rsatiladi. Xuddi shu maqsadlarda shuningdek o'z-o'zini tasvirga olish qo'llanilib, unda talaba o'z ishini o'zi kuzatadi va olingan natijalarni maxsus kuzatish varaqasiga kiritadi.

Biomexanik metodlar – bu ish harakatining fazoviy vaqt va kuch parametrlarini o'rganishdir: ularning mukammallik darajasi, talabaning asbob, dastgoh va hokazolar bilan o'zaro kuch ta'siri, asbob va qo'l harakatining kinematikasi va boshqalar aniqlanadi.

Psixologik metodlar o'quv va mehnat faoliyati jarayoni natijasida inson organizmining turli organlari funksional holatini o'rganish uchun qo'llaniladi. Bulardan elektromiografiya, elektrokardiografiya, elektrodermografiya usullari keng qo'llaniladi.

Elektromiografiya-harakatlanuvchi muskullarning elektorik potensialini yozishdir. Istalgan muskul harakati bosh miyadan elektorik impuls ko'rinishida uzatiladigan ta'sirlar natijasida ishlaydi. Muskullarning elektorik faolligi uning qisqarish kuchini aniqlaydi. Muskullarning elektorik potensiali maxsus elektorodlar yordamida kuchaytirgichga, o'zidan-o'zi yozgichga uzatiladi va u yerda miogramma – elektrik signallarning qog'ozda yozilishi qayd qilinadi.

Elektrokardiografiya-yurak tomirlarining elektrik potensiallarini qayd qilishdir. Yurak tomirlari ham muskullar kabi bosh miyadan keluvchi elektrik signallar ta'siri ostida qisqaradi. Ularni qayd qilish elektrokardiografiya deb aytiladi.

Elektrodermografiya-terining elektorik potensialini qayd qilishdir. Inson tanasidan ter oqib chiqishi ham miyaning elektrik signallari ta'siri ostida amalga oshadi. Elektrodermogramma birinchi navbatda insonning ish jarayonidagi emotsional holati ko'rsatkichi hisoblanadi.

Markaziy asab tizimining funksional holatini aniqlash uslubi o'quv mehnat faoliyatining talaba organizmi holatiga ta'sirini o'rganish uchun qo'llaniladi, masalan, diqqat darajasi, ish jarayonida toliqishning rivojlanishi, mashqlar ta'siri ostida markaziy asab tizimida sodir bo'ladigan siljishlar va hokazo.

Ko`pincha shartli reaksiyalar usuli qo`llaniladi, ya`ni talabalarga nurli, tovushli yoki boshqa xildagi signallar uzatiladi. Unga javob tariqasida talaba uncha murakkab bo`lmagan qandaydir holatni amalga oshirishi kerak, masalan, tugmachani bosish. Bu harakatni bajarish vaqti bo`yicha va xarakteri bo`yicha ushbu vaziyatda talaba markaziy asab tizimining holati va turli mezonlar ta`siri ostida undagi o`zgarishlarni aniqlashi mumkin.

4.3. Maxsus fanlarni o`qitish tamoyillari

O`qitish tamoyillari -o`qitish nazariyasining boshlang`ich qoidalari bo`lib, o`qituvchi o`quv jarayonini tashkil etishda ularga amal qilishi kerak.

Ta`limda o`qitish tamoyillarining majmuasi mavjud bo`lib, ularga quyidagilar kiradi:

- faollik tamoyili;
- o`qitishda nazariya bilan amaliyotning bog`liqligi tamoyili;
- o`qitishning tarbiyalovchi xarakteri tamoyili;
- ilmiylik tamoyili;
- o`qitishda tizimli va izchillik tamoyili;
- talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish tamoyili;
- o`qitishda talabalarning ongliligi va faolligi.

Maxsus fanlarni o`qitishda ushbu tamoyillarga amal qilish tavsia etiladi:

Faollilik tamoyili - talaba mustaqil tarzda o`zi harakat qilgan paytda yaxshi o`rganadi va o`zlashtiradi. Shuning uchun o`quv jarayoni shunday tashkil qilinishi kerakki, talaba ko`proq harakatlar qilishi kerak bo`lsin.

Talabalar har bir darsga faol qatnashishi kerak, chunki talaba qandaydir ish bajarishni ongliroq ravishda o`zlashtiradi va bu bilim xotirasida chuqurroq o`rnashib qoladi. Buning natijasida talaba bilimlarni yaxshiroq va chuqurroq o`zlashtiradi va eslab qoladi hamda qiziqishi ortadi. Ba`zi bir qobiliyatlarga esa, masalan mustaqillik va individual ravishda o`rganish kabi qobiliyatlarga faqat shu tarzda erishish mumkin xolos. Buning uchun, o`qituvchi juda yaxshi uslubiy qobiliyatlarga va ko`nikmalarga ega bo`lishi kerak.

O`qitishda nazariya bilan amaliyotning bog`liqligi - Ilmiy bilimlar kishilarning ishlab chiqarish faoliyati ehtiyojlari asosida paydo bo`lib, ana shu faoliyatga xizmat qilganligi va hayot bilan bog`langanligi sababli, bu bilimlarni egallash uchun ularning mazmunini o`zlashtirib olishgina emas, balki bilimlarni amalda qo`llay bilish ham kerak.

Talabalarni amaliy faoliyatga tayyorlash nazariy bilimlarni egallash jarayonida boshlanadi. Keyinchalik u tajriba va amaliy mashg'ulotlarda davom ettiriladi. Bu mashg'ulotlarda talabalar o'qituvchi rahbarligida tajriba sharoitida olingan bilimlarning ishonarli ekanligini tekshiradilar, bu bilimlarni mustahkamlaydilar va chuqurlashtiradilar hamda ularni amalda qo'llanish ko'nikmalari va malakalarini hosil qiladilar.

Amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarish amaliyoti talabalar amaliy faoliyatining muhim bosqichidir. Ular egallab olgan nazariy bilimlari asosida tanlagan ixtisosliklariga doir mehnat ko'nikmalari va malakalarini hosil qiladilar. Shu bilan birga nazariy bilim ham to'ldirilib, konkretlashtirilib boriladi.

Ilmiylik tamoyili - talabalarga o'rganish uchun ilmiy jihatdan asoslangan, amalda sinab ko'rilgan ma'lumotlar berilishini talab etadi. Ularni tanlab olishda fan va texnikaning eng yangi yutuqlari va kashfiyotlaridan foydalanish kerak.

Ilmiy bilimlarni egallash jarayonida talabalarda ilmiy dunyoqarash, tafakkur rivojlanadi. Har bir darsda o'qitiladigan o'quv materialining ilmiy mazmuni keng va chuqur bo'lishi va talabada nafaqat bilim, balki tafakkur hosil qilishni hamda talabaning ijodiy qobiliyatini shakllantirishi kerak. Buning uchun esa o'qituvchi o'z ilmiy saviyasini izchil ravishda oshirib borishi, zamonaviy pedagogik texnologiyalar kashfiyotlar va ilmiy yangiliklardan xabardor bo'lishi lozim. Talaba o'rganayotgan bilimlar albatta nazariy tasdiqlangan va amalda sinalgan bo'lishi kerak.

O'qitishning tarbiyalovchi xarakteri - o'qitish va tarbiyalash jarayonlari uzviy bir-biriga bog'liq bo'ladi. O'qitish bilim berish vazifalarini hal qilish bilan birga talabalarga juda katta tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. U talabalarning bilish imkoniyatlarini va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, ularning o'quv va mehnat faoliyatidagi aktivligi va mustaqilligini, bilimga qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Biroq o'qitish jarayonidagi tarbiya stixiyali ravishda amalga oshirilmaydi. Uning maqsadi, mazmuni, g'oyaviy yo'nalishi va talabalarga ta'sir etish samaradorligi bir qator shartlarga bog'liq bo'lib, ulardan asosiylari: o'rganilayotgan fanning mazmuni, o'quv mashg'ulotlarining tashkil etilishi va metodikasi hamda bu mashg'ulotlarni o'tkazayotgan pedagogning shaxsidir.

O'quv mashg'ulotlarining to'g'ri tashkil etilishi va ularni o'tkazish metodikasi talabalarga juda katta tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Mashg'ulotlarda talabalarning bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga

doir individual ishlari ham, bu ishlarning guruhli ko'rinishlari ham qo'llaniladi.

Ta'lim tarbiya jarayonining mahsulligini oshirish maqsadida tarbiyaviy yo'nalishning ustuvorligini ta'minlash asosiy mezon hisoblanadi.

Tarbiya orqaligina inson o'z shaxsini etib anglaydi. O'z-o'zini anglagan kishigina o'z qobiliyatlari va imkoniyatini bilgan holda ehtiyojini shakllantirish zaruratini vujudga keltiradi.

O'qitishda tizimli va izchillik - tizimli va izchillik tamoyili o'qitishni shunday tashkil etishni talab etadiki, bunda o'quv fanlarini o'qitish qat'iy mantiqiy tartibda olib boriladi, talabalar bilim ko'nikma hamda malakalarni izchillik bilan egallab boradilar va ayni zamonda amaliy vazifalarni hal qilish uchun ulardan foydalanishni o'rganadilar.

Tizimli va izchillik jarayoni o'quv jarayonining hamma zvenolarida amalga oshiriladi. Uning talablari darsliklar va dasturlarni tuzishda o'z aksini topadi. Ulardagi material bir qator didaktik talablar bilan belgilanadigan tizim bo'yicha joylashtiriladi.

Maxsus fani dasturida nazariy va amaliy mashg'ulotlar bir-biriga uzviy bog'lanishi kerak. Har bir darsda o'quv maqsadini aniq belgilash va belgilangan maqsadga muvofiq keluvchi mazmunini tarkib toptirish kerak. Har bir maxsus fani uchun o'quv dasturi talabiga mos holda dastavval tayanch tushunchalarni aniq belgilab olib, ularning darajasi va me'yorini aniqlash kerak.

Maxsus fanlarni o'qitishda qo'llaniladigan metodlarni aniq belgilab, yuqori samara beruvchi usuldan foydalanish, mashg'ulotlar davomida berilayotgan bilim va ko'nikmalarning talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini belgilovchi nazorat va tekshirishning turli usullari hamda testlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Talabalarning ma'lumot darajasi oshib borishiga va rivojlanishiga qarab predmetni bayon qilishning didaktik sistemasi fan sistemasigi to bora yaqinlashib boradi.

Mashg'ulotlarni o'tkazishda dasturga aniq rioya qilish va talabalarning darslik bilan ishlashi ularning bilimlarni muayyan sistemada o'zlashtirib olishga yordam beradi.

O'qitishda talabalarning ongliligi va faolligi - bu tamoyil o'qitishni shunday tashkil etishni nazarda tutadiki, bunda talabalar ilmiy bilimlarni hamda ularni amalda qo'llash metodlarini ongli va aktiv egallab oladigan, ularda ijodiy tashabbuskorlik va o'quv faoliyatida mustaqillik, tafakkur, nutq rivojlanadigan bo'lsin.

O'qitishdagi ongillik tamoyili talabalarning o'z o'quv ishlarining konkret maqsadlarini aniq tushunishini, o'rganilayotgan fakt, hodisa, jarayonlarni va ular o'rtasidagi bog'lanishni tushungan holda o'zlashtirib olishini, olingan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llay bo'lishini bildiradi.

Talabalarning faolligi ularning nazariy materialni egallab olishida, laboratoriyada, ustaxona hamda ishlab chiqarish sharoitlarida o'quv mehnat topshiriqlarini bajarishda namoyon bo'ladi. Faollik talabalarning o'quv va mehnat faoliyatidagi mustaqilligini rivojlantirish bilan mustahkam bog'langan.

Talabalarning individual imkoniyatlarini hisobga olish - har bir talaba o'zining individual (jismoniy, psixik va b.) xususiyatlariga egaki, bu uning o'quv faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Pedagogning bu xususiyatlarni o'rganishi va hisobga olishi o'qitish sifatini oshirish va har bir talabaning ijobiy qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi.

Talabaning xususiyatlarini bunday o'rganish uzoq vaqt mobaynida olib boriladi. Pedagog talabalarning darslardagi va ishlab chiqarish ta'limi vaqtida ustaxonalaridagi ishini, uy vazifalarini bajarishini kuzatadi, ularning bilimi, yozma ishlari va tayyorlagan buyumlarini tekshiradi, maslahatlarda va darsdan tashqari vaqtlarda ular bilan suhbatlashadi. Talabaning kuchli va o'z tomonini bilib olishga, uning qiziqishlari, tafakkuri, nutqi, xotirasi, diqqati, xayoliga xos bo'lgan xususiyatlarni o'rganishga, uning xarakteri va irodaviy sifatlarini yaxshi bilib olishga harakat qiladi, talabalarning hayotiy va mehnat tajribalarini, ularning kollejga kelishdan oldingi faoliyati xususiyatlarini o'rganadi.

4.4. Maxsus fanlarning o'quv-uslubiy ta'minoti

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'lim jarayoni mazmunini isloh qilish asosan me'yoriy hujjatlar majmui (Davlat ta'lim standarti, o'quv rejalari va dasturlari) asosida kadrlarga ta'lim va tarbiya berish milliy istiqloq g'oyalari muvofiq amalga oshirilishi alohida ta'kidlab o'tilgan.

Shuning uchun ham mutaxassis modelini ishlab chiqishda shaxs, davlat va jamiyatning quyidagi ehtiyoj belgilarini, ya'ni muayyan shaxs ta'lim oladigan yo'nalish bo'yicha standartlari, yo'nalishlari bo'yicha tasniflovchi talabalarini e'tiborga olish zarur. Albatta, ishlab chiqilgan model bitiruvchining kasbiy-shaxsiy sifatini nazorat qilish tizimini va nazorat qilish texnologiyasini qamrab olishi kerak.

Maxsus fanlar o'quv-uslubiy ta'minotini yaratishda ta'lim jarayonini tashkil etishda, o'qitishning samarali usullarini tanlashda, ta'lim mazmunini belgilashda o'ziga xos yondashuvni talab etadi.

Darslik barcha ta'lim turlari va fanlar bo'yicha eng keng tarqalgan o'qitish vositasi bo'lib, o'quv-uslubiy ta'minotning yetakchi komponenti hisoblanadi. Shuning uchun maxsus fanlar bo'yicha darsliklar yaratish jarayoniga birinchi navbatda o'quv-uslubiy ta'minotini ishlab chiquvchilar jalb qilinishi kerak. Maxsus fanlardan zamonaviy o'quv-uslubiy ta'minotni ishlab chiqish uchun mutaxassislar tayyorlashda o'quv-uslubiy majmualarning hozirgi davrda qay darajada o'quv maqsadlari va vazifalariga erishishni ta'minlashini, ularni qaysi didaktik tamoyillar asosida tuzishni va ishlab chiqishni o'rganish lozim.

Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, ta'lim oluvchilarni kasbga va mehnatga tayyorlash samaradorligi asosan o'quv-uslubiy majmuasining o'zaro bog'liq komponentlariga, ya'ni dasturdagi o'quv materialining tuzilmasiga, o'qitish metodikasiga, o'quv adabiyotlari va ko'rgazmali materiallariga bog'liq bo'ladi.

Ular o'quv-uslubiy majmuasini ta'lim oluvchilarni mehnatga va kasbga tayyorlash bo'yicha o'qitish jarayonidagi funksiyalariga qarab guruhlaydilar, ya'ni me'yoriy hujjatlarga (o'quv rejasi, o'quv dasturlari); o'qitish uchun metodik materiallarga (xususiy metodikalarni ishlab chiqish, metodik jurnallar); talabalar uchun o'quv adabiyotlari (darsliklar, didaktik materiallar, tajriba va amaliy mashg'ulotlar uchun uslubiy qo'llanmalar) va ko'rgazmali materiallar (rasmlar, asl narsalar va ob'ektlar).

Tadqiqotchilar o'quv-uslubiy majmuasining asosiy zvenosi deb darslikni hisoblaydilar.

Ta'lim oluvchilarning maxsus fanidan ma'lum bir texnikaviy va texnologik topshiriqni mustaqil ravishda bajarishlari uchun ularning darsliklar, turli texnikaviy adabiyotlar, uslubiy ko'rsatmalar, chizmalar, sxemalar, mahsulotlar, xom ashyo materiallari, maketlar va jihozlar, asbob va uskunalarni o'zida qamrab olgan o'quv-uslubiy majmualar bilan ta'minlanishi o'qitishni faollashtiradi va ijodiy yondashuvli ta'limni shakllantiradi.

4.5. O'quv fanining o'quv uslubiy majmuasi: tuzilishi, mazmuni

O'quv-uslubiy majmua (O'UM) - to'plam sifatida emas, balki alohida komponentlarining funksiyalari jihatidan o'zaro almashinuvchanligi mumkin bo'lgan o'qitish vositalari tizimi sifatida ishlab chiqilishi kerak.

Bu – didaktik vositalarning ochiq tizimi bo'lib, darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalardan tashqari turli xil adabiyotlarni ham o'zida qamrab oladi. Ushbu o'quv-uslubiy majmua tuzilmasidagi invariant mazmunning tashuvchisi bo'lib, tayyorgarlik yo'nalishi bo'yicha asosiy tushunchalar va terminlarning lug'at-ma'lumotnomasi xizmat qilishi mumkin. Qolgan ma'lumot beruvchi materiallar variativ hisoblanadi.

Maxsus fanlar bo'yicha o'quv-uslubiy majmualarning asosiy qismlariga quyidagilar kiradi:

- maxsus fanning mazmunini, hajmini va o'qitish tartibini belgilovchi hujjatlar va materiallar (o'quv rejasi, o'quv dasturi, fanni o'qitish metodikasi va boshqalar);

- o'quv jarayonini nazorat qilish, mustaqil ta'lim olishni, hamda bilimlarni mustahkamlash bo'yicha materiallar va hujjatlar; o'quv uslubiy (darsliklar, mavzuiy rejalar va boshqalar), mustaqil o'rganish va bilimlarni mustahkamlash bo'yicha manbalar (mustaqil o'rganish bo'yicha kitoblar, lug'atlar, ma'lumotlar to'plami, qayta takrorlash uchun ko'rsatmalar, praktikumlar va boshqalar);

- o'quv tarbiya jarayonining texnologik jihatlarini ta'minlovchi materiallar (asl ob'ektlar va narsalar, asboblar, modellar, maketlar, plakatlar, tarqatma materiallar, kompyuter texnikalari uchun vositalar, diakino va video texnikalar);

- o'qituvchilar uchun mo'ljallangan o'quv-uslubiy materiallar.

O'quv-uslubiy majmuaga kiruvchi komponentlarning mazmuni va tarkibi o'quv predmetining turi bo'yicha aniqlanadi. Chunki o'quv predmetining turi bo'yicha zaruriy va qo'shimcha o'quv materiallari, mashqlar, topshiriqlar, mustaqil o'rganish bo'yicha materiallar turlicha darajada aniqlanadi. Maxsus fanlar o'quv-uslubiy majmuasi komponentlarining va o'qitish metodikasining mazmuni ta'lim turi bo'yicha ishlab chiqilgan Davlat ta'lim standarti asosida tuzilgan o'quv dasturiga muvofiq aniqlanadi.

Maxsus fanlar o'quv uslubiy majmuasiga kiruvchi har bir o'qitish vositasi didaktik jihatdan asoslangan bo'lishi kerak. Majmuaning barcha o'qitish vositalarida asosiy tushunchalar, terminlar, shartli belgilar bir xil

bo'lishiga rioya qilinishi, hamda talabalarning maxsus fanni o'rganish bo'yicha egallashi kerak bo'lgan bilim va ko'nikmalarga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Maxsus fanlarni o'qitish sifatini yaxshilash uchun o'quv-uslubiy majmua tarkibiga quyidagi o'qitish vositalari kirishi kerak:

1. Asosiy o'qitish vositalari - tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha ta'lim standartlari, o'quv rejalari va fan dasturlari, bosma va elektron darsliklar, o'quv qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar;

2. Qo'shimcha o'qitish vositalari - dars jarayonini tashkil etish bo'yicha yo'riqnoma, mashq va masalalar to'plami, plakatlar, slaydlar, elektron multimediali o'quv qo'llanmalar, nazorat va test savollari to'plami, tarqatma materiallar, nazariy va amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha metodik qo'llanmalar.

3. Amaliy o'qitish vositalari-kodoskop, videoko'z, multimedia, televizor, kompyuter, laboratoriya jihozlari, maketlar, asl narsalar, mahsulotlar, mashinalar, uskunalar.

O'quv-uslubiy majmuasini yaratishda o'quv davri hajmi bo'yicha ilmiy texnikaviy topshiriqlarni ishlab chiqish, ta'lim oluvchilarning faoliyatidagi psixologik jihatlarini ham o'rganish talab qilinadi.

Maxsus fanlar bo'yicha o'quv mashg'ulotlarini o'quv-uslubiy majmualar yordamida tashkil qilish va o'tkazish ta'lim sifatini yaxshilaydi, ta'lim oluvchilarning mashg'ulot davridagi mehnat faoliyatini tashkil qilishda, ularda ko'nikma va malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

Ta'lim maqsadlariga erishish uchun maxsus fanlar bo'yicha o'quv-uslubiy majmualarni ishlab chiqishda quyidagi umumiy talablar bo'yicha komponentlarni kiritish zaruriyati aniqlandi:

- birinchidan, ta'lim muassasasida samarali o'qitishni ta'minlash uchun bilim, ko'nikma va malakalarni tizimlashtirish;

- ikkinchidan, Maxsus fanlarni kasbiy faoliyatga amaliy jihatdan yo'naltirish, qaysiki, amaliy vaziyatlarda qo'llash uchun yetarli va mustahkam bilim, hamda ko'nikmalarni ta'minlash kerak bo'ladi;

- uchinchidan, o'qitishning tarbiyalovchi, izlanuvchanlik va rivojlantiruvchi funksiyalarini kuchaytirish kerak.

Ishlab chiqilgan amaliy mashqlar va topshiriqlar tizimi ta'lim oluvchilarning ijodiy va mustaqil ishlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun sharoit yaratadi (fikrlash, taqqoslash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish va boshqalar).

- to'rtinchidan, maxsus faniga bo'lgan qiziqishni kuchaytirish. Ta'lim oluvchilarda o'rganishga bo'lgan ijobiy motivatsiyani shakllantiruvchi o'quv materiallari ishlab chiqish lozim.

Maxsus fanlar o'quv-uslubiy majmuasiga qo'yiladigan yuqorida keltirilgan talablardan tashqari, quyidagi qo'shimcha talablarni kiritish ham maqsadga erishishni osonlashtiradi. Maxsus fanlar o'quv-uslubiy majmuasida tayyorgarlik yo'nalishi va mutaxassisligi bo'yicha ekologik, tarixiy, milliy va iqtisodiy aspektlarning yoritilishi, ta'lim oluvchilarga turli vaziyatlardagi amaliy faoliyatning modeli tavsiya qilinishi, ularning ijodiy faolligini oshirishni ta'minlashi kerak.

O'quv-metodik majmua (O'MM) – Davlat ta'lim standarti va fan dasturida belgilangan talabalar tomonidan egallanishi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni shakllantirishni, o'quv jarayonini kompleks loyihalash asosida kafolatlangan natijalarni olishni, mustaqil bilim olish va o'rganishni hamda nazoratni amalga oshirishni ta'minlaydigan, talabaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'quv-uslubiy manbalar, didaktik vositalar va materiallar, elektron ta'lim resurslari, o'qitish texnologiyasi, baholash metodlari va mezonlarini o'z ichiga oladi.

Fanning o'quv-metodik majmuasi komponentlarining mazmuni Davlat ta'lim standarti asosida tuzilgan fan dasturiga muvofiq, hamda shaxsga yo'naltirilgan, rivojlantiruvchi va mustaqil ta'lim olish texnologiyalari, tamoyillari va talablari asosida ishlab chiqiladi.

O'quv-uslubiy majmualarni ishlab chiqishda yo'naltiruvchi va qiziqtiruvchi bilimlar spesifikatsiyasining yoritilishi muhim ahamiyatga ega. Bu erda biz xorijiy davlatlarda mutaxassislar tayyorlash tajribalariga e'tibor qaratadigan bo'lsak, ularda o'qitishni asosiy tashkil qilish shakllari sifatida loyihalar va modullar qo'llaniladi. Bu vositalar talabalarning mustaqil bilim olish va mehnat faoliyatiga yo'naltirilgan bo'lib, turli o'quv-moddiy bazalarda ishlab chiqiladi. Asosiy o'qitish vositasi bo'lib modulli o'quv dasturlari hisoblanadi.

Modulli o'quv dasturlar ta'lim oluvchilarning yunalishi va mutaxassisligi bo'yicha texnologik jarayonlarning bajarilishi va faoliyat usullari bo'yicha etarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari uchun turli xildagi, hajmdagi va murakkablikdagi bilim va mehnat topshiriqlari sistemasini qamrab oladi. Faqatgina modulli o'quv dasturi o'quv-uslubiy majmuasining asosiy komponenti bo'lib xizmat qiladi va o'quv materialini uzatishning esa yetakchi vositasi hisoblanadi.

Shuning uchun ham Maxsus fanlar bo'yicha o'quv uslubiy majmuasining mazmuni mustaqil va tugallangan o'quv jarayonini belgilovchi modul yoki bo'lim ko'rinishida ishlab chiqilishi kerakligi tavsiya etiladi. Modulli tuzilmali o'quv-uslubiy majmua o'qituvchi uchun metodik apparat bo'lib xizmat qiladi, chunki o'qituvchi unga kerakli qo'shimchalar kiritish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'quv-uslubiy majmualarni modulli tuzilmasini ishlab chiqishda ta'lim oluvchilarning individual ishlash, o'quv materialini samarali o'zlashtirish, mustaqil bilim olish va mehnat faoliyatini rivojlantirish, bilim va ko'nikmalarni faollashtirish kabi asosiy jihatlariga e'tibor qaratish muhim ahamiyatga ega.

Ushbu model bo'yicha modulli o'quv dasturida har bir faoliyat usuli bo'yicha nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan o'zaro bog'liq mavzular alohida modullarga guruhlashtiriladi. Har bir modul bo'yicha o'quv maqsadlari va mazmunlari belgilanadi. Har bir modul o'zining o'quv-uslubiy ta'minotiga ega bo'lishi kerak.

O'qitish metodikasida maxsus fanni ushbu o'quv-uslubiy majmua asosida o'qitishni tashkil etish va o'tkazish, yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash, talabalarning bilim, hamda ko'nikmalarini baholash metodlari beriladi.

Modulli tuzilma ko'rinishidagi o'quv-uslubiy majmualarni ishlab chiqish va ta'lim jarayoniga tadbiiq etish mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish imkonini beradi.

Nazorat savollari

1. Maxsus fanlarning o'ziga xos xususiyatlarini sanang?
2. Mutaxassislik fanlarini o'qitish uslubiyotida qo'llaniladigan ilmiy-tadqiqot metodlarini izohlang.
3. Maxsus fanlarning o'quv uslubiy ta'minotiga nimalar kiradi?
4. O'quv fanining o'quv uslubiy majmuasi tarkibini taqqoslang.

V BOB. MAXSUS FANLAR BO'YICHA MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISH USLUBIYOTI

5.1. Maxsus fanlar bo'yicha nazariy mashg'ulotlarni o'tkazish uslubiyoti

Qiziqtirish (motivatsiya). Dars talabalar bilan qiziqarli, hattoki, darsga taalluqli bo'lmagan mavzular to'g'risidagi suhbat bilan boshlanadi.

Iloji bo'lsa darsga bog'liq bo'lgan mavzular yuzasidan suhbatni boshlash kerak. Masalan, qiziqarli kashfiyot, ixtiro, yangilik yoki hikoya tanlanishi mumkin. Bularning barchasi birinchi dars mobaynida talabalarning kayfiyatiga, shu sohaga qiziqishiga yoki keyingi darslarda talabalar o'rganadigan faniga e'tiborini qaratishga yordam beradi.

Agar dars birinchi bor yangi talaba guruhida o'tilayotgan bo'lsa, o'qituvchi qisqacha o'zini tanishtirib o'tib, talabalarga ham o'zlarini tanishtirish imkoniyatini berish kerak. Bu talabalarda ishonch tug'diradi, talabalar o'zlariga bildirilayotgan hurmatni his qiladilar. Ta'riflangan va tanlangan o'qitish fanlarini va modullari asosida nazariy fan maqsadini bayon etish orqali motivatsiya va muayyan mavzuga kirish amalga oshiriladi. Ichki va tashqi motivatsiya uchun sabab va argumentlar topishga harakat qilish lozim. Motivatsiya qilish bilan o'qish va o'rganishga bo'lgan tayyorlik uchun shart-sharoit yaratiladi.

Ma'lumot va bilim berish. So'ngra o'qituvchi talabalarga kasbiy soha bo'yicha yangi materialni tushuntiradi, qisqa ma'ruzalar o'qiydi, munozaralar uyushtiradi, o'quv suhbatlari, o'yin-mashg'ulotlari va muammolarni hal qilish haqida suhbatlar o'tkazadi. Keyingi darslarda yangi mavzuni boshlashdan avval o'tilgan mavzular qisqacha, umumlashtirilgan holda qaytarilishi kerak.

Talabalarga mavzularga mos tarqatma materiallar tarqatilishi lozim. Bu o'quv jarayonini engillashtiradi. Mavzuga kirilmay turib, tarqatma materiallar tarqatilmaydi. Ularni mavzuga monand ravishda birin-ketin tarqatish, ularni qo'yib chiqish uchun etarli daqiqalar berish va talabalar e'tiborini axborotga qaratish uchun ovoz chiqarib o'qitish maqsadga muvofiq bo'ladi.

O'zlashtirilgan bilimlarni qayta ishlash uchun topshiriqlar berish.

Talabalarga tafakkur qilish va qayta ishlash imkoniyatini yaratuvchi topshiriqlar o'zlashtirilgan bilimlarni faol ravishda qayta ishlab borish uchun zarurdir. Ular bilimlarni qabul qilishning nisbiy passiv fazasidan

so'ng aktiv faza kelishi uchun imkoniyat yaratib beradi. Guruhlarda ishlash yoki mustaqil ravishda topshiriqlarni echish va natijalarni taqdim etish samarali o'qitish usullaridan hisoblanadi.

Tahlil va sintezlar. Mavzu tahlili orqali mavjud vaziyat elementlari alohida ko'rib chiqilishi mumkin. Shu o'rinda alohida xususiyatlar muhokama etilishi mumkin.

Mazkur xususiyatlarni bir butun qilib sintezlash to'g'ri tasavvur hosil qilish va aloqadorlikni aniqlash imkonini beradi. Bu erda gap bilimning aloqadorlik darajalarini aniqlash to'g'risida boradi. Amaliyotga yaqinlashish va o'zlashtirilgan bilimlarni kelajakda ishlatish uchun sintez orqali boshqa ilm-fan sohalari bilan bog'lab amalga oshiriladi.

Baholash. Har bir topshiriq yoki mashqdan keyin talabalar o'zlari bajargan ishlarini baholashlari lozim. Boshqa bir imkoniyat esa natijalarni guruhlarda ochiq-oydin va samimiy muhokama qilishdan iboratdir. O'quv fani yakunida yakuniy suhbat uchun vaqt ajratilishi kerak. Bu esa o'z navbatida talabalarning natijalari, ularning amalga oshgan va oshmagan ishlari, shuningdek, o'qituvchilarning o'z natijalari yuzasidan mulohaza yuritishlari uchun yaxshi imkoniyatdir.

Maxsus fanlardan amaliy mashg'ulotlarga atroflicha tayyorgarlik ko'rish va o'tkazish lozim.

Ba'zi hollarda amaliy mashg'ulot nazariy darsga ulanib ketishi mumkin. Amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishning turli qoidalari mavjud bo'lib biz bevosita va bilvosita olib boriladigan amaliy mashg'ulotlar to'g'risida to'xtalamiz. Bevosita boshqariladigan amaliy mashg'ulotlarda ma'ruzalar, taqdimotlar va namoyishlardan foydalaniladi. Bularga sxemalar, prospektlar, videotasvirlar, jihozlarning maketlari va asl namunalari kiradi. Yaxshi ishlab chiqilgan o'quv materialini talabalar diqqat bilan tinglab, kuzatadilar. Agar mashg'ulotlar savol va javoblarga asoslangan o'quv suhbatlari, muammoni muhokama qilish doirasida olib borilsa, yaxshi samara beradi.

Bilvosita olib boriladigan amaliy mashg'ulotlar asosan o'quvchilarga yo'naltirilgan mashg'ulot bo'lib, unga tayyorlangan topshiriqlar vositasida matnli kitoblarni o'qish, mustaqil o'rganish orqali o'yin-mashg'ulot olib borish, biror vaziyatni o'rganish, talabani o'zi mustaqil o'rganishiga turtki berish, bilimlarni o'zlashtirishga turtki berish kabilar kiradi.

Jarayonga yo'naltirilgan mashg'ulotlarga davra suhbatlari, guruhiy munozara olib borish, moderatsiya usullari kiradi.

Talabalar dastlab laboratoriyalar va ishlab chiqarish sharoitlari bilan tanishtiriladi. Bir paytning o'zida to'g'ri va atrof-muhitga ta'sir etmaydigan faoliyat, mehnat xavfsizligi qoidalari, sog'liqni saqlash va energiyani tejab ishlatish haqida xabardor qilinadi.

Mehnat xavfsizligi qoidalariga baxtsiz hodisalar va ishlab chiqarish jarayoniga ta'sir etuvchi holatlarning oldini olish borasidagi hatti-harakatlar kiradi. Bularga ish o'rnida shaxsiy xavfsizlik, himoya vositalari va mexanizmlardan to'g'ri foydalanish, yong'inni oldini olish choralari, olov o'chiruvchi moslamalar kiradi.

Ko'p hollarda mehnat xavfsizligi qoidalari tushuntirishlari ish bilan bog'liq ravishda olib boriladi.

5.2. Talabalar mustaqil ishlari (kurs ishlari, loyiha va bitiruv malakaviy ishlari), malakaviy amaliyotini tashkil etish uslubiyoti

Ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishdan asosiy maqsad:

- o'qituvchining rahbarligi va nazorati ostida talabada muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdir;

- talabalarda dialektik dunyoqarashni tarkib toptirish;
- talabalarining o'quv-bilish faolligi va mustaqilligini tarkib toptirish;
- ta'lim-tarbiya jarayonini maqbullashtirish;
- ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning birligini ta'minlash;
- predmetlararo aloqadorliqni ta'minlash;
- ta'lim va tarbiya jarayonini individuallashtirish;
- tahsil oluvchilarda mehnatga va jamoat mulkiga ongli munosabatni tarkib toptirish;

- fan-texnika taraqqiyotini jadallashtirish talablari asosida maxsus tayyorgarlikni takomillashtirish;

- fanlarning majmuaviy uslubiy ta'minlanishi;
- darsning samaradorligini oshirish yo'llari;
- yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish;
- ta'lim-tarbiya jarayonini faollashtirish.

Talabaning mustaqil ishi o'quv rejasida muayyan fanni o'zlashtirish uchun belgilangan o'quv ishlarining ajralmas qismi bo'lib, u uslubiy va axborot resurslari jihatidan ta'minlanadi hamda bajarilishi reyting tizimi talablari asosida nazorat qilinadi

Talaba mustaqil ishining vazifalari quyidagilardan iborat:

- yangi bilimlarni mustaqil tarzda puxta o'zlashtirish ko'nikmalariga ega bo'lish;
- kerakli ma'lumotlarni izlab topishning qulay usullari va vositalarini aniqlash;
- axborot manbalari va manzillaridan samarali foydalanish;
- an'anaviy o'quv va ilmiy adabiyotlar, me'yoriy hujjatlar bilan ishlash;
- elektron o'quv adabiyotlar va ma'lumotlar bilan ishlash;
- internet tarmog'idan ratsional yechimni belgilash;
- ma'lumotlar bazasini tahlil etish;
- ish natijalarini ekspertizaga tayyorlash va ekspert xulosasi asosida qayta ishlash;
- topshiriqlarni bajarishga tizimli va ijodiy yondashish;
- ishlab chiqilgan yechim, loyiha yoki g'oyani asoslash va mutaxassislar jamoasida himoya qilish.

Mustaqil ishlar shakllari. Talaba mustaqil ishini tashkil etishda muayyan fanning xususiyatlari, shuningdek har bir talabaning o'zlashtirish darajasi va qobiliyatini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalaniladi:

- ayrim nazariy mavzularni o'quv adabiyotlari yordamida mustaqil o'zlashtirish;
- berilgan mavzu bo'yicha axborot (referat) tayyorlash;
- seminarlar va amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik ko'rish;
- laboratoriya ishlarini bajarishga tayyorgarlik ko'rish;
- loyihalar va amaliy topshiriqlarni bajarish;
- ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash;
- amaliyotdagi mavjud muammolarning yechimlarini topish;
- maket, model va namunalar yaratish;
- hisoblashlar va grafik ishlarni bajarish;
- berilgan mavzu bo'yicha kompyuterlardan kerakli ma'lumotlarni mustaqil izlab topish va referat tayyorlash;
- elektron darsliklardan foydalanib topshiriqlarni bajarish.

O'qitilayotgan fanning xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, mustaqil ishini tashkil etishda boshqa shakllardan ham foydalanilishi mumkin. Fan dasturlarida mustaqil ishlarning shakli, mazmuni va hajmi ifoda etiladi.

Mustaqil ish uchun ajratilgan vaqt byudjetiga mos ravishda har bir fan bo'yicha tegishli bo'limlarda mustaqil ishning tashkiliy shakllari, savollar va topshiriqlar majmui ishlab chiqiladi.

Mustaqil ishni bajarish uchun fanlar bo'yicha talabalarga zaruriy uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Og'zaki mustaqil topshiriqlar:

- darslik bo'yicha materialni o'rganish va takrorlash, chizmalar va sxemalarni o'qish, turli texnik adabiyotlar hujjatlar va materiallarni o'rganish asosida o'qituvchi savollariga javob tayyorlash, ishlab chiqarish faoliyati tahlili kabilar kiradi. Materiallarni anglab mustahkamlash va yodlashga mo'ljallangan.

Yozma mustaqil topshiriqlar:

- hisoblash uchun berilgan vazifalarni bajarish, umumlashtiruvchi va takrorlanuvchi jadvallarni to'ldirish, texnologik xaritalarni ishlab chiqish, laboratoriya, amaliy ishlar to'g'risida hisobotlar tuzish va shunga o'xshash vazifalarni o'z ichiga oladi.

Grafik mustaqil topshiriqlar:

- ularga turli chizmachilik ishlarini eskizlashtirish, kesmalar va kesishmalarni tasvirlash, ayrim detal va tugunlarni chizib ko'rsatish va x.k), sxemalar, grafiklar, diagrammalarni tuzish, kuzatish natijalarini tasvirlash va shunga o'xshash vazifalarni o'z ichiga oladi.

Amaliy xarakterdagi mustaqil topshiriqlar:

- talabalar o'qituvchi topshirig'i asosida mustaqil ishni bajarish jarayonida ma'lum detal tayyorlash, tugun va mexanizmlarni yig'ish, texnik jarayonlarni ishlab chiqadilar. Ushbu ishlarni bajarganda talabalar asbob-uskunalarni tanlash, ishlov berish rejasini aniqlash va hisoblash, yangi moslamalarni loyihalash, maket va modellar, namunalar kabi ishlarni amalga oshiradilar.

Mustaqil ish topshiriqlarini ishlab chiqish. Har bir fan bo'yicha talaba mustaqil ishiga rahbarlik qilish yuklamasi o'qituvchi shaxsiy ish rejasida qayd etiladi.

Talaba mustaqil ishiga rahbarlik qilish kafedrada tuzilgan, kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadigan maslahatlar jadvali asosida amalga oshiriladi.

Talabaning mustaqil ishi bo'yicha maslahat soatlari guruh jurnalida qayd etilib boriladi.

Talaba mustaqil ishini nazorat qilish o'quv mashg'ulotlarini bevosita olib boruvchi o'qituvchi tomonidan amalga oshiriladi.

Talabning mustaqil ishi, muayyan fan o'quv dasturida ajratilgan soatlarga mos baholanadi va natijasi bo'yicha talabning umumiy bahosiga kiritiladi.

Talabning o'zlashtirish ko'rsatkichlari, shu jumladan mustaqil ishi bo'yicha olgan baholari guruh baholash oynasida yoritib boriladi.

Talaba mustaqil ishini nazorat qilish turlari va uni baholash mezonlari tegishli kafedra tomonidan belgilanadi. Mustaqil ishlarni baholash mezonlari talabalarga o'quv yili (semestri) boshlanishi oldidan uslubiy materiallar bilan birgalikda tarqatiladi.

Fanlar kesimida talabalarining mustaqil ishlari bo'yicha o'zlashtirishi muntazam ravishda guruhlarda, kafedra yig'ilishlari, fakultet kengashida muhokama etib boriladi.

Talabning mustaqil ishi bo'yicha bajargan ishlari (hisobot, referat, hisoblashlar va h.k) ro'yxatga olinadi va o'quv yili mobaynida saqlanadi.

Yuqori darajada baholangan talabalarining mustaqil ishlari ma'naviy va moddiy jihatdan rag'batlantiriladi.

Ta'lim muassasalarida mustaqil ishlarni zamon talablari asosida tashkil etish va unga rahbarlik qilish uchun rahbariyat va o'qituvchilar ayni vaqtda ham yaxshi pedagog, ham maxsus sirlarini yaxshi biladigan mutaxassislar bo'lishi kerak.

Ta'lim muassasalarida mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uchun quyidagilarga asosiy e'tiborni qaratish kerak:

- talabalarni milliy mustaqillik ruhida tarbiyalash mazmuni, shakl, metod va vositalarni takomillashtirish;
- ta'lim, tarbiya va rivojlantirish maqsadlarining birligi, umumilmiy, umumkasbiy va maxsus tayyorgarlikning uzviylikini ta'minlash;
- ilg'or pedagogik va ishlab chiqarish tajribalarini, fan va texnika yutuqlarini o'rganish, umumlashtirish hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etishdan iborat.

Mustaqil ishlarda ishtirok etish ta'lim muassasalaridagi barcha rahbarlar, o'qituvchilar, muhandis-pedagoglar uchun majburiy bo'lib, ularning pedagogik faoliyatini ajralmas qismi hisoblanadi.

Mustaqil ishini baholash mezonlari ta'lim yo'nalishlari va Maxsus fanlarning xususiyatlaridan kelib chiqib alohida tuzilishi mumkin.

Umumiy mezonlar quyidagicha:

O'zlashtirish ko'rsatkichi 86-100 % baho bo'lganda:

- fan o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ish materiallarini to'liq o'zlashtirganda, o'z xatolarini talaba o'zi tuzata bilgan holda;

- fanga qiziqishi, yaratuvchanligi, yangi texnika-texnologiyalarga intilishi, murakkab topshiriqlarni bajarishga harakatlanganligi.

O'zlashtirish ko'rsatkichi 71-85 % ball beriladi:

- fanni o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ish materiallarini to'liq izoxlab bergan, ba'zi ahamiyatga ega bo'lmagan xatolarga yo'l qo'ygan va bu xatoliklarni o'qituvchi ko'rsatmasi asosida tuzata olgan holda.

- fanga qiziqish, yangi texnika-texnologiyalarga qiziqishni namoyon etishi, murakkab topshiriqlarni bajarishga intilishiga.

O'zlashtirish ko'rsatkichi 55-70 % ball beriladi:

- fanni o'quv dasturiga kiritilgan mavzular bo'yicha mustaqil ish materiallarini to'liq izohlamagan, fanni boshqa qismlarini o'rganishga xalaqit bermaydigan ayrim ahamiyatga ega bo'lmagan xatoliklarga yo'l qo'ygan va bu xatoliklarni o'qituvchi yordamida tuzatilgan hollarda;

- fanni o'rganishda yangi texnika-texnologiyalarga qiziqishi passivligi, murakkab topshiriqlarni bajarishga intilishi yo'qligi.

O'zlashtirish ko'rsatkichi 55 % bahodan past bo'lganda:

- o'quv dasturiga kirgan mavzular bo'yicha mustaqil ish materiallarini to'liq bilmagan, tizimlashtirilmagan va tuzatib bo'lmaydigan xatoliklarga yo'l qo'ygan holda.

5.3. O'qitish jarayonini tashkil etishga dastlabki tayyorgarlik

O'qituvchining mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonining ma'lum jihatlariga tayyorgarlik ko'rishi va moslashishi muhim ma'lumotlarni inobatga olishi orqali amalga oshiriladi.

Talabalar holatiga baho berish, ta'lim sharoitlari bilan tanishish, maxsus sohani yaxshi bilish-bularning hammasi nazariy va amaliy mashg'ulotga tegishli ilk shart-sharoitlar haqidagi ma'lumotlar sanaladi.

Nazariy va amaliy mashg'ulotlar shart-sharoitlarini quyidagi 3ta tahlil yo'llari orqali aniqlash mumkin:

- talabalar tahlili (talabalarga qaratilgan);

- shart-sharait tahlili (o'qitish holatiga qaratilgan);

- maxsus soha tahlili (o'quv materialiga qaratilgan).

Talabanning o'qishga bo'lgan ehtiyoji o'qituvchi tomonidan qondirilishi lozim. Bu talabning kelajak kasbiy faoliyati uchun kerakli bilim, ko'nikmalarni rivojlantirishga va hulqini yaxshilashga lozim bo'lgan ehtiyojdir. O'qituvchiga qo'yiladigan talab ham mashg'ulotlar davomida uning o'zi e'tiborni eng yaxshi natijalarga erishishiga qaratilishi lozim.

Uning mashg'ulotlari samarali, sifatli va har bir o'quv jarayoniga iloji boricha moslashtirilgan bo'lishi kerak. Ko'pchilik hollarda o'qituvchi mashg'ulotlarining sifati talaba o'zlashtirgan bilimlarni baholash bilan o'lchaydi.

O'qituvchining samarali mashg'ulot o'tkazishi puxta tayyorgarlikni talab etadi.

Tahlil orqali o'qituvchi talabalar guruhi to'g'risida muayyan ma'lumotlarga ega bo'ladi. Tahlil kamida birinchi dars yoki mashg'ulotdan oldin ro'yxat shaklida yozma tayyorlanishi lozim. Agar o'qituvchi shundan so'ng guruh bilan tanishib olsa, u holda keyingi mashg'ulotlarda talabalar tahlilini o'tkazmasa ham bo'ladi. O'qituvchi bu ma'lumotlardan talabalar guruhi bilan shaxsan tanishish uchun foydalanadi. Chunki talabalar dars amaliy mashg'ulotlar paytida ilk bilimlari va allaqachon mavjud bo'lgan tajribalarini qo'llaydilar, shu bilan birga o'z ishonchlarini ham ifoda etadilar.

Ularning o'qishga bo'lgan qobiliyatlari, shaxsiy holatlari, jinsi va yoshlari ta'lim holatiga muayyan ta'sir ko'rsatadi. Har bir inson va har bir talabalar guruhi turlicha bo'lgani kabi doimo yangi holatlar yuzaga keladi. Ular esa o'z navbatida o'qituvchi tomonidan o'zlashtirilmog'i lozimdir.

Talabalar guruhidagi asosiy holat guruhdagi har bir talabning hulqiga ta'sir qiladi. Agar talabalar tahlili o'tkazilmagan bo'lsa, u holda, ayniqsa, muammoli vaziyatlarda notug'ri baholashga olib kelishi mumkin.

Talabalar tahlili uchun quyidagi muhim ko'rsatkichlar e'tiborga olinadi:

1. Maxsus soha yoki kurs borasidagi ma'lumotlar;
2. Bir guruhdagi talabalar soni;
3. Talabalarning o'rtacha yoshi (eng yosh-eng katta talaba);
4. Jinsga ko'ra taqsimlash (o'g'il-qiz bolalar soni);
5. Talabalarning ta'lim darajasi (bitirgan maktabi);
6. Bungacha bitirgan maxsus sohasi yoki kurslari;
7. Til bilimlari (masalan, biror chet tili bo'yicha bilimlari);
8. Individual maxsus shart-sharoitlar (masalan, nogironlik);
9. Oilaviy sharoiti;

10. Qiziqishlari, bo'sh vaqtda o'zini tutishi;
11. Kelajakda kim bo'lmoqchi ekanligi;
12. Ba'zi talabalarning alohida e'tiborga sazovor muvaffaqiyatlari;
13. Guruhdagi o'rin (yetakchilik, ierarxiyadagi o'rin, "el qatori").

Bu tahlil mashg'ulotlarni olib borish uchun zarur bo'lgan sharoitlarni tashkil etish va yaratish borasidagi muhim ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Ma'lumotlar nazariy va amaliy mashg'ulotlar rejasiga qo'shib qo'yiladi.

Huquqiy shart-sharoitlar ta'lim jarayoniga taalluqli bo'lgan o'quv rejasiga va boshqa rasmiy reja hujjatlari bilan bog'liqdir.

Quyidagilar kiradi:

- kasbiy yo'nalish yoki mutaxassislik o'quv reja guruhi;
- o'quv rejasiga mos fan dasturi;
- o'quv rejasiga mos ta'lim kursi;
- mavzu, amaliy ko'nikmalar;
- bilim va ko'nikmalarni baholash mezonlari.

Bu orqali kutilgan va rasmiy reja hujjatlarida oldindan belgilab qo'yilgan mavzular o'rgatilishi ta'minlab berilishi kerak.

Tashkiliy shart-sharoitlar mutaxassislik fanlari bo'yicha mashg'ulotlarni tashkil qilish borasidagi quyidagi zaruriy talablar kiradi:

- o'qitish joyini tanlash;
- dars va amaliy mashg'ulotlar vaqti va davom etishi;
- amaliy namoyishlarga tayyorgarlik ko'rish;
- tashkiliy hujjatlar va ish joyini tayyorlash.

Texnik shart-sharoitlarga fan bo'yicha jildlar va moslamalar, yordamchi audiovizual vositalar, o'qitish va o'rganish vositalari (doska, flipchart, proektor, videomagnitafon)ning mavjudligi va ularning yaroqliligi, shuningdek, elektor toki, suv, havo bosimi va hokazolarning borligi bilan uzviy bog'liqdir. Amaliyot o'qituvchisi zaruriy shart-sharoitlar mavjudligiga va texnik moslamalarni istalgan paytda ishlatish mumkinligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Agar amaliyot o'qituvchisi o'quv faoliyatida ilk marotaba dars o'tkazishga tayyorlanayotgan bo'lsa, u holda u o'zi dars bermoqchi bo'lgan maxsus sohaning umumiy qamrovi va mazmuniy tarkibiy qismining elementlari borasida tasavvurga ega bo'lishi lozim. Ushbu tasavvursiz amaliyot o'qituvchisi na vaqtinchalik umumiy reja va na davriy va na mazmuniy batafsil reja tuza oladi.

Birinchi bosqich maxsus soha maqsadlariga nazar tashlashdan boshlanadi. Maqsadlar asosida mazmunlar tanlanadi. Umuman olganda, mazmunlarni turli manbalardan olish mumkin, masalan:

- maxsus kitoblar yoki o'quv adabiyotlaridan;
- texnik adabiyotlardan (ilmiy texnikaviy jurnallar, maxsus maqolalar patentlar va hokazolardan;

- mashina va moslamalardan foydalanish bo'yicha ko'rsatmalardan.

Biror maxsus soha bo'yicha umumiy tasavvurga ega bo'lishning yaxshi metodlaridan biri bu maxsus soha tahlilini o'quv kitobi asosida grafik tasvirlar shaklida ishlab chiqishdir. Bu metod soha yoki mazmun tuzilmasi deb ham ataladi.

Mavjud bo'lgan va yaxshi qismlarga bo'lingan kitobning bo'limlariga asoslanish ham mumkin. Bunda avvalo aniqlik tamoyiliga rioya etiladi.

Ko'pincha shunday bilim asoslari yuzaga keladiki, ularni bir-biridan aniq ajratgan holda tasvirlash mumkin bo'ladi. Maxsus kitoblarda bob va mavzularga bo'lish, o'quv qo'llanmalarda esa o'rganish bosqichlari va modullarga bo'lish kabi yordamlar mavjuddir.

Mazmuniy tuzilmasini ishlab chiqishda maxsus soha mohiyatan qismlarga, katta mavzu va kichik mavzu sohalariga, shuningdek, mantiqiy aloqadorlik sohalariga bo'linadi. Muhim mavzular ta'kidlanadi, ikkinchi darajalilari esa quyiroqdan joy oladi.

Aksariyat hollarda maxsus sohalar nazariy bilimlarni berish borasida dalillar, tushunchalar, tamoyillar va usullarning qat'iy mantiqiy ketma-ketligi asosida ishlab chiqiladi. Masalan, maxsus o'quv kitobini qismlarga bo'lish mantiqqa asoslanadi. Unga ko'ra mavzular muayyan ketma-ketlikda joylashtiriladi.

Nazariy darslar ham mana shunday maxsus mantiqiy ketma-ketlik asosida olib borilishi mumkin.

Ko'pincha mavzuviy jihatlarni to'plash bilan boshlanadigan quyidagi bosqichlar bu borada yordam beradi:

1. Mavzu doirasidagi o'rgatiladigan dalillar;
2. Dalillar bilan bog'liq tushunchalar;
3. Dalillarni o'zaro bog'laydigan tamoyillar (funksional aloqadorlik, qoidalar);

4. O'rgatiladigan usullar (mehnat jarayonlari, amallar).

Biz bu yerda bilim, qobiliyat va ko'nikmalarga qisqacha to'xtalamiz. Bilim o'zlashtirilgan va xotirada saqlangan ma'lumotlar bo'lib, uni tez va aniq biror holatga mos ravishda ishlatish mumkin.

Bilim bilan birga qobiliyat, ko'nikmalar va hulq ham o'rganiladi;

Qobiliyat va ko'nikmalar-bu talabalar muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli olib borishi uchun shart-sharoitlar yaratib beruvchi, tashqaridan kuzatish mumkin bo'lgan harakatlar va ta'sirlar hisoblanadi.

Ko'nikmalar ongli ravishda amalga oshirilgan faoliyatning tarkibiy qismiga kiruvchi avtomatik tarzda yuz beradigan harakatlardir.

Qobiliyat va ko'nikmalarga kognitiv va psixomotorik o'rganish sohasida quyidagicha ta'rif beriladi.

Bu insonning o'z atrof-muhitiga faoliyat orqali munosabatda bo'lishidir, bunda-kuzatsa bo'ladigan va kuzatsa bo'lmaydigan-ichki munosabat, shaxsiy tajriba va qadriyatlar, e'tiqod, hissiyot va mayllar muhim o'rin tutadi.

Amaliy ta'lim qismiga ta'lluqli maxsus sohani tahlil qilish mehnatni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi, chunki bunday ta'lim qismlari kasbiy-mantiqiy emas, balki harakatlarga yo'nalgan tarzda kechadi. Ko'pincha o'z sohasini a'lo darajada egallagan mutaxassislardan misol uchun biror ish tartibini tushuntirib berish so'ralsa, ular ko'pincha sergaklik bilan tushuntirishni boshlaydilar, ikkinchi darajali masalalarga to'xtalib, qisqa va lo'nda tushuntirib bera olmaydilar.

Muhim bandlar ko'pincha ko'rsatilmay qolib ketadi. O'qituvchi bilimni talabalar tomonidan o'rganilishi mumkin bo'lgan holatda berishi lozim. Unga ishonib topshirilgan mehnat predmeti odatlar doirasidan chiqarilib, talaba ongiga kiritilishi kerak. So'ngra bilim shunday aniq tahlil qilib berilsinki, uni talaba oz miqdordagi bosqichlarni o'tgan holda tizimli tarzda o'rganib olsin.

Amaliy mashg'ulot uchun mo'ljallangan ta'lim hujjatlari asosan harakatlarga yo'naltirilgan tarzda tuziladi. Ular misol uchun ma'lum bir tayyorlash jarayonidagi bajariladigan amallar va bosqichlarga asoslanadilar. Shundan kelib chiqqan holda maxsus sohani tahlil qilish kasbiy tahlil xarakteriga ega bo'ladi. Amaliyot bosqichlari ham kasbiy tahlil asosida amalga oshiriladi.

Bunda biror ish, biror jarayon yoki amal harakatlar ketma-ketligi asosida bajariladi, masalan:

- biror ish bajarishdagi bosqichlar ketma-ketligi;
- mahsulotni tayyorlash pog'onalari;
- rejalashtirish va tashkillashtirishdagi harakatlar.

Texnologik jihozlarni ishlatish ko'rsatmalari yoki ma'lum amaliy ko'nikma uchun ishning borishini, mehnatni boskichlarga bo'lish borasidagi namuna sifatida keltirish mumkin:

Amaliy mashg'ulot ish jarayoni to'g'risidagi texnik bilim asosida amalga oshiriladigan muayyan bosqichlariga bog'liq bo'ladi.

Maxsus sohani o'zlashtirish yuzasidan quyidagi xulosalarni berish mumkin.

O'qituvchi talaba uchun nafaqat maxsus soha bo'yicha barcha zarur bilim va tajribalarga, balki boshqa sohalar bo'yicha ham chuqur bilimlarga va ularni talabaga etkazishda turli qiziqarli o'yinlar va usullarga ega bo'lgan shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Bu orqali uning talabalar oldidagi obro-e'tibori shakllanadi.

Shuning uchun o'qituvchidan doimiy o'zi ustida ishlashi va "har sohadan xabardor" bo'lishi talab etiladi.

O'qitish faoliyatining amaliy qismini o'zlashtirib olishi uchun talabalar amalga oshirishi kerak bo'lgan barcha mashqlarni o'zi ham yaxshi o'zlashtirgan bo'lishi kerak. Muammoli vaziyatlarni bilish va bu borada maslahat bera olish uchun u vaqti-vaqti bilan ushbu amaliy mashqlarni qaytarib turishi lozim.

O'qituvchi nazariy bilimlar yuzasidan esa maxsus soha bo'yicha yangi adabiyotlarga ega bo'lishi va ko'p o'qish uchun o'zida turtki, shuningdek, qiziqish his etishi kerak.

Buning uchun o'qituvchiga quyidagi tavsiya etiladi:

- iloji boricha o'z sohasi yoki mavzusiga tegishli bo'lgan barcha kitob, nashrlar, jurnallarni to'plab borish;
- kutubxonadagi kitobning muhim betlaridan nusxa olish;
- boshqa hamkasblari tajribalarini o'rganish;
- muayyan mavzuga tegishli qisqa tushuntirishlar bilan berilgan manbalar majmuasini to'plash.

5.4. Maxsus fanlarning o'quv maqsadini va mazmunini belgilash

O'quv maqsadlari. O'quv maqsadlari ta'lim jarayoni oxirida kutilayotgan natijaning yozma tavsifidan iborat. Ma'lumki, jonli ta'lim jarayonida ikki tomon: ta'lim oluvchi va ta'lim beruvchi ishtirok etadi. Ta'lim oluvchilar bu o'rganuvchi talaba yoki tinglovchilardir. O'quv maqsadlari ta'lim jarayoni ishtirokchilarining qaysi biri tomonidan qaralishiga qarab, o'rganish va o'rgatish maqsadlariga ajratiladi. An'anaviy ta'limda odatda o'quv maqsadlari pedagog faoliyati orqali ifodalanadi.

Bunda pedagog tomonidan maqsadning qo'yilishi o'z faoliyatiga qaratilgan bo'lib, bu bilan ta'lim jarayonining aniq maqsadlariga erishganligini aniqlab bo'lmaydi. Chunki, ta'lim jarayoni natijasida, ta'lim oluvchi ya'ni o'rganuvchining nimaga erishgani emas, balki ta'lim oluvchi ya'ni o'rganuvchining nimaga erishishi muhim bo'lgani uchun, kelgusida o'quv maqsadlari deganda o'rganish maqsadlarini tushunamiz.

Zamonaviy o'quv maqsadlarini belgilash usuli o'ziga xos xususiyatga ega. Bu shundan iboratki, o'quv maqsadlari (o'quv vazifalari deb ham ataladi) talabalar harakatida ifodalanadigan va aniq ko'rinadigan, hamda o'lchanadigan natijalar orqali belgilanadi. O'quv maqsadlarini o'lchash, aniqlash, o'qitishni qayta takrorlash imkoniga ega bo'lish uchun har bir maqsadga erishish mezoni ishlab chiqilishi kerak, yani ta'lim maqsadi shunday qo'yilishi kerakki, unga erishganlik haqida aniq xulosa chiqarish mumkin bo'lsin.

O'quv maqsadlari bu-muayyan ta'lim jarayoni yakunida ta'lim oluvchi tomonidan o'zlashtirilishi, ya'ni hosil qilinishi lozim bo'lgan bilim, hatti-harakat bilan bog'liq bo'lgan amaliy topshiriqni uddalay olish mahorati, shaxsiy fazilatlar va hulqni belgilaydi.

Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, o'quv maqsadlari oldindan ko'zlangan yakuniy natijalar tavsifidir. Uni to'g'ri tanlash ta'lim jarayoni uchun o'ta muhimdir. Buni quyidagi ibora yordamida yaxshiroq tushunsa bo'ladi: «Qaerga borishni, oxirgi manzilini bilmasdan turib safarga o'tlanishdan hech qanday ma'no va naf yo'q».

Nazariy dars va amaliy mashg'ulotlarning maqsadlari aniq bo'lgan taqdirdagina, ularning mazmunini belgilash va ularning didaktik nuqtai nazardan ishlab chiqishga kirishish mumkin. Shu bois, mutaxassislik fanlari o'qituvchilari uchun o'quv maqsadlarini bilish, to'g'ri qo'ya olish va tanlash ko'nikmalariga ega bo'lish-ta'lim jarayonida juda muhim ahamiyat kasb etadi.

Har bir nazariy dars va amaliy mashg'ulotning o'quv maqsadlari oldindan aniqlanishi lozim. Aniqlangan o'quv maqsadlari, dars mazmuni bo'yicha qaysi nazariy materiallarni tanlash, uni o'tkazish bo'yicha qanday metodik va didaktik resurslardan foydalanish lozimligini belgilab beradi. Shunday qilib, har qanday ta'lim jarayoniga o'quv maqsadlari ta'lim mazmuni, metodlari va vositalarni belgilab berar ekan.

Yo'naltiruvchi, umumiy va aniq maqsadlar. O'quv maqsadlari ta'lim jarayonining ko'lamiga ko'ra turlicha tarzda ifodalanishi mumkin. O'quv maqsadlari, pastdan yuqoriga qarab:

- alohida olingan bitta darsning maqsadi;
- fanning biror bo'limini (faoliyat usuli bo'yicha o'quv materialini) o'rganishning o'quv maqsadlari;
- butun bir fanni o'rganishning o'quv maqsadlari;
- biror bir fanning modulini o'rganishdan ko'zlangan o'quv maqsadlari;
- butun bir mutaxassislikni egallash bo'yicha o'quv maqsadlariga bo'linadi.

Kichik ko'lamga (alohida dars, fanning bir bo'limi uchun) maqsadlar aniq-qo'yilsa, ko'lam kattalashgan sari (modulni o'rganish, mutaxassislikni egallash uchun) o'quv maqsadi umumlashtirib boriladi. O'quv maqsadlari qamrov ko'lamga qarab uch xil turga ajratiladi:

1) *Yo'naltiruvchi maqsadlar.* Yo'naltiruvchi maqsadlar eng katta ko'lamdagi ta'lim jarayonining maqsadlarini belgilaydi. Masalan, biror mutaxassislikni egallash bo'yicha o'quv maqsadlari. Odatda davlat ta'lim standartlarida o'z aksini topadi va me'yoriy hujjat hisoblanadi. Ular ta'lim jarayoniga qo'yilgan umumiy talablarni aniqlaydi va uning umumiy yo'nalishini belgilab beradi.

Umumiy maqsadlar. Umumiy maqsadlar kichikroq ko'lamdagi ta'lim jarayonlariga taalluqli bo'lib, uning mazmuni yo'niltiruvchi maqsadlardan kelib chiqadi. Umumiy maqsadlar ham har bir fan bo'yicha tuzilgan davlat ta'lim standartlari ko'rinishida belgilanishi mumkin. Umumiy maqsadlar yo'naltiruvchi maqsadlarni o'z qamrov ko'lami darajasida oydinlashtiradi va aniqlashtiradi. Shunday bo'lsada, yo'naltiruvchi maqsadlar ham ta'lim oluvchi egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma, malaka va hulq haqida umumiy tasavvurni beradi. U ham o'z navbatida pastki ko'lamda yanada aniqlashtirilishi va oydinlashtirilishi lozim bo'ladi.

Aniq maqsadlar. Aniq maqsadlar eng kichik ko'lamdagi ta'lim jarayoniga ta'lluqli bo'lib, uning mazmuni o'z navbatida umumiy maqsadlardan kelib chiqadi. Masalan, biror bir darsning maqsadi, fanni biror bo'limining o'quv maqsadi. Aniq maqsadlar aniq ifoda etilganligi tufayli ta'lim jarayonida muhim o'rin tutadi. Ular biror bir mavzuga yoki biror bir bo'limga oid dars, amaliy mashg'ulot bo'yicha o'lchanishi mumkin bo'lgan aniq yakuniy bo'lim, ko'nikma, malaka va hulqni ifodalaydi. Shuning uchun ularni ifodalashda, maqsadlar bilan birga, ularga erishish ko'rsatkichlarini, baholash mezonlarini va bu natijalarga erishish uchun yaratilishi lozim bo'lgan shart-sharoitlar (asbob-uskunalar, materiallar va boshqa zaruriy vositalar) tavsifini berish ham lozim bo'ladi. Aniq maqsadlar odatda ta'lim muassasalari o'qituvchilari tomonidan ishlab chiqiladi.

Shuningdek, bu maqsadlar yuqorida turgan mutasaddi ta'lim muassasalari, ilmiy-metodik kengashlar tomonidan ishlab chiqilishi va amaliyotga tadbiiq qilinishi mumkin.

Kognitiv, psixomotorik va affektiv o`quv maqsadlari.

Aniq o`quv maqsadlari mohiyatiga ko`ra uch sohaga bo`linadi:

- kognitiv (nazariy bilimlarni o`zlashtirish bilan bog`liq) o`quv maqsadlari sohasi.

- psixomotorik (amaliy hatti-harakatni o`zlashtirish bilan bog`liq) o`quv maqsadlari sohasi.

- effektiv (hulq, o`zini tutish, atrof muhitga va tevarak atrofdagilarga munosabatning shakllanishi va qadriyatlarini o`zlashtirish bilan bog`liq) o`quv maqsadlari sohasi.

Kognitiv o`quv maqsadlari sohasi. Kognitiv o`quv maqsadlari sohasi-o`quv materiallari, ma'lumotlar, axborotlar, turli dalillar, tushunchalar, tamoyillar va usullarni bilish (ya'ni xotirada saqlash va eslash) ularni miyada qayta ishlash orqali tushunish, amalda qo`llash, tahlil va sintez qilish, baholashni o`z ichiga oladi. U bilimlarni yodda saqlash, ya'ni xotirani chiniqtirish, intellektual aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishni ko`zda tutadi.

Kognitiv o`quv maqsadlari Blum taksonomiyasi:

-«*Bilish*» darajasi kognitiv sohaning eng quyi bosqichi bo`lib, u tushunchalar, dalillar va tamoyillarni eslash demakdir. Bu bosqichda shaxs o`zlashtirgan bilimlarini xotirada saqlashi va eslashi, ularni nomlashi va aytib bera olishi kerak.

-«*Tushunish*» bosqichida o`zlashtirilgan bilimlar mohiyati oydinlashtiriladi va anglab etiladi.

-«*Ko`llash*» bosqichida shaxsning o`zlashtirgan nazariy bilimlar turli shakllarda qo`llaniladi.

-«*Tahlil*» bosqichi shaxsga o`zlashtirilgan bilimlarni tahlil qilish imkonini beradi.

-«*Sintez*» bosqichi shaxsga o`zlashtirilgan bilimlarni o`zaro bir-biriga bog`lash va umumiy aloqadorliklarni aniqlash imkonini beradi.

-«*Baholash*» darajasi eng yuqori bosqich hisoblanadi. Bu bosqich olingan bilimlar asosida ma'lum qadriyatlarga taalluqli holatlarni baholash, qaror qabul qilish, muammolarni hal qilish va baholash mezonlarini yaratish ko`nikmalarini o`zlashtirishni nazarda tutadi.

Shuni ta'kidlash lozimki, har bir daraja o`zidan oldingi darajadagi bilimlarni o`zlashtirishni taqozo qiladi.

Psixomotorik o'quv maqsadlari sohasi. Bu o'quv maqsadlari sohasi amaliy ish jarayonlari orqali hosil qilinadigan ko'nikma va malakalarni egallashni ko'zda tutadi. Bunda psixika orqali boshqariladigan muskul harakatlari (motorik harakatlar) amalga oshadi. Amaliy faoliyat olib borish, misol uchun, biror asbobni ishlata olish malakasiga ega bo'lish psixomotorik o'quv maqsadlari sohasiga taalluqlidir. Ushbu o'rganish sohasi inson miyasi tomonidan boshqariladigan harakatlarni ifodalaydi. Ular esa o'z navbatida motorik (muskul harakati bilan bog'liq) ko'nikmalarni talab etadi. Psixomotorik harakatlar oddiy, o'rta va kompleks harakatlarga ajratilishi mumkin.

Affektiv o'quv maqsadlari sohasi. Affektiv o'quv maqsadlari sohasi, shaxsning uni o'rab turgan atrof muhitga nisbatan munosabati, boshqa kishilar bilan o'zaro muomalasi, hulqi, jamoat joylarida o'zini tutish kabi umuminsoniy qadriyatlarini o'zlashtirishi bilan bog'liq bo'lgan ko'nikmalarni egalashni nazarda tutadi. Uni aniqlashda maslak, manfaat, munosabat, qadriyat, intizom, dunyoqarash, xavfsizlik (xususan, mehnat xavfsizligi) kabi emotsional holatlardan kelib chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, ixtiyoriy ta'lim jarayonining maqsadi har uchala o'quv maqsadlaridan iborat. Nazariy darsda ko'proq kognitiv soha, amaliy ta'limda esa ko'proq psixomotorik soha bo'yicha bilimlarni egallashga e'tibor qaratish lozim. Affektiv sohaga ko'pincha uncha e'tibor berilmasdan kelinar edi. Shaxs kamolotiga yangicha nazar bilan qaralayotgan, katta e'tibor berilayotgan bugungi kunda bu soha yanada katta ahamiyat kasb etib bormoqda.

Nazorat savollari

1. Maxsus fanlarni o`qitish uslubiyotini tushuntiring.
2. Talabalar o`quv jarayonini tashkil etish uslubiyotini klasterda tasvirlab bering.
3. O`qitish jarayonini tashkil etishda dastlabki tayyorgarlik bosqichlarini aytib bering.
4. Maxsus fanlarning o`quv maqsadini va mazmunini belgilash sxemasini yarating va izohlang.
5. Darsning mazmuniy va didaktik tuzilishi asosini nima tashkil etadi?
6. O`quv maqsadlari nimalarni o`z ichiga oladi?
7. Nazariy bilim, aqliy mahorat va ko`nikmalar qaysi o`quv maqsadlari bilan belgilanadi?
8. Effektiv o`quv maqsadlari o`z ichiga nimalarni oladi?
9. Maxsus fanlarni o`qitishda nazariy mashg`ulotlar qanday ketma-ketlikda o`tkazish tavsiya etiladi?
10. Ta`lim muassasalarida mustaqil ishni tashkil etishdan asosiy maqsad nima?
11. Maxsus fan bo`yicha mustaqil topshiriqlar ishlab chiqing.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi Farmoni bilan tasdiqlangan "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid Davlat dasturi" qabul qilindi. Uning to'rtinchi yo'nalishi ijtimoiy sohaga mo'ljallangan bo'lib, xuddi shu yo'nalishda yoshlarga doir siyosat olib borish, ta'lim sohasidagi amalga oshiriladigan vazifalar belgilandi.

Shu masala bo'yicha hozirgi kunda Oliy va o'rta-maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2017-2021-yillarga mo'ljallangan "Oliy ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi" ishlab chiqildi. Bu dasturda mamlakatimizda kelgusi besh yilda ta'lim sohasida amalga oshiriladigan ustuvor yo'nalishlar, o'quv jarayoni, ilmiy soha yoki yoshlarning ma'naviyatini oshirish bo'yicha amalga oshiriladigan vazifalar o'z aksini topdi.

Yoshlarni o'qitish va tarbiyalash, zamonaviy bilimlarga ega bo'lgan yuksak malakali kadrlarni tayyorlashda ayniqsa, o'qituvchining tarbiyachi sifatidagi o'rni beqiyosdir. Xususan, mamlakatimizning Birinchi Prezidenti I.Karimov "Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" asarida o'qituvchining kasbiy faoliyatiga shunday ta'rif beradi: "Barchamizga ayonki, inson qalbiga yo'l, avvalo ta'lim-tarbiyadan boshlanadi. Shuning uchun qachonki bu haqda gap ketsa, ajdodlarimiz qoldirgan bebaho merosni eslash bilan birga, ota-onalarimiz qatori biz uchun eng yaqin bo'lgan yana bir buyuk zot-o'qituvchi va murabbiylarning olijanob mehnatini hurmat bilan tilga olamiz¹⁴".

¹⁴ I.A.Karimov «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch». T.: «Ma'naviyat»

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 21- fevraldagi nutqi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida"gi Qarori. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017- yil, 38-son, 1029-modda)
3. Mirziyoyev Sh.M. "Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016-yil yakunlari va 2017-yil istiqbollariga bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // "Xalq so'zi" gazetasi. 2017-yil 16-yanvar, №11.
4. Mirziyoyev Sh.M. "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz".-Toshkent: "O'zbekiston"- 2017.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017-y.
6. "Новые педагогические и информационные технологии в системе образования". Учеб. пособие для студ. Вузов. Под ред. Е.С. Полат. М.: Изд. центр "Академия"- 2008.
7. "Современные методы преподавания в вузах: учебно-метод. пособие". Т.: М-во высш. и сред. спец. образования. "Ин-т проблем высш. и сред. спец. школы" - 2001.
8. Yuldashev U.Yu, Boqiyev R.R., Zakirova.F.M. "Informatika o'qitish metodikasi". O'quv-metodik qo'llanma. Т.: "Aloqachi"- 2004.
9. Пашенко О.И. "Информационные технологии в образовании". Учебно-методическое пособие. Нижневартовск: "Изд-во Нижневарт. гос. ун-та"- 2013.
10. Громкова, М. Т. "Психология и педагогика профессиональной деятельности". Учеб. пособие для системы дополн. проф. образования и студ. вузов. М. Т. Громкова. М.: "ЮНИТИ"- 2003.
11. Рогинский, В. М. "Азбука педагогического труда". М.: "Высш. шк."- 1990.

12. Полякова А.А. “Педагогика. Тесты и задания”. Учебное пособие для студентов средних специальных учебных заведений. М.:”Владос”-2004.

13. Морева Н.А. “Педагогика среднего профессионального образования”. Практикум. М.: ”Академия”-2008.

14. N.Xo`jayev, D.Tojiboyeva, B.Mamarahimov, N.Shomurotova. “Kasbiy ta`lim metodikasi”. Toshkent:”Iqtisodiyot”- 2007.

Internet saytlari

1. Информатика в образовании (informatka.ru)

2. Методика преподавания информатики. (www.vspu.ac.ru/mvv/mpi/mpi-uch.htm).

3. Методическая копилка учителя информатики (<http://www.metod-kopilka.ru/>)

4. Методические материалы для учителя информатики (<http://www.phis.org.ru/informatika/>)

5. Тесты по информатике и информационным технологиям (<http://altnet.ru/mcsmall/index.htm>)

6. www.tuit.uz

7. www.intuit.ru

8. www.edu.Uz

9. www.lex.uz

GLOSSARIY

TA'LIM - bilim berish, malaka va ko'nikma hosil qilish jarayoni bo'lib, kishini hayotga, mehnatga tayyorlashning asosiy vositasidir. Ta'lim jarayonida bilim o'zlashtiriladi va tarbiya amalga oshiriladi.

Ta'limning mohiyati, maqsadi va mazmuni jamiyatning madaniy taraqqiyoti, fan-texnikasining rivojlanganligi, ishlab chiqarish texnologiyalarining amalga joriy etish darajasi kabilar bilan belgilanadi. Ijtimoiy munosabatlar, umumiy ma'lumotga bo'lgan talab va ehtiyoj, kishilarning kasbiy tayyorgarligiga, ta'lim haqidagi g'oyalarga qarab kishilik jamiyatining turli davr(bosqich)larida ta'limning mohiyati, maqsadi, mazmuni, tashkil etish shakllari, amalga oshirish metodlari va vositalari o'zgarib, takomillashib boradi.

TA'LIMNI BAHOLASH-pedagoglar tomonidan baholash va ta'lim jarayonida erishilgan natijalarni o'quvchilarning o'zlari baholashlarini joriy etish; chetga og'ish aniqlanganda ularning sabablarini aniqlash, ko'nikmalar va bilimlarda topilgan kamchiliklarni to'lg'azish, rejalashtirilgan yangi vazifalarni loyihalashni ham nazarda tutadi.

TA'LIM USLUBI – o'qituvchi (pedagog) bilan o'quvchi (talaba)lar orasida bilim berish va uni olish maqsadida amalga oshiriladigan o'zaro aloqalarni tizimga soluvchi pedagogik tadbirlar.

O'QITISH – o'qituvchi va ta'lim oluvchining birgalikdagi faoliyati va bu jarayonda bolalarning ma'lumot olishi, o'quv ko'nikma va malakasini egallashi, tarbiyalanib, rivojlanib borishi nazarda tutiladi.

DIDAKTIKA – grekcha didaskien so'zidan olingan bo'lib, o'qitaman, o'qishni o'rgataman ma'nolarini anglatadi. Shunga ko'ra didaktika – bu o'qitish nazariyasidir. Didaktika o'qitish jarayonining shakllari, metodlari, tamoyillari, mazmuni, vazifasi va maqsadlarini ishlab chiqadi.

DIDAKTIKANING PREDMETI – ta'lim-tarbiya muassasasi sharoitda muallimning rahbarligi ostida amalga oshadigan o'quv jarayonidir. Didaktikada ana shu jarayonning qonuniyatlari tadqiq qilinadi, har xil tipdagi ta'lim-tarbiya muassasalarida u yoki bu darajada beriladigan ta'lim mazmunini belgilashning ilmiy asoslari, o'qitish vositalari va metodlarining samaradorligini oshirish yo'llari hamda ta'limning tashkiliy shakllari ishlab chiqiladi.

METODIKA – Pedagogikaning o'qitish qonuniyatlari, qoidalari, tashkil etish shakllari, amalga oshirish va natijalarini nazorat qilib baholash metodi hamda vositalarini o'zida mujassamlashtiruvchi fan tarmog'idir. Har

bir o'quv fani o'qitish sohasi o'rgatishning vazifalari, mazmuni, metodlari va tashkiliy ko'rinishi haqidagi metodika asosida quriladi.

Maqsadga yetishda muayyan to'siqni yengib o'tish uchun qo'llaniladigan tadbir va choralar majmuini USUL deyiladi.

O'QITISH METODIKASI - bu turli usullar tizimi bo'lib, o'quv-didaktik materiallardan foydalanish orqali belgilangan maqsadga erishish uchun nazariy dars va amaliy mashg'ulotlar paytida qo'llaniladigan usullar majmuasidir.

KASBIY PEDAGOGIKA – umumiy pedagogikaning bir sohasi bo'lib, u tarbiya, ta'lim, o'qitish haqida qator nazariy va amaliy ma'lumotlar beradi. Kasbiy pedagogika sanoat, ishlab chiqarish va mehnat pedagogikasining masalalari bilan shug'ullanadi.

KASB TA'LIM TEXNOLOGIYASI - butun o'qitish va o'qish jarayonini ishlab chiqish, amalga oshirish va baholashning tizimli usuli bo'lib, u maqsadga erishishga yo'naltirilgan holda insonlarning o'rganish qobiliyati va ular o'rtasida muloqot to'g'risidagi tadqiqotlar natijasiga hamda ta'lim jarayonini yanada samarali tashkillashtirishning jonli, jonsiz vositalari bilan shug'ullanishga asoslanadi.

KASBIY TA'LIM METODIKASI - ijtimoiy hayotning ma'lum sohasida faoliyat ko'rsatish uchun zarur bo'lgan bilim, amaliy ish-harakat usullarini shakllantirish qonuniyatlari, qoidalari, shakl, metod va vositalari hamda mazmuni haqidagi pedagogikaning muhim tarmog'idir.

KASBGA YO'NALTIRISH – jamiyat extiyojidan kelib chiqqan holda tarbiyalanuvchiga ma'lum bir kasb-hunar o'rgatishning ma'rifiy jarayoni.

QOBILİYAT – kishiga tabiatdan berilgan iqtidor, layoqat.

METOD iborasi (yunoncha-methodos-tadqiqot yoki bilish yo'li, nazariya, ta'limot ma'nosini anglatib) voqelikni bilish, o'zlashtirish, o'zgartirish usullari majmuasidir. Metod aslida insonning amaliy faoliyati negizida vujudga kelgan. Metod – pedagogik jarayon elementi sifatida mazmun maqsadlarga maksimal mos kelishi kerak, ana shunda – tarbiya, o'qish, o'rganish amalga oshadi. Metodning asosiy vazifasi – qobiliyatni rivojlantirish. Kasbiy faoliyatda metodning asosiy ko'rsatkichi – uning kasbiy faoliyat vositalariga mosligidir.

METODOLOGIYA – metod va logiya iboralarining birligida bilish faoliyati usuli, tuzilishi vositalari va mantiqiy tartibi haqidagi ta'limot ma'nosini anglatadi. Demak, metodologiya har qanday faoliyatning zaruriy tashkiliy komponentidir.

Metodologik bilimlar, eng avvalo, muayyan faoliyat turlarining mazmuni va izchilligini o'ziga qamrab olib, odat hamda me'yorlar shaklida, ikkinchidan, amalda bajariladigan faoliyatning ta'siri sifatida yuzaga chiqadi. Har ikkala holda ham bilimning asosiy vazifasi bilish jarayonini tartibli ravishda amalga oshirish yoki biror ob'ektni amaliy o'zgartirishdan iborat.

MA'LUMOT ikki ma'noda ishlatilib, ikkisi ham pedagogikaga tegishli.

1. Xabar – o'qish jarayonini amalga oshiruvchi vosita. Bilimli kishining unga talabgor bo'lganlarga bilim berishi, yetkazishi. Ma'lum qilish til va ko'rgazmalar yordamida uni boshqalarga bildirishdir.

2. Bilim darajasi. O'qish, bilish, ya'ni borliqdagi ob'ektiv mavjud qonuniyatlarni his qilish natijasida olingan bilimlar yig'indisi – past ma'lumotli, o'rta va yuqori ma'lumotli va hokazo.

MA'RUZA – bilimni so'z bilan ifodalash uslublaridan biri sifatida beriladigan, bilimlarni og'zaki bayon qilishni ko'zda tutib, o'z hajmining kattaligi, mantiqiy qurilishi, obrazli isbotlash va umumlashtirishning murakkabligi bilan hikoyadan ajralib turadi.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA - ta'lim va tarbiya jarayoniga yangicha yondashuv bo'lib, pedagogikada ijtimoiy-muhandislik ong ifodasidir. U pedagogik jarayonni texnikaviy tafakkur asosida standart holga solib, uning optimal loyahasini tuzib chiqish bilan bog'liq tushunchadir.

Birlashgan millatlar tashkilotining nufuzli idoralaridan YuNESKOning ta'rifi bo'yicha, «PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA – bu bilim berish va uni egallashda texnika va inson resurslarini o'zaro uzviy bog'liq holda ko'rib, butun ta'lim jarayonini loyihalashda va amalda qo'llashda majmuli yondashuv usulidan foydalanishdir».

PEDAGOGIK TAMOYIL (PRINSIP)lar – o'qituvchi va o'quvchi orasidagi munosabatda beriladigan bilim turi, hajmi va mazmuni, shuningdek o'quv qurollari va tarbiyalanuvchilarning ruhiy xususiyatlari va shular oralaridagi zaruriy bog'liqlik (qonuniyat)lardan kelib chiqqan qoidalar.

PEDAGOGIK TAJRIBA - ta'lim-tarbiya beruvchi tomonidan ma'rifatning tamoyillari va ta'lim-tarbiya berishning muayyan usul va uslublarini to'liq o'zlashtirish hamda ularni amalda qo'llashdagi real shart-sharoitlarni, bolalar jamoasi va har bir shaxsning o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda amaliyotda tatbiq etishdir.

PEDAGOGIK MUHIT – ta'lim-tarbiya maqsadlariga muvofiq ravishda tuzilgan shaxslararo munosabatlar majmui.

PEDAGOGIK MULOQOT – bevosita ta'lim-tarbiya bilan bog'liq muloqot turi.

ILG'OR PEDAGOGIK TAJRIBA – o'qituvchi tomonidan ma'rifat fanining tamoyillari va ta'lim-tarbiya berishning usul va uslublarini yaxshi o'zlashtirib ularga ijodiy yondashgan holda, nisbatan samaraliroq usul yoki uslub yaratish tushuniladi.

TA'LIMIY KENGLIK – ta'lim jarayonlari amalga oshiradigan, ya'ni tashqi atrof – muhit bilan o'zaro harakat anglanadigan va amalga oshiriladigan kenglik. Pedagogik jarayonda ta'limiy kenglikning son va sifat jihatdan tavsifi asosan pedagogga, uning ichki madaniyati, dunyoqarashi, qarashlariga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun ham pedagogning professional tayyorgarligi nafaqat aniq mazmunni egallashga, balki, ekologik madaniyat, ma'naviyat, umumiy madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan taqdirda maqsadga muvofiq bo'ladi. Tashqi va ichki ta'limiy kenglik kasbiy faoliyatning ahamiyati bugungi kun ta'limining eng dolzarb muammolaridandir.

Muayyan ilm sohasi yoki tarmoq ilmi tadqiqotlarni aniq bir majmuiga qaratishi shu ilmning TADQIQOT OB'EKTI deyiladi.

Majmuni tashkil qiluvchi qismlar orasidagi funksional aloqadorlik ma'lum narsa yoki hodisaning alohida jabhasi hisoblanib, ilm uchun TADQIQOT PREDMETI vazifasini o'taydi.

USLUBIYOT – pedagogika sohasidagi tarixan tarkib topgan va aniqlangan atama, tushuncha va qonuniyatlardan foydalanib, didaktika tamoyillariga asoslangan holda ta'lim va tarbiya berishning usul va uslubiyotini yaratuvchi va ularni boshqalarga o'rgatuvchi ilm-fan tarmog'idir.

BILIM- bir butunlikni tashkil qiluvchi qismlar orasidagi ularning ichki zaruriyatidan kelib chiqqan bog'liqlikdir. Uni qonuniyat deb ham yuritiladi. Chunki bu zaruriy bog'liqlik narsa va hodisalarning tabiatidan kelib chiqib, bizning ixtiyorimizdan tashqari o'zi mavjud. Uni o'zgartirib bo'lmaydi. Bilim kishidan kishiga ma'lumot (axborot) orqali o'tadi.

KO'NIKMA deganda odamning bilim olishi, elementar tajriba va malakaga tayanib biron ishni muvaffaqiyatli bajarish imkoniyati tushuniladi.

MALAKA- kishi egallagan bilimlari ko'nikma bosqichidan o'tib, doimiy harakat turiga aylanishi, mahorat hosil qilishi.

Ko'nikma va malakalar deganda biror shaxsning muayyan faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishi uchun shart-sharoitlar yaratib beruvchi, tashqaridan kuzatish mumkin bo'lgan harakatlari va reaksiyalari tushuniladi. Malakalar ongli ravishda amalga oshirilgan faoliyatning tarkibiy qismiga kiruvchi avtomatik tarzda yuz beradigan harakatlardir.

MAHORAT- o'zlashtirilgan bilimlar va hayotiy tajribalar asosida barcha amaliy harakatlarni (shu jumladan dars berishni) kam kuch va kam vaqt sarflab bajarish.

BAHOLASH- ta'lim jarayonining ma'lum bosqichida o'quv maqsadlariga erishilganlik darajasini oldindan belgilangan mezonlar asosida o'lchash, natijalarni aniqlash va tahlil qilishdan iborat bo'lgan jarayondir.

MILLIY PEDAGOGIKA - Davlat konstitutsiyasi, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun hamda istiqbol rejalanih dasturlari, jamiyatning tarixiy taraqqiyot qonuniyatlari va jahondagi ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tuzilgan ta'lim-tarbiya nazariyasi, usul va uslublar majmui tushuniladi.

MA'NAVIYAT – bu shaxsning egallagan foydali bilimlari (bilim turidan qat'i nazar) uning hayotida bir necha bor takrorlanishi natijasida ko'nikma va malaka bosqichlaridan o'tib, ruhiga singib, uning hayot tarziga aylanib ketgan ijobiy ijtimoiy sifatlaridir.

ILMNING TADQIQOT OB'EKTI – muayyan ilm sohasi yoki tarmoq ilmi tadqiqotlarini bir majmuaga qaratish.

ILMNING TADQIQOT PREDMETI – majmuani tashkil qiluvchi qismlar orasidagi funksional aloqadorlik ma'lum narsa yoki hodisaning alohida jabhasi hisoblanadi.

Narsa yoki hodisaga yetishish bo'yicha inson tomonidan maqsad qilib qo'yilgan, ammo ilmiy asoslanmagan bo'lsa-da, mantiqan bog'liq tadbirlar majmuiga **TAXMIN (GIPOTEZA)** deyiladi.

Maqsadga yetishish taxmini mavjud qonuniyatlarda asoslab berilgan bosqichni konsepsiya yoki ilmiy asoslangan **TAXMIN** deyiladi.

Maqsadga yetishish taxmini mavjud qonuniyatlarda asoslab berilgan bosqichni **KONSEPSIYA** yoki ilmiy asoslangan taxmin deyiladi.

Ilmiy asoslanib, maromiga yetkazilgan taxmin konsepsiyaga aylanadi. Har qanday ilmiy asoslangan loyihani amalda sinab ko'rish talab qilinadi. Maqsadga yetishishning ilmiy asoslangan loyihasi amalda sinab ko'rish **TAJRIBA** deyiladi.

NAZARIYA deb tafakkurning barcha bosqichlaridan o'tgan va amaliyotda sinab ko'rib maromiga yetkazilgan bilimlar majmuiga aytiladi.

ELEKTRON O'QUV ADABIYOTLARI - zamonaviy axborot texnologiyalari asosida ma'lumotlarni jamlash, tasvirlash, yangilash, saqlash, bilimlarni interaktiv usulda taqdim etish va nazorat qilish imkoniyatiga ega bo'lgan manba hisoblanadi.

ELEKTRON O'QUV NASHRI - ta'lim oluvchilar tomonidan bilimlar, ko'nikmalar va mahoratlarni ijodiy va faol egallashlarini ta'minlaydigan ilmiy amaliy bilim sohasiga mos ravishdagi tizimlashtirilgan o'quv materialiga ega bo'lgan elektron nashr.

ELEKTRON KUTUBXONA - o'quvchi hamda pedagoglar uchun hujjatlashtirish va xavfsizlikning xususiy tizimi bilan ta'minlangan, to'liq matnli elektron axborotni resurslar, telekommunikatsiya vositalari asosida jamlash va yetkazish imkoniyatini ta'minlovchi dasturli majmuadir.

ELEKTRON O'QUV QO'LLANMASI - darslikni qisman yoki to'liq almashtira oladigan yoki to'ldiradigan rasmiy tasdiqlangan elektron o'quv nashri.

ELEKTRON DARSLIK (ED) - kompyuter texnologiyasiga asoslangan o'quv uslubini qo'llashga, mustaqil ta'lim olishga hamda fanga oid o'quv materiallar, ilmiy ma'lumotlarning har tomonlama samarador o'zlashtirilishiga mo'ljallangan.

MUNDARIJA

	SO'Z BOSHI		3
1- bob.	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING "HARAKATLAR STRATEGIYASI"		5
1.1.	"Harakatlar strategiyasi": taraqqiyotning yangi bosqichi, yangi vazifalar		5
1.2.	2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha harakatlar strategiyasi		8
1.3.	O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar		21
1.4.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Qarori - ta'limni rivojlantirish omili		27
2- bob.	"OLIIY TA'LIM TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA KOMPLEKS CHORA-TADBIRLARI" DASTURI		32
2.1.	Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlashda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini ta'minlash		32
2.2.	2017-2021-yillarda oliy ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi va uning tarkibi		36
2.3.	Ta'limning malaka talablari va vazifalari		38
2.4.	Oliy ta'lim tizimining o'quv rejasi, uning maqsadi va vazifalari		46
2.5.	Oliy ta'lim muassasasiga pedagog xodimlarni tanlov asosida ishga qabul qilish		51
3- bob.	PROFESSOR O'QITUVCHINING VAQT ME'YORLARI		59
3.1.	Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish		59
3.2.	Vaqt me'yori, o'qituvchining shaxsiy ish rejasi va uning bajarilishi		65
3.3.	Professor o'qituvchining yillik o'quv yuklamasi, o'quv-uslubiy ishlari, ilmiy tadqiqot ishlari va "Ustoz – shogird" ishlarini rejalashtirish		67
3.4.	OTMlarida talabalar bilimni nazorat qilish va baholash tizimi		71
4- bob.	MAXSUS FANLAR MASHG'ULOTLARINI O'TKAZISH USLUBIYOTI		74
4.1.	Maxsus fanlarning o'ziga xos xususiyatlari		74
4.2.	Maxsus fanlarni o'qitish uslubiyotida qo'llaniladigan ilmiy tadqiqot usullari		77
4.3.	Maxsus fanlarni o'qitish tamoyillari		82
4.4.	Maxsus fanlarning o'quv uslubiy ta'minoti		85
4.5.	O'quv fanining o'quv uslubiy majmuasi: tuzilishi, mazmuni		87
5- bob.	MAXSUS FANLAR BO'YICHA MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISH USLUBIYOTI		91
5.1.	Maxsus fanlar bo'yicha nazariy mashg'ulotlarni o'tkazish uslubiyoti		91
5.2.	Talabalarining mustaqil ishlari (kurs ishlari, loyiha va bitiruv malakaviy ishlari), malakaviy amaliyotini tashkil etish uslubiyoti		93
5.3.	O'qitish jarayonini tashkil etishda dastlabki tayyorgarlik		97
5.4.	Maxsus fanlarning o'quv maqsadini va mazmunini belgilash		102
	XULOSA		108
	FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR		109
	GLOSSARIY		111

Ziyadullayev Davron Shamsiyevich

**MAXSUS FANLARNI O'QITISH
USLUBIYOTI**

O'QUV QO'LLANMA

TOSHKENT – “INNOVATSIYA -ZIYO” -2019

Mas'ul muharrir: D.SH. Ziyadullayev
Musahhihlar: D.A. Zaripova
G.E. Ziyodullayeva

Nashriyot litsenziyasi AI №023, 27.10.2018.

Bosishga 6.02.2019 da ruxsat etildi. Bichimi 60x90.
“Times New Roman” garniturasini.
Ofset bosma usulida bosildi.

Shartli bosma tabog' 8 Nashr bosma tabog' i 7,37.
Adadi 50 nusxa.